

รายงานการศึกษาวิจัย
เคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติสิทธิหนึ่งของหญิงไทย

โดย
พัทธยา เรือนแก้ว

เสนอ
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

B 12/19

รายงานการศึกษาวิจัย

เคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ สิทธิหนึ่งของหญิงไทย

เสนอต่อ

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

โดย

ดร. พัทยา เรือนแก้ว

กุมภาพันธ์ 2552

คำนำ

เคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ: สิทธิหนึ่งของหญิงไทย เป็นฉบับย่อของรายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “สิทธิหญิงไทยกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ” ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษากระบวนการย้ายถิ่นเพื่อขายแรงงานข้ามชาติของหญิงไทย โดยใช้กรณีศึกษาหญิงไทยในเยอรมนีและญี่ปุ่น โดยเน้นที่สาเหตุปัจจัยทั้งในประเทศต้นทางและปลายทาง รวมทั้งความต้องการ แรงจูงใจ ตลอดจนทางเลือกในการเดินทางของผู้หญิง เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อการป้องกัน แก้ไขปัญหาอันเกิดจากการย้ายถิ่นแรงงาน และช่วยเหลือหญิงไทยในต่างประเทศ โดยให้ความเคารพในสิทธิของผู้หญิง

การศึกษาวิจัย ครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์ของหลายๆท่าน

Dr. Yasuhito Asami อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย Hitotsubashi ในกรุง Tokyo ที่ได้เป็นธุระในการเชิญผู้วิจัย เป็นนักวิจัยรับเชิญของมหาวิทยาลัย ทำให้สามารถใช้สาธารณูปโภคต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย ซึ่งนับเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในญี่ปุ่นอย่างมาก คุณ Takami Asami ซึ่งช่วยเหลือจัดการดูแลทุก ๆ อย่างในการใช้ชีวิต และศึกษาวิจัย ในญี่ปุ่น รวมทั้งคอยแก้ปัญหาหลายๆอย่าง โดยเฉพาะด้านภาษา

คุณ ปิยนันท์ ไสภณศิริ แห่งกลุ่มเพื่อนหญิงไทยในจังหวัด Aichi ซึ่งเป็นที่ปรึกษาที่ดีในทุก ๆ เรื่อง รวมทั้งช่วยติดต่อหาผู้ที่เต็มใจให้สัมภาษณ์ คุณ วิรินทร์ ทาเคดะ เจ้าหน้าที่ Ibaraki International Association ให้คำปรึกษาคนไทย และประธานเครือข่ายอาสาสมัครไทยในญี่ปุ่น และคุณ สุพัทธา นากาจิมะ ผู้ประสานงานกลุ่มคนไทยใน Saitama ช่วยเหลือติดต่อผู้ที่เต็มใจให้สัมภาษณ์

คุณ อัญชัญ เสียร์ลิง อาสาสมัครทำงาน Caritas ใน Stockach ดร.ปองใจ โรเซ็นเฟลด์ท์ อาสาสมัครไทยใน Hamburg คุณปฏิภาณ ฮาค กลุ่มรักษ์ไทย Neumünster คุณ บานยัน ไวกันด์ กลุ่มไทยช่วยเหลือคนไทย Würzburg คุณ อัมพร วอลค์เคอร์ ชมรมไทยเพื่อเพื่อนไทย Erlangen คุณ ดรรรชนี ฟริทซ์เนอร์ กลุ่มธรา Mannheim คุณ วลาวัลย์ อาลเบิร์ตซ์ กลุ่มโรงเรียนภาษา-นาฏศิลป์ไทย Stuttgart ที่กรุณาให้ความคิดเห็นในฐานะองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือคนไทย รวมทั้งช่วยเหลือผู้หญิงไทยในเยอรมนี

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิที่ให้ออกาสในการศึกษาวิจัยนี้ พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ในกลุ่มงานวิจัยที่ให้ความคิดเห็นต่อร่างรายงาน และประสานงานให้งานสำเร็จโดยดี

ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้ให้คำวิจารณ์ที่สร้างสรรค์ในการนำเสนอร่างรายงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยพยายามที่จะนำมาปรับในรายงานฉบับสมบูรณ์

และที่ระลึกเสียมิได้ คือหญิงไทยในเยอรมนีและญี่ปุ่นที่สละเวลาบอกล่าเรื่องราวการเดินทาง และการใช้ชีวิตในต่างประเทศ เพื่อให้ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยนี้

ท้ายที่สุดคือครอบครัวของผู้วิจัย คุณแม่เผชิญ วนะภุติ ที่เป็นกำลังใจรวมทั้งคอยดูแลความ
ผาสุก เติมพลังงาน ตลอดเวลาที่เขียนรายงานการศึกษาวิจัยนี้ในกรุงเทพฯ Dr. Kurt Salentin
ซึ่งเป็นผู้ดูแลจัดการทำให้ตัวเลข สถิติสามารถอ่านได้เป็นแผนภาพ รวมทั้งเป็นคู่ถกเถียงเสนอแนะใน
ด้านเนื้อหาและแนวคิด บ่อยครั้งที่เป็นการทำงานข้ามทวีป

ทุกท่านที่กล่าวนามมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ไว้ ณ โอกาสนี้ ข้อผิดพลาดใดหากมี
ในรายงานนี้เป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยเอง

พัทยา เรือนแก้ว

กุมภาพันธ์ 2552

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
ปัญหาการพิจารณาการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ	
หญิงไทยที่ผ่านมา	1
การย้ายถิ่นแรงงาน – สิทธิของผู้หญิง	2
โครงการศึกษาวิจัย สิทธิสตรีกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ	3
 บทที่ 2 การย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทยไปเยอรมนี และญี่ปุ่น	 6
จำนวนคนไทยในประเทศเยอรมนีและญี่ปุ่น	6
คนไทยในเยอรมนี	6
คนไทยในญี่ปุ่น	9
หญิงไทยผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ	14
การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติไปเยอรมนีและญี่ปุ่น	18
สาเหตุแรงจูงใจที่ทำให้ผู้หญิงตัดสินใจย้ายถิ่นข้าม	19
ปัจจัยที่ผลักดันหรือเอื้อให้ผู้หญิงเดินทาง	22
ปัจจัยที่ดึงดูดหรือเอื้อให้ผู้หญิงย้ายถิ่น	
(ปัจจัยในประเทศปลายทาง)	22
กระบวนการย้ายถิ่น	24
สภาพชีวิตในท้องถิ่นปลายทาง	28
สภาพปัญหาในท้องถิ่นปลายทาง	37
30 ปีการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติหญิงไทย	
อะไรบ้างที่เปลี่ยนแปลง	40
 บทที่ 3 สิทธิในฐานะแรงงานข้ามชาติ	 43
มาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ	
ว่าด้วยสิทธิแรงงานข้ามชาติ	43
แรงงานหญิงไทยและประเด็นปัญหาด้านสิทธิ	45
แรงงานหญิงที่เดินทางไปค้าบริการทางเพศ	45
แรงงานที่ไปเป็นผู้ฝึกงาน	48
แรงงานหญิงไทยในเยอรมนีที่เดินทางเข้ามา	

ด้วยการแต่งงาน หรือที่พัฒนามาจาก	
หญิงที่เป็นภรรยาชาวต่างชาติ	50
สรุปและอภิปราย	53
 บทที่ 4 ข้อเสนอแนะ	55
ความช่วยเหลือที่หญิงไทยต้องการจากรัฐบาลไทย	55
ความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยต่อหญิงไทยในต่างประเทศ	55
ความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยต่อหญิงไทยในประเทศไทย	58
ข้อเสนอแนะ	59
ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย	60
ข้อเสนอแนะด้านมาตรการ	61
 เอกสารอ้างอิง	71
อธิบายศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	74

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ปัญหาการพิจารณาการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติของหญิงไทยที่ผ่านมา

ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติของหญิงไทย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานกว่า 3 ทศวรรษแล้ว โดยเริ่มประมาณปลายทศวรรษที่ 60 (ประมาณ พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา) เป็นการเดินทางไปทำงานเป็นคนรับใช้ และค้าบริการทางเพศ ในยุโรป และสแกนดิเนเวีย การเดินทางไปขายแรงงานรวมทั้งค้าบริการทางเพศในญี่ปุ่น เริ่มขึ้นต้นทศวรรษที่ 80 (พ.ศ. 2523-24) จากข้อเท็จจริงที่ว่า การเดินทางข้ามชาติของหญิงไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางเข้าไปยังประเทศในยุโรป อันได้แก่ เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ และประเทศในสแกนดิเนเวีย เป็นต้น รวมทั้ง ญี่ปุ่น มักเป็นไปโดยผ่านสำนักงานจัดหาคน ทั้งที่เป็นในรูปแบบบริษัทสำนักงาน หรือที่เป็นในลักษณะกิจการส่วนบุคคล รวมทั้งเดินทางผ่านขบวนการที่จัดนำหญิงไทยเข้าไปประเทศเหล่านี้ เพื่อประกอบการค้าบริการทางเพศ และเป็นแรงงานอื่น ๆ (ในญี่ปุ่น) ซึ่งโดยทั่วไปจะถูกมองว่าเป็นขบวนการค้าหญิง ดังนั้นการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของหญิงไทยไปยังประเทศดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงมักจะถูกมองอย่างไม่แยกแยะว่าเป็นการค้าหญิงทั้งสิ้น

ในกรอบการค้าหญิง ผู้หญิงมักจะถูกมองว่าเป็นเพียงเหยื่อนำสงสารที่ถูกขบวนการการค้าหญิงกระทำ ถูกเอารัดเอาเปรียบ บังคับขู่เข็ญ ไม่มีอำนาจต่อรองตัดสินใจ อันทำให้ดูเหมือนว่า การเดินทางข้ามชาติของหญิงไทย เป็นการสร้างปัญหาและความเดือดร้อนแก่ผู้หญิง และเป็นสิ่งที่ควรแก้ไขป้องกัน แนวทางมาตรการการช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหามักจำกัดอยู่ที่ การส่งกลับประเทศ หรือการสกัดกั้นไม่ให้ผู้หญิงเดินทาง โดยไม่มีมาตรการที่ชัดเจนในการเยียวยาช่วยเหลือให้ได้รับโอกาสในการประกอบอาชีพหรือช่วยเหลือแก้ไขปัญหาชีวิตครอบครัว ซึ่งเป็นสาเหตุให้เดินทางไปเสี่ยงชีวิตในต่างแดน

การแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติที่ผ่านมา เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ไม่ได้พิจารณาถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา จึงทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ สาเหตุปัจจัยที่ผลักดันให้ผู้หญิงต้องการเดินทางไปค้าแรงงานข้ามชาติยังคงดำรงอยู่ แต่ทางเลือกอื่น ๆ ไม่ได้มีการจัดเตรียมไว้ให้ ผู้หญิงจึงต้องใช้ช่องทางเดิม ๆ และบางส่วนก็ต้องใช้การเดินทางผ่านขบวนการค้าหญิง บางครั้งก็จะถูกหาผลประโยชน์ กักขังหน่วงเหนี่ยว เมื่อถูกส่งกลับประเทศต้นทางก็ต้องกลับมาเผชิญกับปัญหาแบบเดิม ๆ ผู้หญิงจึงหาช่องทางไปต่างประเทศใหม่ จึงเป็นวัฏจักรที่ไม่มีทางออก ตราบใดที่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางเศรษฐกิจ และไม่มีความเหมาะสมในการช่วยเหลือ

ข้อมูลเกี่ยวกับหญิงไทยในญี่ปุ่น (Pataya 2002) แสดงให้เห็นว่า กระบวนการจัดหาผู้หญิงไปค้าบริการทางเพศ มีลักษณะที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการค้าหญิง ซึ่งก็ไม่ใช่สิ่งที่ผู้หญิงที่ต้องการเดินทางจะไม่รู้เห็น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมียุทธวิธีจำนวนไม่น้อยเดินทางด้วยวิธีการนี้ สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ผู้หญิงมองการเดินทางโดยผ่านขบวนการเหล่านี้อย่างไร

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการย้ายถิ่นโดยการใช้องค์กรแต่งงานของหญิงไทยไปเยอรมนี (Pataya 1998, 2003) ชี้ให้เห็นว่า หากพิจารณาในส่วนของผู้หญิงเองแล้ว ผู้หญิงไม่ได้มองว่าการเดินทางข้ามชาติโดยผ่านขบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการค้าหญิง หากแต่มองว่าขบวนการเหล่านี้เป็นหนทางหนึ่ง ในไม่กี่หนทางซึ่งมีเปิดให้เดินทางเข้าไปประเทศเหล่านี้ เพื่อที่จะไปขายแรงงานหรือหาโอกาสที่จะสร้างชีวิตที่ดีกว่า

1.2 การย้ายถิ่นแรงงาน – สิทธิของผู้หญิง

ปฏิญญาสากล ว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน (Universal declaration of Human Rights) มาตราที่ 13 ระบุว่า **คนทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการเคลื่อนย้าย และพำนักในพรมแดนของแต่ละรัฐ และทุกคนมีสิทธิที่จะเดินทางออกจากประเทศใด ๆ รวมทั้งประเทศของตนเอง** ดังนั้น การย้ายถิ่นจึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ สิทธินี้ได้รับการขยายความเพิ่มเติมในกติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) มาตราที่ 12 ว่า **สิทธิดังกล่าวจะต้องไม่มีการจำกัดใด ๆ ยกเว้นในกรณีที่มีกฎหมายกำหนดไว้ว่าจำเป็น เพื่อปกป้องความมั่นคงของประเทศ ความสงบเรียบร้อย สุขภาพอนามัยและศีลธรรมของประเทศ**

ปฏิญญาสากล และกติการะหว่างประเทศดังกล่าว ให้การรับรองสิทธิของผู้หญิงในการเลือกสถานที่อยู่อาศัย ผู้หญิงที่ต้องการเดินทางย้ายถิ่นก็มีสิทธิที่จะเลือกว่าตนจะอยู่ที่ไหน หรือจะไปไหน กรณีที่ย้ายถิ่นเพราะมีวัตถุประสงค์หลักคือ การไปทำงานในต่างประเทศ ซึ่งส่วนหนึ่งจะทำงานขายบริการทางเพศ (sex worker) ที่ปัจจุบันนี้ถือกันว่าเป็นอาชีพหนึ่ง จึงเป็นแรงงานข้ามชาติ (migrant worker) ตามสนธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติและครอบครัว (International Convention on the Protection of All Migrant Workers and Members of Their Families) ซึ่งสหประชาชาติใช้เป็นเครื่องมือสำหรับคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ ในประเด็นสิทธิมนุษยชนของแรงงานข้ามชาติ จึงมีสิทธิที่จะเคลื่อนย้ายและเลือกที่อยู่อาศัย ดังนั้น มาตรการหรือนโยบายการแก้ปัญหาแรงงานข้ามชาติ โดยเน้นการส่งกลับประเทศ หรือสกัดกั้นมิให้เดินทางไปค้าแรงงานต่างประเทศ จึงขัดกับกติกการและสนธิสัญญาข้างต้น ตลอดจนไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้หญิง

1.3 โครงการศึกษาวิจัย สิทธิสตรีกรณีเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ

อนุสัญญาจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ และข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการจัดการค้ามนุษย์ ของพิธีสารเพื่อป้องกัน ปรามปราม และลงโทษการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็ก เพิ่มเติมอนุสัญญาสหประชาชาติ เพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร (Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations convention against transnational organized crime) กำหนดให้รัฐภาคีต้องกำหนดนโยบาย โครงการ และมาตรการในการป้องกันและต่อต้านการค้ามนุษย์ อันรวมไปถึงการทำการค้นคว้าวิจัยด้วย

การศึกษาวิจัยประเด็นการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติในกรอบของการค้ามนุษย์ที่ผ่านมา มักจะศึกษาการกระทำของขบวนการ และอาจจะให้ภาพของผู้หญิงที่ถูกขบวนการค้าหญิงกระทำ และอาจชี้ให้เห็นโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ผู้หญิงเดินทาง สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงความพยายามที่จะอธิบายลักษณะอาการ (symptom) ของปัญหาเท่านั้น แต่ไม่ได้อธิบายสาเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา และไม่อาจให้ภาพที่เคลื่อนไหว มิติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้หญิง ความต้องการความตั้งใจ พฤติกรรม รวมทั้งสาเหตุปัจจัยในการนั้น ๆ และความเป็นมาของผู้หญิงในฐานะปัจเจกบุคคล อันจะทำให้เห็นสามารถเข้าใจพฤติกรรมของผู้หญิงมากขึ้น อันจะนำไปสู่การค้นพบสาเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งจะสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการสร้างมาตรการการแก้ปัญหา และหาทางออกได้

ดังนั้นการศึกษาวิจัยนี้จึงมี วัตถุประสงค์ ที่จะศึกษากระบวนการเดินทางย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทย สาเหตุ ปัจจัย และผลกระทบทั้งในประเทศที่ส่งออก (ไทย) และประเทศรับเข้า (เยอรมนีและญี่ปุ่น) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน ในกรอบแนวคิดอื่นที่มีใช้ กรอบการค้ามนุษย์ และพยายามที่จะสะท้อนจากมุมมองของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบ การที่เลือกศึกษาการเดินทางย้ายถิ่นของแรงงานหญิงไทยไปประเทศเยอรมนี และญี่ปุ่นนั้น เนื่องจากทั้งสองประเทศเป็นประเทศปลายทางที่อยู่ต่างทวีป แต่มีลักษณะเป็นประเทศอุตสาหกรรมเหมือนกันทั้งสองประเทศ ทั้งนี้เพื่อการเปรียบเทียบและวิเคราะห์ สรุปหาภาพรวมการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติของหญิงไทยอย่างรอบด้าน ที่ไม่จำกัดเฉพาะในรูปแบบของการค้าหญิง เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและกำหนดมาตรการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติของหญิงไทย โดยเคารพในสิทธิในการเดินทางของผู้หญิง

การศึกษาระบบการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาตินี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงบรรยาย และสัมภาษณ์เจาะลึก เชิงอัตชีวประวัติ ผู้หญิงผู้ย้ายถิ่นใน 2 พื้นที่คือ ในเยอรมนี

จำนวน 33 คน และในญี่ปุ่นจำนวน 16 รวมทั้งสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญ อาสาสมัครไทย กลุ่มและองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือคนไทยในเยอรมนีและญี่ปุ่น โดยมีการดำเนินงาน ตั้งแต่เดือนกันยายน 2551 – กุมภาพันธ์ 2552

ผลการศึกษากระบวนการเคลื่อนย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของหญิงไทยไปประเทศญี่ปุ่น และเยอรมนี ซึ่งใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หญิงผู้ย้ายถิ่นชาวไทยในประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนีเป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์ จะนำเสนอเป็น 4 ส่วน ในส่วนแรกคือ บทที่ 2 จะนำเสนอกระบวนการย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทยไปยังเยอรมนีและญี่ปุ่น โดยเริ่มจากตัวเลขสถิติเกี่ยวกับคนไทย ในประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่น พร้อมชี้ให้เห็นพัฒนาการ และความต่อเนื่องของการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติหญิงไทย และการย้ายถิ่นต่อเนื่องจากนั้นจะนำเสนอผลการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์หญิงไทยในเยอรมนีและญี่ปุ่น โดยนำเสนอในกรอบภาพรวมของการย้ายถิ่นข้ามชาติไปยังเยอรมนี และญี่ปุ่น กล่าวถึงหญิงผู้ย้ายถิ่น แบบแผนขั้นตอนการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องยาวนาน มีหลายช่วงชั้นและเวลาที่รวมการย้ายถิ่นแรงงานภายในประเทศด้วย ในส่วนนี้จะพิจารณาตามขั้นตอนกระบวนการย้ายถิ่น นั่นคือ ขั้นเริ่มต้นตัดสินใจ สาเหตุ ปัจจัย กระบวนการเดินทาง สภาพชีวิตและปัญหาในท้องที่ปลายทาง บทที่ 3 เป็นการอภิปรายประเด็นสิทธิผู้หญิงในฐานะแรงงานข้ามชาติ ในบทสุดท้ายคือ บทที่ 4 จะนำเสนอข้อเสนอแนะ แนวทางมาตรการการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ และมาตรการช่วยเหลือหญิงไทยในต่างประเทศ โดยประเมินจากเนื้อหาทั้งหมด รวมทั้งความคิดเห็นของผู้หญิงในการให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งจะนำเสนอในตอนต้นของบทที่ 4

อนึ่ง ในการศึกษาวิจัยนี้ จะหลีกเลี่ยงไม่พิจารณา ผู้หญิง ด้วยอคติดังที่มักปรากฏบ่อยครั้งในงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหญิงไทยที่เดินทางย้ายถิ่นข้ามชาติอื่น ๆ ที่จะพิจารณาผู้หญิงเป็นเพียงเหยื่อที่ถูกกระทำเท่านั้น

แต่จะพิจารณาผู้หญิงในฐานะ “ตัวแสดงทางสังคม” (social actor) คือเป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจ และรับผิดชอบต่อการกระทำใด ๆ ของตนเองได้ นั่นคือ ผู้หญิง อาจจะมีบทบาทเป็นได้ทั้ง “ผู้กระทำ” และ “ผู้ถูกกระทำ” ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ สถานะ โอกาส และภายใต้เงื่อนไขหนึ่ง ๆ และในการเรียบเรียงรายงานจะไม่ระบุว่า เมื่อไรผู้หญิงคือ “ผู้กระทำ” หรือ “ผู้ถูกกระทำ” ด้วยมีต้องการที่จะ “ตีตรา” ซึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ผู้หญิงมองตนเอง

ในการนำเสนอข้อมูลที่วิเคราะห์ จะเรียบเรียงตามหมวดหมู่ และนำถ้อยคำที่ผู้หญิงบอกเล่า ในขณะที่สัมภาษณ์ มาใส่ไว้ตามประเด็นนั้น ๆ พร้อมแหล่งอ้างอิง เพื่อเป็นการสะท้อนความคิดเห็นของผู้หญิง

หมายเหตุเกี่ยวกับการอ้างอิงบทสัมภาษณ์

ในการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย เพื่อให้เห็นความคิดเห็นของผู้หญิง จะพยายามอ้างอิงคำพูดของผู้หญิงที่สัมภาษณ์เท่าที่เป็นไปได้ เพื่อปกป้องตัวตนของผู้หญิง จะเปลี่ยนชื่อของผู้หญิงที่สัมภาษณ์ รวมทั้งสถานที่ที่เกี่ยวข้องด้วย ในตอนท้ายของคำบอกเล่าของผู้หญิงที่นำมาอ้างอิงจะแสดงแหล่งที่มาของข้อมูล อันประกอบด้วย ชื่อ หน้า และบรรทัดของเอกสารบันทึกการสัมภาษณ์ เช่น ปานจันทร์: 2/4-9 หมายถึง บทสัมภาษณ์ปานจันทร์ หน้าที่ 2 บรรทัดที่ 4-9 ชื่อต่าง ๆ ที่ให้คือนามสมมุติ หญิงที่สัมภาษณ์ในเยอรมนี ชื่อจะขึ้นต้นด้วยอักษรตัว ป และหญิงที่สัมภาษณ์ในญี่ปุ่น ชื่อจะขึ้นต้นด้วย อักษรตัว จ

การอ้างอิงเอกสาร จะยึดตามหลักสากล แต่สำหรับเอกสารที่ผู้เขียนเป็นคนไทย จะขึ้นต้นด้วยชื่อตัวก่อน ตามวัฒนธรรมนิยมการใช้ชื่อตัวและนามสกุลของไทย

บทที่ 2

การย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทยไปเยอรมนี และญี่ปุ่น

กระบวนการย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทยไปยังเยอรมนีและญี่ปุ่น ที่จะได้นำเสนอต่อไปนี้ เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หญิงไทยในเยอรมนีและญี่ปุ่น เพื่อชี้ให้เห็นพัฒนาการ และความต่อเนื่องของการย้ายถิ่นแรงงานหญิงไทย รวมทั้งการย้ายถิ่นต่อเนื่อง จะนำเสนอตัวเลข สถิติเกี่ยวกับคนไทยในประเทศเยอรมนีและประเทศญี่ปุ่น จากนั้นจะนำเสนอผลการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์หญิงไทยในเยอรมนีและญี่ปุ่น ในกรอบภาพรวมของการย้ายถิ่นข้ามชาติไปยังประเทศทั้งสอง กล่าวถึงหญิงผู้ย้ายถิ่น แบบแผนขั้นตอนการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ที่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ยาวนานมีหลายช่วงชั้นและเวลา ซึ่งรวมการย้ายถิ่นแรงงานภายในประเทศด้วย ในส่วนนี้จะพิจารณา ตามขั้นตอนกระบวนการย้ายถิ่น นั่นคือ ขั้นตอนตัดสินใจ สาเหตุ ปัจจัย กระบวน การเดินทาง สภาพชีวิตและปัญหาในท้องที่ปลายทาง

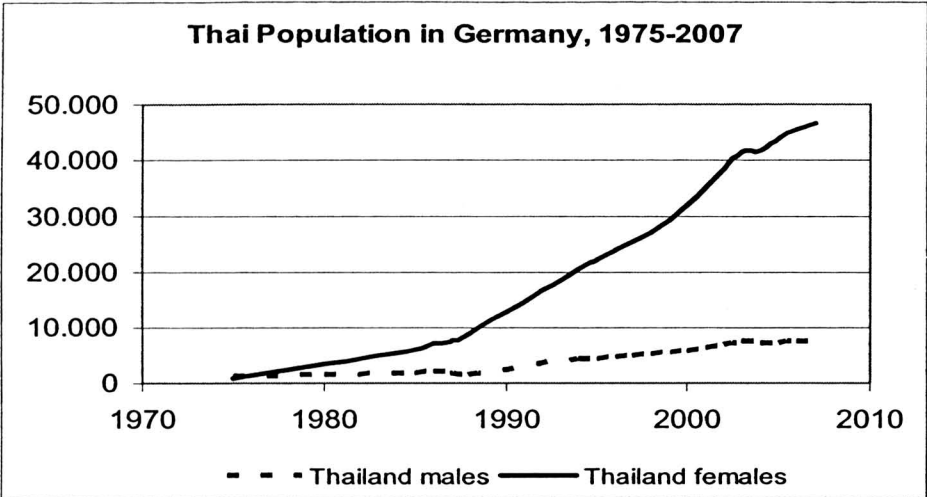
2.1 จำนวนคนไทยในประเทศเยอรมนีและญี่ปุ่น

2.1.1 คนไทยในเยอรมนี

ตัวเลขสถิติของสำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Statistisches Bundesamt หรือ StatBA) แสดงให้เห็นว่ามีข้อมูลตัวเลขเกี่ยวกับคนไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 โดยจะมีคนไทยอยู่ ประมาณเกือบ 2000 คนเป็นชายและหญิงจำนวนเกือบจะเท่า ๆ กัน (ชาย 1,004 คน หญิง 988 คน ดู Pataya 2003:256) แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมาจำนวนคนไทยที่เดินทางเข้าประเทศ เยอรมนี และพำนักอยู่ในประเทศนี้มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง คือจากจำนวน 1992 ในปี พ.ศ. 2518 มาเป็น 10,746 ในปี พ.ศ. 2531 และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา ภายในเวลา 5 ปี จำนวนคนไทยเพิ่มขึ้นถึงสองเท่าตัว คือจาก 13,276 ในปี พ.ศ. 2532 มาจนถึงปี พ.ศ. 2538 เพิ่มขึ้นเป็น 26,675 คน ที่น่าสนใจประการหนึ่งก็คือ ในขณะที่จำนวนชายไทยที่เดินทางเข้ามา นั้นมีอัตราเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยและค่อนข้างคงที่ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมาจำนวน หญิงไทยที่เดินทางมาเยอรมนีกลับมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากจำนวน 988 คนในปีพ.ศ. 2518 เพียงระยะเวลา 5 ปี จำนวนหญิงไทยก็เพิ่มขึ้นถึงสามเท่าตัว คือ เป็น 3,298 ในปีพ.ศ. 2523 และ ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 80 เป็นต้นมาจนปัจจุบัน ประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติชาวไทยส่วนใหญ่ใน เยอรมนีจะเป็นหญิง (ดู พัทยา 2545) ตัวเลข ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2550 มีประชากรไทยในเยอรมนี ทั้งหมด 53,952 คน เป็นชาย 7,514 คน เป็นหญิง 46,438 คน (ดู StatBA 2008) ตัวเลขเหล่านี้เป็น ตัวเลขของผู้ที่พำนักอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายซึ่งมิได้รวมตัวเลขของผู้ที่แปลงสัญชาติแล้ว และผู้

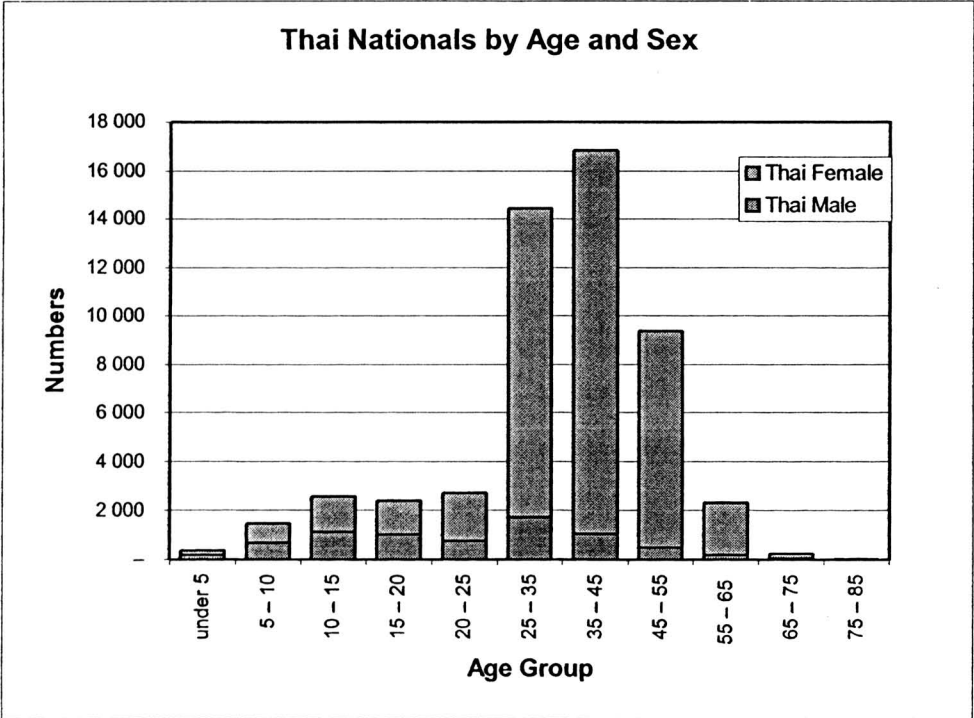
ที่อยู่อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นหากนับรวมตัวเลขทั้งสองส่วนนี้ด้วย จำนวนคนไทยในเยอรมนีอาจจะมากกว่านี้ จากการคาดการณ์ของหน่วยงานที่ทำงานให้ความช่วยเหลือหญิงไทย กล่าวว่า คนไทยในเยอรมนีอาจจะมีจำนวนเกือบหนึ่งแสนคน

แผนภาพที่ 1 ประชากรไทยในเยอรมนี พ.ศ. 2518-2550 (1975-2007)

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์ฯ (StatBA 1980-2008)

แผนภาพที่ 2 ประชากรไทยในเยอรมนีแบ่งตามเพศ และอายุ

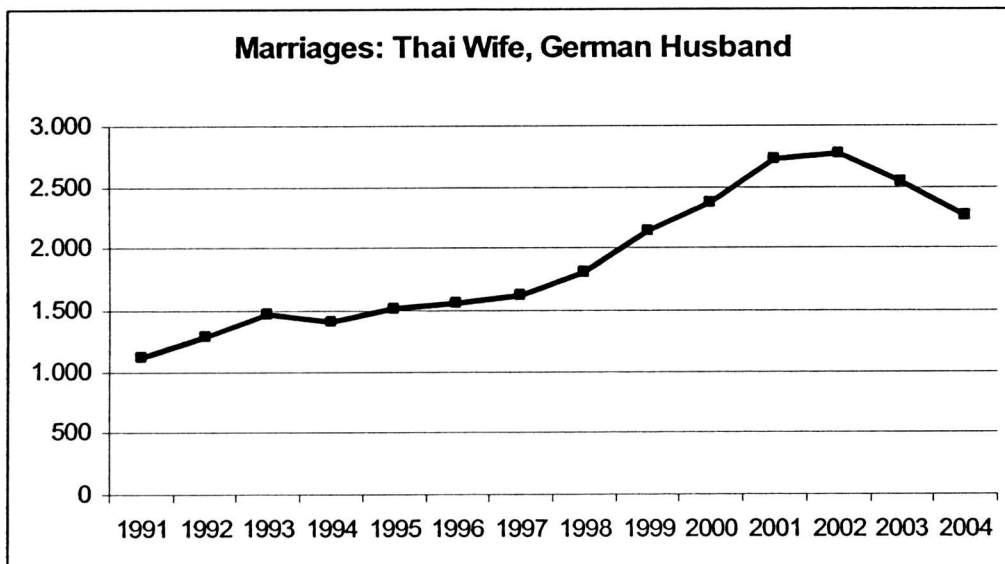
ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์ฯ (StatBA 2007)

แผนภาพที่ 2 แสดงให้เห็นจำนวนประชากรไทยจำแนกตามช่วงอายุ และตามเพศ ดังที่เห็นในแผนภาพ เพศชายและหญิงในช่วงชั้นอายุจนถึง 25 ปี จะมีจำนวนค่อนข้างเท่ากันจะแตกต่างกันอยู่น้อยมาก ตัวเลขตรงนี้แสดงอายุของเยาวชนที่จะมีจำนวนเพศหญิงและชายเท่าๆ กัน แต่ในช่วงอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป จะเห็นได้ชัดเจนว่าจำนวนคนไทยที่เป็นหญิงจะมีจำนวนมากกว่ามาก

ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ในกลุ่มของผู้หญิงไทย จะพบว่ากว่า 75% ของจำนวนผู้หญิงไทยทั้งหมดมีอายุอยู่ช่วงระหว่าง 25 และ 55 ปี และเห็นได้อย่างชัดเจนว่าในช่วงอายุนี้นั้นจำนวนคนไทยที่เป็นหญิงจะมีจำนวนมากกว่าชายไทยมาก สัดส่วนของหญิงไทยที่อายุระหว่าง 55-65 ปี จะมีจำนวนน้อยมาก

ในทางตรงกันข้าม การกระจายของตัวเลขจำนวนผู้ชายไทย จะเห็นว่าค่อนข้างจะอยู่ในกลุ่มที่มีอายุน้อย ในที่นี้จะเห็นว่า กลุ่มผู้ชายไทยจำนวนมากจะเป็นบุตรที่เดินทางติดตามมารดาไทยที่เดินทางมาสมรสกับชายเยอรมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชายไทยที่อายุระหว่าง 10 - 20 ปีจะมีเป็นจำนวนมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่มีแหล่งข้อมูล ที่สามารถจะให้จำนวนของเยาวชนที่เป็นบุตรที่ติดตามมารดาได้ ซึ่งจะทำให้เห็นข้อมูลชัดเจนยิ่งขึ้น

แผนภาพที่ 3 การสมรสระหว่างหญิงไทยกับชายเยอรมัน

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งสหพันธ์ฯ (StatBA 2006)

แผนภาพที่ 3 แสดงพัฒนาการของการสมรสระหว่างหญิงไทยกับชายเยอรมันในประเทศเยอรมนี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 (ค.ศ.1991) จริงๆแล้วตัวเลขการสมรสระหว่างคนไทยกับคนเยอรมัน มีบันทึกไว้ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ.1975) (เปรียบเทียบ Pataya 2003) แต่ในช่วงนั้นจนถึงปี พ.ศ. 2532 (ค.ศ.1989) จำนวนการสมรสระหว่างคนสองสัญชาติมีจำนวนไม่ถึง 1,000 ต่อปี ตั้งแต่ปีพ.ศ.

2533 (ค.ศ.1990) เป็นต้นมาจำนวนการสมรสจะเพิ่มขึ้นมากกว่า 1,000 ต่อปี และตามแผนภาพ จำนวนสูงสุดจะอยู่ที่ปีพ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ในปีนี้มีคนไทยแต่งงานกับคนเยอรมัน 2,728 หลังจากปีนั้นแล้ว ตัวเลขจะลดลงเหตุผลอาจเป็นเพราะว่า การเดินทางเข้ามาแต่งงานในเยอรมนีมีความลำบากมากขึ้น ด้วยทางการเยอรมันออกกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดมากขึ้น อีกประการหนึ่งตัวเลขนี้เป็นตัวเลขของคู่สมรสที่ทำการจดทะเบียนสมรสในสำนักทะเบียนในประเทศเยอรมนี แต่จะไม่รวมตัวเลขของคู่สมรสที่จดทะเบียนในประเทศไทย หรือในประเทศอื่น ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าการจดทะเบียนสมรสระหว่างหญิงไทยกับชายเยอรมันในเยอรมนีจะลดลง แต่จำนวนการแต่งงานระหว่างบุคคลสองชาติอาจไม่ลดลงด้วยไปจดทะเบียนที่ประเทศอื่น เช่น เดนมาร์ก ซึ่งมีเงื่อนไขการแต่งงานที่ไม่ยุ่งยากนักเป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบแผนภาพที่ 1 และ 3 จะพบว่า รูปแบบการเพิ่มขึ้นคนไทย จะคล้ายกับรูปแบบการเพิ่มขึ้นของการสมรสระหว่างคนไทยกับเยอรมัน

จากตัวเลขสถิติโดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า การเดินทางเข้ามาเยอรมนีของคนไทยเริ่มต้นจริงจัง ๆ ในช่วงทศวรรษที่ 70 ประมาณ ปีพ.ศ. 2518 (ค.ศ.1975) ซึ่งเป็นปีที่จำนวนคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญิงไทยเริ่มเพิ่มมากขึ้น และก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆทุกปี ทำให้เห็นได้ว่าการย้ายถิ่นข้ามชาติของคนไทยมาเยอรมนีเป็นการย้ายถิ่นของผู้หญิง พร้อม ๆ กับการเพิ่มขึ้นของหญิงไทย การเพิ่มขึ้นของการสมรสระหว่างหญิงไทยและชายเยอรมันก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน ในช่วงเวลา 5 - 6 ปีที่ผ่านมาหญิงไทยติดอันดับ 1 ใน 5 ของหญิงต่างชาติที่ชายเยอรมันทำการสมรสด้วย ทั้ง 2 ปรากฏการณ์นี้ทำให้การย้ายถิ่นของหญิงไทยเข้ามาเยอรมนีมีลักษณะเฉพาะที่เรียกกันว่า "เดินทางย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อการสมรส" หรือ marriage migration (ดู Pataya 2003)

นอกจากนี้ตัวเลขสถิติที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่า มีเยาวชนไทยพำนักอยู่ในเยอรมนีเป็นจำนวนไม่น้อยประมาณเกือบ 10% ของจำนวนคนไทยทั้งหมด เยาวชนเหล่านี้คือเยาวชนที่เดินทางติดตามมารดาไทยมาอยู่ในเยอรมนี สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าการย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทย ได้ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นข้ามชาติของเยาวชนไทยอีกด้วย

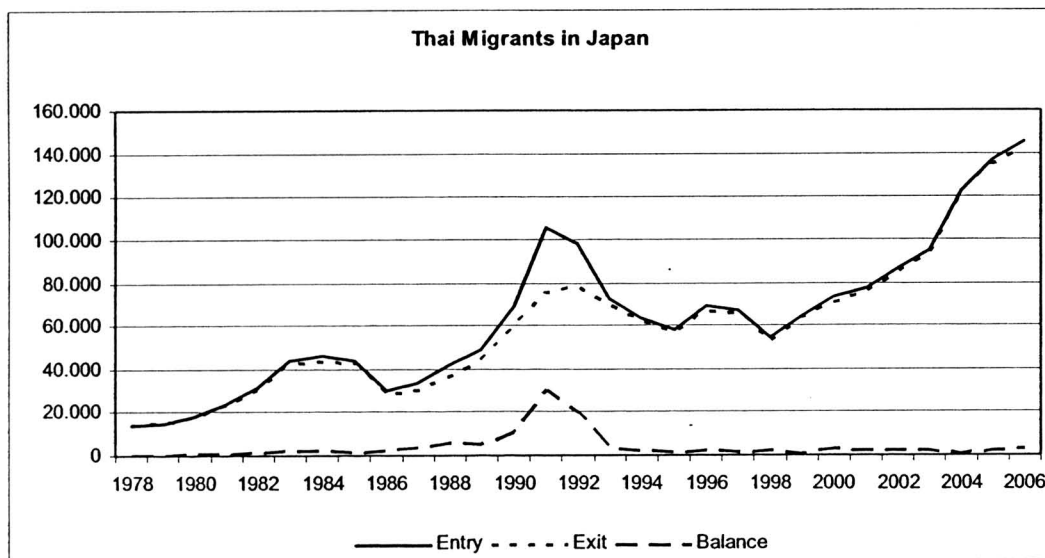
2.1.2 คนไทยในญี่ปุ่น

การย้ายถิ่นแรงงานไทยไปยังประเทศญี่ปุ่น เริ่มต้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2522 เมื่อบริษัทสาขาบรรษัทข้ามชาติญี่ปุ่นในประเทศไทย ได้รับอนุญาตให้ส่งคนงานไทยไปฝึกงานยังบริษัทแม่ในประเทศญี่ปุ่น (วิจิตร ระวีวงศ์ และ ภาวนา พัฒนศรี 2540: 26) และควบคู่ไปกับการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาตินี้ ประมาณปี 2525 การเดินทางไปญี่ปุ่นเพื่อค้าบริการทางเพศของหญิงไทยก็เกิดขึ้น ต่างกับในประเทศเยอรมนี สถิติตัวเลขเกี่ยวกับคนไทยในญี่ปุ่นไม่มีรายงานไว้อย่างชัดเจน ตัวเลขทางการ

ที่มีจะเป็นตัวเลขของจำนวนคนไทยที่เดินทางเข้าประเทศและออกนอกประเทศ ดังนั้นตัวเลขของคนไทยที่พำนักอยู่ในญี่ปุ่นจึงต้องคำนวณจากตัวเลขเหล่านี้

จากสถิติที่จัดเก็บโดยกระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่นแสดงให้เห็นว่า ตัวเลขการเดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่นของคนไทยนั้นค่อนข้างจะไม่สม่ำเสมอ นั่นคือจากปีพ.ศ. 2523 (ค.ศ.1980) ถึง พ.ศ. 2532 (ค.ศ.1989) จำนวนคนไทยที่เดินทางเข้าญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอและสูงถึงกว่า 100,000 คนในช่วงปีพ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) เมื่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นพัฒนาถึงขีดสุด และจากนั้นอีก 5 ปี จำนวนคนไทยที่เดินทางเข้าญี่ปุ่นก็จะลดลงเกือบครึ่ง หากพิจารณาในแง่เพศสภาพ (gender) จะพบว่าตั้งแต่ปีพ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980) จนถึง พ.ศ. 2530 (ค.ศ.1987) จำนวนชายไทยที่เดินทางเข้าญี่ปุ่นและเดินทางออกจะมากกว่าผู้หญิงเล็กน้อย แต่ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1988) เป็นต้นไปผู้หญิงไทยทั้งที่เดินทางเข้ามาและออกจากญี่ปุ่นจะมากกว่าผู้ชาย โดยสรุปอาจจะกล่าวได้ว่า อัตราการเคลื่อนย้ายประชากรชายจะสูงกว่าผู้หญิง แต่ผู้หญิงไทยจะอยู่ญี่ปุ่นนานกว่าผู้ชาย อย่างไรก็ตามตัวเลขดังกล่าวข้างต้นเป็นตัวเลขทางการ จากข้อมูลของ NGOs ที่กล่าวว่าในปัจจุบันพบว่ายังมีการลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมายของคนไทยเป็นจำนวนไม่น้อยและตัวเลขเหล่านี้ไม่ได้รวมอยู่ในสถิติของทางการ ดังนั้นตัวเลขที่แท้จริงของคนไทยที่เดินทางเข้ามาญี่ปุ่นจึงน่าจะมากกว่านี้

แผนภาพที่ 4 ประชากรไทยในประเทศญี่ปุ่น

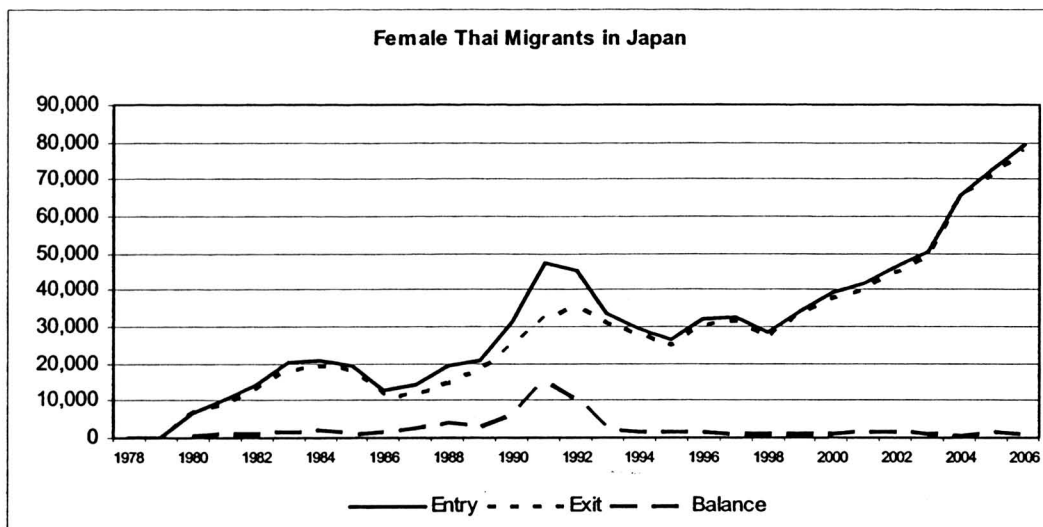
ที่มา : Ministry of Justice, Annual Report of Statistics on Legal Migrants, 1981-2008

HD
10300
พ 5481
2558
e.1

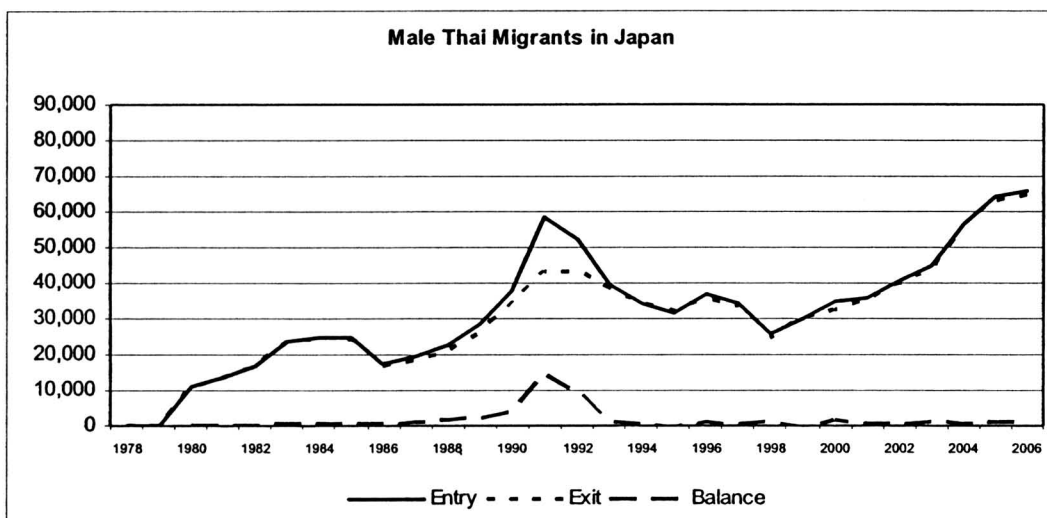
ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

แผนภาพที่ 5 ประชากรหญิงไทยในประเทศญี่ปุ่น

ที่มา : Ministry of Justice, Annual Report of Statistics on Legal Migrants, 1981-2008

แผนภาพที่ 6 ประชากรชายไทยในประเทศญี่ปุ่น

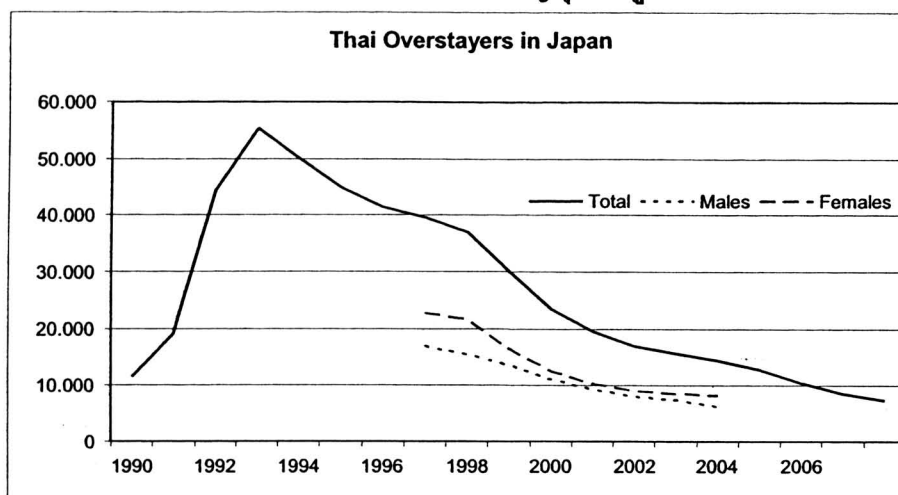

ที่มา : Ministry of Justice, Annual Report of Statistics on Legal Migrants, 1981-2008

เมื่อพิจารณาตัวเลขของการเดินทางเข้ามาและออกจากประเทศญี่ปุ่นของคนไทยพบว่า จำนวนคนไทยที่เดินทางออกนอกประเทศนั้นน้อยกว่าจำนวนที่เดินทางเข้ามา และนี่ก็แสดงให้เห็นว่ามีคนไทยจำนวนหนึ่งอยู่เกินกว่าระยะเวลาที่ได้รับอนุญาต (overstay) จากตัวเลขสถิติของ กระทรวงยุติธรรมญี่ปุ่น และสำนักงานแรงงานไทยในญี่ปุ่น จะพบว่าคนไทยที่อยู่เกินระยะเวลาที่วีซ่ากำหนด

จะเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย (ดูแผนภาพที่ 7¹)

แผนภาพที่ 7 ประชากรไทยในญี่ปุ่นที่อยู่เกินวีซ่ากำหนด

ที่มา: Immigration Control, Immigration Bureau, Ministry of Justice 2004

ประเทศญี่ปุ่นมีกฎระเบียบให้คนต่างชาติดำเนินการในประเศนานเกินกว่า 90 วันต้องลงทะเบียนกับทางหน่วยราชการท้องถิ่น จะพบว่าจำนวนคนไทยที่ลงทะเบียนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี ในปีพ.ศ.2542 มีคนไทยลงทะเบียนพำนักในญี่ปุ่น 25,253 คน และ 6,760 เป็นชาย อีก 18,493 คนเป็นหญิง ตัวเลขในปีพ.ศ. 2549 พบว่า มีคนไทยลงทะเบียนพำนักในญี่ปุ่น 41,384 คน และ 11,230 เป็นชาย อีก 30,154 คนเป็นหญิง (Japan Immigration Association 2000, 2008) สำหรับผู้ที่ลงทะเบียนพำนักอยู่ในประเทศญี่ปุ่นนี้ ผู้ที่ไม่มีวีซ่าก็สามารถที่จะลงทะเบียนได้ ดังนั้น ตัวเลขนี้จึงเป็นคนไทยที่อยู่อย่างถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่คาดว่าจำนวนผู้ที่อยู่อย่างผิดถูกต้องที่ลงทะเบียนน่าจะน้อยกว่า เพราะคนไทยที่อยู่อย่างไม่มีวีซ่ามักจะมี ความหวาดกลัวเจ้าหน้าที่ ดังนั้นจำนวนคนไทยที่แท้จริงที่อยู่ในประเทศญี่ปุ่น จึงน่าจะมากกว่านี้ หากรวมผู้ที่อยู่เกินวีซ่ากำหนดที่ไม่ได้มาลงทะเบียน จากการคาดการณ์ขององค์กรที่ทำงานให้ความช่วยเหลือคนไทย และสถานเอกอัครราชทูตไทย จำนวนคนไทยในญี่ปุ่นน่าจะเกินหนึ่งแสนคน

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งสำหรับตัวเลขคนไทยที่ลงทะเบียนพำนักอยู่ในญี่ปุ่นก็คือ ผู้ที่

1

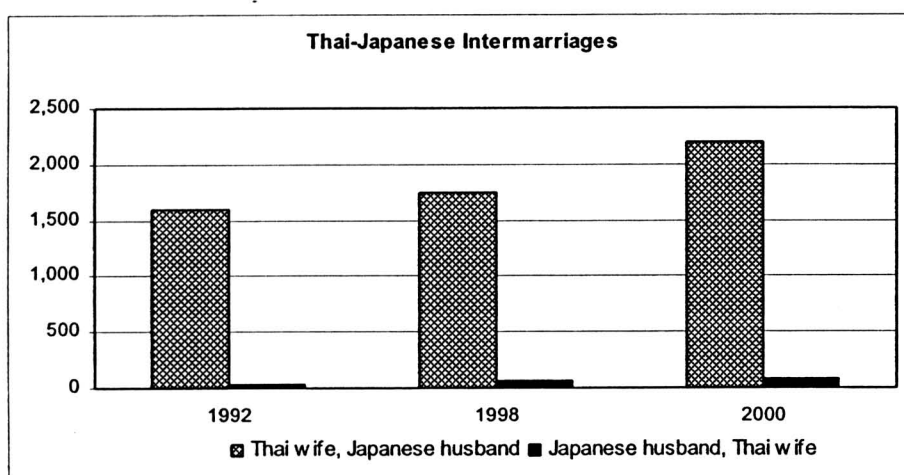
ปี	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
จำนวนรวม	11,523	44,354	55,383	49,992	44,794	41,280	39,513	37,046	30,065	23,503	19,500	16,925	15,693	14,334
ชาย							16,839	15,542	13,552	11,082	9,281	8,020	7,307	6,148
หญิง							22,674	21,504	16,513	12,421	10,219	8,905	8,386	8,186

ที่มา: Immigration Control, Immigration Bureau, Ministry of Justice 2004-2008 และรายงานสำนักงานแรงงานไทย กรุงโตเกียว

ปี 2005 ถึง 2008 จะมีคนไทยอยู่เกินวีซ่า 12,787 10,352 8,460 และ 7,314 ตามลำดับ

ลงทะเบียนในฐานะคู่สมรสของชาวญี่ปุ่น และผู้ที่ได้สิทธิพำนัถาวร จะเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่ทศวรรษที่ 90 และหากพิจารณาว่า จำนวนหญิงไทยที่จดทะเบียนพำนัถอยู่ในญี่ปุ่นมีมากกว่าจำนวนชายไทยถึง 2-3 เท่าแล้ว และจากความเป็นจริงที่ว่า ประมาณ 78% ของคู่สมรสข้ามวัฒนธรรมในประเทศญี่ปุ่นจะเป็นคู่สมรสระหว่างชายญี่ปุ่นกับหญิงต่างชาติ (Suzuki 2003:170) รวมทั้งอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างมากของการสมรสระหว่างหญิงไทยกับชายญี่ปุ่นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (ดูแผนภาพที่ 8) แล้ว อาจกล่าวได้ว่าหญิงไทยส่วนใหญ่ที่พำนัถอยู่ในญี่ปุ่นจะเป็นหญิงไทยที่สมรสกับชายญี่ปุ่น อันอาจชี้ให้เห็นแนวโน้มของการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติจากประเทศไทยไปประเทศญี่ปุ่นที่จะคล้ายกับการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของหญิงไทยไปเยอรมนี นั่นคือ การย้ายถิ่นข้ามชาตินี้จะมีรูปแบบเป็น “การย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน” หรือ ในกรณีนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของหญิงไทยไปญี่ปุ่นก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน

แผนภาพที่ 8 การสมรสระหว่างชาวไทยและชาวญี่ปุ่น

ที่มา: Suzuki 2003: 176

ในจำนวนคนไทยที่ลงทะเบียนพำนัถอยู่ในประเทศญี่ปุ่น เมื่อพิจารณาจากกลุ่มอายุจะพบว่า เกือบ 10% ของจำนวนคนไทยที่ลงทะเบียนพำนัถอยู่ในญี่ปุ่นจะเป็นกลุ่มที่มีช่วงอายุระหว่าง 0-19 ปี ซึ่งกลุ่มนี้ก็คือ เยาวชนไทยที่เดินทางติดตามมารดาไปอยู่ในประเทศญี่ปุ่นด้วย ซึ่งก็จะคล้ายคลึงกับปรากฏการณ์ในกรณีการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของหญิงไทยไปเยอรมนี ที่ปรากฏว่าผลที่ตามมา ก็คือ การย้ายถิ่นข้ามชาติของเยาวชนไทยนั่นเอง

2.1.3 สรุป

จากตัวเลขสถิติเกี่ยวกับคนไทยทั้งในประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนีที่มีอยู่ชี้ให้เห็นว่า การย้ายถิ่นข้ามชาติจากประเทศไทยไปประเทศเยอรมนีและญี่ปุ่นมีมานานแล้ว ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 80 จำนวน

คนไทยในทั้งสองประเทศน่าจะมีอยู่ประเทศละเกือบแสนคน และจากตัวเลขที่เพิ่มขึ้นทุกๆปี โดยเฉพาะจำนวนผู้หญิงไทยในทั้งสองประเทศ ชี้ให้เห็นแนวโน้มที่ว่า การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติไปยังเยอรมนีและญี่ปุ่นนี้จะเป็นการย้ายถิ่นข้ามชาติของแรงงานหญิงไทย (feminization of migration) นั่นคือ ผู้หญิงจะย้ายถิ่นข้ามชาติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และการย้ายถิ่นนี้ก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป

หากพิจารณาการเดินทางย้ายถิ่นข้ามชาติของคนไทยไปยังประเทศในยุโรปอื่น ๆ เช่น ฮอลแลนด์ เดนมาร์ก ซึ่งเป็นประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นกัน เมื่อพิจารณาในด้านเพศภาวะจะพบว่า คนไทยที่เดินทางไป และพำนักอยู่ในประเทศเหล่านี้ จะเป็นหญิงมากกว่าชายเกือบสองเท่า (Panitee 2007, Lisborg 2002) และในประเทศทั้งสองนี้ หญิงไทยที่เข้าไปมักจะไปทำงานค้าบริการทางเพศ หรือแต่งงานกับชายในประเทศนั้น และพัฒนาตนเองเป็นแรงงานข้ามชาติในระยะเวลาต่อมา ดังนั้น อาจกล่าวได้หรือไม่ว่า การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของไทยไปยังประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมอย่างสูง เช่นในยุโรปและญี่ปุ่น จะเป็นการย้ายถิ่นของผู้หญิง

จากการเพิ่มขึ้นของการสมรสระหว่างชายญี่ปุ่นกับหญิงไทย อาจทำให้เห็นว่าการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นข้ามชาติรูปแบบใหม่นั้นคือ การย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน และการย้ายถิ่นของเยาวชนที่ติดตามมารดา แรงงานไทยที่เข้ามาทำงานในญี่ปุ่น มักจะอยู่เกินวีซ้ากำหนด หรืออยู่อย่างผิดกฎหมายในช่วงแรก หลังจากนั้นระยะเวลาหนึ่งเมื่อพบชายที่เต็มใจแต่งงานด้วย ก็จะมอบตัวกลับประเทศไทย เพื่อที่จะเดินทางกลับมาใหม่ในฐานะเจ้าสาว และหลังจากนั้นไม่นานก็จะไปปรับบุตรมาอยู่ด้วย

2.2 หญิงไทยผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

หญิงไทยที่ทำการสัมภาษณ์ในเยอรมนีส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในชนบท คือในภาคอีสาน 13 คน อันได้แก่ อุดรธานี อุบลราชธานี มุกดาหาร สกลนคร หนองคาย ร้อยเอ็ด นครราชสีมา และ อีสานใต้ คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ เป็นต้น และ หญิงไทย 10 คน เกิดในจังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ ลำปาง พะเยา พิษณุโลก เพชรบูรณ์ พิจิตร อุดรดิต์ กำแพงเพชร และ นครสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนั้นจะเป็นผู้ที่มีถิ่นกำเนิดในภาคกลาง 4 คนได้แก่จังหวัด ปทุมธานี อุทัยธานี สุพรรณบุรี และ ราชบุรี หญิงไทยอีก 3 ราย เกิดและเติบโตในภาคใต้ ในจังหวัด พังงา นครศรีธรรมราช และ ตรัง มีเพียง 2 คนที่เกิดในกรุงเทพฯ และอีก 1 คนมีถิ่นกำเนิดในจังหวัดภาคตะวันออกคือ ระยอง

ภูมิฐานะของหญิงไทยที่เดินทางไปญี่ปุ่น จะคล้ายคลึงกับภูมิฐานะของหญิงไทยที่เดินทางไปเยอรมนี นั่นคือส่วนใหญ่เป็นหญิงที่มีถิ่นฐานในภาคอีสาน (9 คน) ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี อุดรธานี ขอนแก่น สกลนคร ร้อยเอ็ด สุรินทร์ และ ศรีสะเกษ นอกจากนั้นจะเป็นหญิงที่มีถิ่นกำเนิดในภาคเหนือ (2 คน) คือ เชียงราย และ อุดรดิต์ ในกรุงเทพฯ (3 คน) รวมทั้งภาคกลางจังหวัด

สมุทรสาคร (1 คน) และภาคใต้ คือ สงขลา (หาดใหญ่ 1 คน)

เมื่อพิจารณาตามช่วงเวลาของการเดินทางเข้าเยอรมนีและญี่ปุ่น ก็พบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา คือตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 จนถึงพ.ศ. 2550 และช่วงก่อนพ.ศ. 2520 ก็ยังพบว่าหญิงส่วนใหญ่ที่เดินทางเข้าประเทศเยอรมนี จะมีถิ่นกำเนิดในภาคอีสาน และเหนือ หญิงที่สัมภาษณ์ในญี่ปุ่นจะมีถิ่นกำเนิดในภาคอีสานเช่นกัน (เปรียบเทียบงานวิจัยชิ้นก่อนของผู้วิจัย (Pataya 2002, 2003)

ผู้หญิงไทยที่เดินทางเข้ามาเยอรมนีส่วนใหญ่ (22 คน) จะจบการศึกษาระดับประถมศึกษา คือประถมปีที่ 4 ปี หรือปีที่ 6 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้หญิงนั้นจะเติบโตในช่วงเวลาของการใช้ระบบการศึกษาไหน รองลงมาจะจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (9 คน) นอกจากนั้นจะจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (2 คน) สายอาชีพระดับ ป.ว.ช.และป.ว.ส. และอนุปริญญา (อย่างละ 1 คน) และพบว่าผู้หญิงที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีเดินทางเข้ามาด้วยเยอรมนี (5 คน) เช่นกัน

การที่พบว่าผู้หญิงปริญญาตรีเดินทางเข้ามาเยอรมนีด้วยนั้น จะเป็นตัวชี้หรือไม่ว่า หญิงไทยที่เดินทางออกนอกประเทศมีการศึกษาสูงขึ้น เมื่อพิจารณาตามเวลาที่เดินทางเข้าเยอรมนีแล้วพบว่าหญิงกลุ่มนี้เดินทางเข้ามาในช่วงเวลาที่ต่างกัน นั่นคือ มี 3 คน ที่เดินทางเข้ามาเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว อีก 2 คน เดินทางเข้ามาเมื่อ 4 และ 7 ปีก่อน และหากเปรียบเทียบกับงานศึกษาวิจัยชิ้นก่อนเมื่อเกือบสิบปีที่แล้ว จะพบว่า ระดับการศึกษาของหญิงไทยที่เดินทางเข้าเยอรมนีส่วนใหญ่ยังเป็นระดับประถมศึกษาเช่นเดิม

ด้านการศึกษาของหญิงไทยที่เดินทางไปญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (5 คน) และตอนปลาย (3 คน) นอกจากนั้นจะจบการศึกษาสายอาชีพคือ ระดับ ป.ว.ช. และป.ว.ส.(3 คน) ระดับประถมศึกษา (2 คน) และปริญญาตรี (3 คน) เมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษาเมื่อสิบปีก่อน (Pataya 2002) ซึ่งพบว่าหญิงที่เดินทางมาญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับประถม อาจมองได้ว่าหญิงไทยที่เดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะมีการศึกษาสูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผลการศึกษานี้ก็พบว่า ในช่วงปีพ.ศ. 2535 ก็มีหญิงที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาเดินทางเข้ามาญี่ปุ่นเช่นกัน

ในด้านอาชีพของผู้หญิงก่อนที่จะเดินทางมาเยอรมนีนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ทำงานค้าบริการทางเพศ (8 คน) และกลุ่มที่ทำงานเป็นพนักงาน (9 คน) อันได้แก่ เป็นพนักงานในบริษัท ทำหน้าที่เสมียน ยาม และพนักงานขายในห้างสรรพสินค้า นอกจากนั้นจะประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างในโรงงาน (3 คน) ลูกจ้างในร้านอาหาร เป็นคนเสิร์ฟ ช่วยงานในครัว (2 คน) และรับจ้างทั่วไป (1 คน) มี 2 คน เคยเป็นครูโรงเรียนเอกชนมาก่อน 3 คน ประกอบอาชีพส่วนตัว คือเปิดร้านซักรีด รับเหมา ทำอาหารส่งตามโรงเรียน และเสริมสวย มีเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ยังไม่ได้ทำงานอะไร

อาชีพก่อนการเดินทางของหญิงไทยที่สัมภาษณ์ในญี่ปุ่นนั้น ส่วนใหญ่จะทำงานเป็นพนักงาน คือพนักงานบริษัท (4 คน) พนักงานขายในห้างสรรพสินค้า (1 คน) พนักงานขายในร้านบูติก (1 คน) และในสำนักพิมพ์ (1 คน) นอกจากนั้นจะทำงานส่วนตัว (2 คน) คือเย็บผ้า และ ทำร้านอาหาร ค้าขาย (1 คน) ช่วยพ่อแม่ทำงานรับเหมาก่อสร้าง เป็นแม่บ้านเลี้ยงหลานให้น้อง และเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยยังไม่ได้ทำงานอย่างละ 1 คน มีเพียง 2 คน เท่านั้นที่ทำงานในกลุ่มค้าบริการทางเพศ

ในด้านอาชีพก่อนการเดินทางไปเยอรมนีและญี่ปุ่น เมื่อเปรียบเทียบกับข้อค้นพบในงานศึกษาการเดินทางของหญิงไทยไปประเทศทั้งสองประมาณก่อนปีพ.ศ. 2543 (เปรียบเทียบ Pataya 2002, 2003) จะเห็นว่าแตกต่างกัน นั่นคือในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2543 อาจจะแบ่งกลุ่มอาชีพก่อนการเดินทางได้เป็นสองกลุ่มอย่างชัดเจนนั่นคือ กลุ่มที่ประกอบอาชีพทั่วไป และกลุ่มที่ค้าบริการทางเพศ

หญิงไทยที่เดินทางไปเยอรมนีส่วนใหญ่เคยสมรส (14 คน) หรืออยู่กินฉันสามีภรรยากับชายไทยมาก่อน (4 คน) แต่ได้หย่าร้างหรือแยกทางกันก่อนที่จะเดินทางมาเยอรมนี หญิงเหล่านี้จะมีบุตรกับสามีไทย และเป็นผู้ที่ต้องดูแลบุตรแต่เพียงผู้เดียว หญิงหลายคน (7 คน) นำบุตรมาอยู่ด้วยในประเทศเยอรมนี

ในกรณีของหญิงไทยในญี่ปุ่นที่ทำการสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่จะเป็นโสดไม่เคยสมรสมาก่อนที่จะเดินทาง (9 คน) อีกส่วนหนึ่งของหญิงไทยในญี่ปุ่นจะเป็นหญิงที่เคยสมรสกับชายไทยและหย่าร้างแล้วก่อนเดินทางเข้าญี่ปุ่น และเช่นเดียวกับหญิงไทยในเยอรมนี หญิงเหล่านี้จะมีบุตรที่ต้องดูแลเลี้ยง และหญิง (2 คน) นำบุตรจากประเทศไทยมาอยู่ในญี่ปุ่น

ในด้านอายุ หญิงไทยในเยอรมนีที่สัมภาษณ์จะมีอายุ ณ วันที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะระหว่าง 26-35 ปี (16 คน) และ 36-45 ปี (11 คน) นอกจากนี้จะเป็นผู้ที่อายุต่ำกว่า 25 ปี (2 คน) และสูงกว่า 46 ปี (4 คน) หากพิจารณาอายุเมื่อเดินทางเข้าประเทศเยอรมนีจะพบว่าหญิงเหล่านี้จะอายุน้อยกว่านี้ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 21-30 ปี (19 คน) และ 31-40 ปี (9 คน) จะมีเพียงส่วนน้อยที่เดินทางเข้ามาเมื่ออายุเกิน 40 (4 คน) และต่ำกว่า 20 (1 คน)

สำหรับหญิงไทยในญี่ปุ่นอายุ ณ วันที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 31-40 ปี (9 คน) และ 41-50 ปี (8 คน) นอกจากนี้จะเป็นผู้ที่อายุต่ำกว่า 35 ปี (4 คน) และสูงกว่า 51 (1 คน) หากพิจารณาอายุเมื่อเดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่นจะพบว่าหญิงเหล่านี้จะอายุน้อยกว่านี้ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 20-30 ปี (11 คน) จะมีเพียงส่วนน้อยที่เดินทางเข้ามาเมื่ออายุเกิน 31 (4 คน) และต่ำกว่า 20 (อายุ 19 ปี 1 คน)

แต่เมื่อเปรียบเทียบกับอายุเมื่อหญิงเหล่านี้เดินทางย้ายถิ่นครั้งแรกอายุน้อยกว่านี้มาก

หญิงเหล่านี้จะตั้งถิ่นฐานครั้งแรกเมื่ออายุระหว่าง 15-20 ปี (หญิงไทยในเยอรมนี 20 คน ในญี่ปุ่น 8 คน) และ 21-25 ปี (หญิงไทยในเยอรมนี 8 คน ในญี่ปุ่น 1 คน) สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่า การย้ายถิ่นครั้งแรกกับการย้ายถิ่นข้ามชาตินั้นมีระยะเวลาห่างกันพอสมควร ดังนั้นหญิงเหล่านี้จึงไม่ใช่ผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ในชีวิตมาก่อน

จากการพิจารณาชีวิตประวัติของหญิงไทยที่ทำการสัมภาษณ์ และเมื่อเปรียบเทียบกับข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยเดิม (เปรียบเทียบ พัทยา 2541 และ Pataya 2002,2003) สามารถที่จะจัดแยกกลุ่มของหญิงไทยที่เดินทางไปเยอรมนี และญี่ปุ่นได้ โดยใช้วิธีวิทยาว่าด้วย การจัดกลุ่มทางอุดมคติ (ideal type) ของ Gerhardt (1986, 1991) ได้ดังนี้

แม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง (single mother) หญิงไทยที่เดินทางไปเยอรมนี และญี่ปุ่นส่วนใหญ่เคยแต่งงาน หรืออยู่กินฉันท์สามีภรรยากับชายไทยมาก่อน แต่เลิกรา หย่าร้าง หรือบางรายก็เป็นหม้าย และมักจะมีลูกที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูเพียงลำพัง เนื่องจากสามีไม่สนใจหรือละทิ้งให้เป็นภาระ ปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้เดินทางไปทำงานในต่างประเทศก็คือ ปัญหาในครอบครัว และความต้องการที่จะปรับปรุงหรือสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคงขึ้น

แต่ก็มีหญิงบางส่วนที่แต่งงานแต่ชีวิตคู่ไม่ได้ลื่นไหล ก็เดินทางด้วย ส่วนหนึ่งจะเดินทางไปกับคู่ครอง อีกส่วนหนึ่งจะเดินทางไปคนเดียว เหตุผลที่ตัดสินใจมักจะเป็น ความคาดหวังที่จะเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น

หญิงบริการทางเพศ หญิงไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่เดินทางไปเยอรมนีและญี่ปุ่นได้แก่ หญิงที่ทำงานบริการทางเพศ ซึ่งส่วนมากมักจะให้บริการแก่ชาวต่างชาติ ส่วนมากจะทำงานในพัทยา บางส่วนจะทำงานที่พัฒนาพงษ์หรือบาร์เบียร์ในย่านถนนข้าวสาร หญิงกลุ่มนี้เมื่อเข้ามาทำงานบริการนี้ก็มีความหวังส่วนหนึ่งว่าอาจจะได้แต่งงานกับชายต่างชาติ เนื่องจากเห็นแบบอย่างจากเพื่อนหรือญาติที่เป็นคนชักชวน ซึ่งได้แต่งงานไปกับชายต่างชาติและกลับมาเยี่ยมบ้านอย่างผู้ที่ประสบความสำเร็จ การเดินทางมาเยอรมนี ก็คือการสร้างครอบครัวและเริ่มต้นใหม่ และเหตุผลที่สำคัญอีกประการ โดยเฉพาะกรณีที่เดินทางไปทำงานในญี่ปุ่นก็คือ รายได้ที่มากกว่า และหญิงบางส่วนก็เคยผ่านการทำงานขายบริการทางเพศในต่างประเทศ เช่น ฮองกง มาเก๊า มาเลเซียหรือสิงคโปร์ มาแล้วก่อนที่จะเดินทางมาญี่ปุ่น หรือเยอรมนี

หญิงสาวโสด ซึ่งส่วนมากมักเป็นผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจที่แสวงหาโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ หญิงกลุ่มสุดท้ายนี้ จะเป็นหญิงสาวที่ยังไม่เคยแต่งงานหรือมีคู่ครอง มักจะเป็น

ชนชั้นกลางระดับล่าง ที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความเดือดร้อนในด้านเศรษฐกิจ แต่ในความรู้สึกของผู้หญิงแล้ว เห็นว่าไม่มีโอกาสที่จะสร้างฐานะทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจให้เป็นไปตามที่ตนต้องการได้ และมองเห็นว่าการเดินทางย้ายถิ่นเข้ามาเยอรมนี หรือญี่ปุ่น คือหนทางที่อาจจะทำให้เธอมีโอกาสดังกล่าว

2.3 การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติไปเยอรมนีและญี่ปุ่น

ชีวประวัติของผู้หญิงก่อนที่จะเดินทางเข้ามาในเยอรมนีและญี่ปุ่น แสดงให้เห็นว่าหญิงเหล่านี้มีภูมิลำเนาอยู่ในชนบท และส่วนใหญ่จะเคยมีประสบการณ์การย้ายถิ่นภายในประเทศมาก่อน ซึ่งจะคล้ายกับชีวประวัตินักหญิงไทยที่ย้ายถิ่นไปยังเยอรมนีและญี่ปุ่นในงานศึกษาก่อนหน้านี้ (พัทยา 2541, Pataya 2002, 2003) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การเดินทางไปเยอรมนีและญี่ปุ่นของผู้หญิงกลุ่มนี้นั้น จึงมีแบบแผนและขบวนการเช่นเดียวกับข้อค้นพบในงานศึกษาก่อนหน้านี้ นั่นก็คือ การย้ายถิ่นข้ามชาตินี้ มักจะมีขบวนการขั้นตอนเดียว แต่เป็นกระบวนการที่ยาวนานซึ่งครอบคลุมขั้นตอนการย้ายถิ่นภายในประเทศหลายขั้นตอน ซึ่งมักจะมีจุดเริ่มต้นที่หมู่บ้านในชนบท การย้ายถิ่นข้ามชาติจะเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการย้ายถิ่นข้ามชาติ และเป็นช่วงต่อเนื่องจากการย้ายถิ่นภายในประเทศ หรือในกรณีของหญิงบางคนอาจเป็นขั้นตอนสุดท้ายชั่วคราว เพราะอาจจะมีการย้ายถิ่นต่อจากนี้ไปอีกก็เป็นได้ (เปรียบเทียบ พัทยา 2541, Pataya 2002, 2003) จากข้อมูลชีวประวัติของหญิงที่ทำการสัมภาษณ์สามารถที่จะแบ่งแบบแผนการย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงเหล่านี้ได้เป็น 3 แบบแผนคือ

การย้ายถิ่นแบบขั้นตอนเดียว ซึ่งก็คือการเดินทางโดยตรงจากถิ่นกำเนิดข้ามชาติไปเยอรมนีและญี่ปุ่นโดยไม่เคยมีประสบการณ์การย้ายถิ่นภายในประเทศมาก่อน สำหรับหญิงที่สัมภาษณ์ ส่วนใหญ่จะเป็นหญิงที่เกิดและเติบโตในกรุงเทพฯ ที่ย้ายถิ่นด้วยแบบแผนนี้ เช่น ประทีป จรรยา ปรียา จิราภา เป็นต้น แต่ก็มีหญิงอีกส่วนหนึ่งที่มีแบบแผนการเดินทางข้ามชาติแบบขั้นตอนเดียว นั่นคือ ในกรณีของ จุลี และ จุไร ซึ่งเกิดและเติบโต ทำงาน และมีครอบครัว ในต่างจังหวัด

จากการย้ายถิ่นแรงงานภายในประเทศสู่การย้ายถิ่นข้ามชาติ จากข้อมูลพบว่า การย้ายถิ่นแบบแผนนี้ซึ่งมักจะพบค่อนข้างบ่อยมาก เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการย้ายถิ่นแรงงานภายในประเทศ เพียงแต่ระยะเวลาจากขั้นตอนการย้ายถิ่นภายในประเทศครั้งสุดท้ายกับการเริ่มต้นการย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งช่วงห่างกันพอสมควร บางครั้งก็เป็นเวลาหลายปี หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะแต่งงานหรือมีคู่ครองหลังจากที่จากบ้านเกิดเพื่อหางานทำ การตัดสินใจที่จะเดินทางข้ามชาติมักเกิดขึ้นเมื่อการสมรสหรือชีวิตคู่ล้มเหลว เช่น แจ่มจันทร์ จริ่งใจ ปราณี เป็นต้น

หญิงที่สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งที่เคยไปทำงานในต่างประเทศ หลังจากที่ย้ายถิ่นแรงงานภายในประเทศ อันได้แก่ ปรีศนา ปริม และปรีดา

จากการย้ายถิ่นเข้าสู่การค้าบริการทางเพศภายในประเทศ ผู้การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ หญิงที่สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งที่เคยทำงานค้าบริการทางเพศมาก่อน ก่อนที่จะเดินทางไปเยอรมนี และญี่ปุ่น การเดินทางไปทั้งสองประเทศของหญิงกลุ่มนี้ค่อนข้างที่จะต่างกันในด้านวัตถุประสงค์ และรูปแบบของการเดินทาง ในขณะที่หญิงส่วนใหญ่ที่เดินทางไปเยอรมนี จะเป็นการเดินทางไปเพื่อสร้างครอบครัว หรือ กล่าวง่าย ๆ คือ การแต่งงานกับชายต่างชาติ ซึ่งเคยเป็นลูกค้ามาก่อน เช่น ปิติ ปรารมย์ ปภาดา ปรณ์ และ ปิ่น เป็นต้น แต่สำหรับกลุ่มที่เดินทางไปญี่ปุ่น จะมีความตั้งใจที่ไปค้าบริการทางเพศเพื่อสร้างฐานะ เช่น จริยา เป็นต้น

ในกลุ่มนี้ หญิงที่ทำการสัมภาษณ์บางคนเคยไปค้าบริการทางเพศในต่างประเทศมาก่อนที่จะไปค้าบริการทางเพศในญี่ปุ่น และเยอรมนีเช่น จารุณี ที่เคยไปทำงานที่มาเลเซีย และ ย่องกง เป็นต้น และปานจันทร์ ก่อนที่จะเดินทางไปค้าบริการทางเพศที่เยอรมนี เคยไปค้าบริการทางเพศที่ประเทศญี่ปุ่น

2.3.1 สาเหตุแรงจูงใจที่ทำให้ผู้หญิงตัดสินใจย้ายถิ่นข้ามชาติ

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ในที่นี้มีทั้งปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ และความคาดหวังต่อสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

ปัญหาความเดือดร้อนดังกล่าวที่ชัดเจน คือ ภาระหนี้สิน เช่น จุไร ที่เกิดจากการพนัน หรือ หนี้สินจากการเดินทางไปทำงานครั้งก่อน หรือบางครั้งก็เป็นหนี้สินในการเตรียมตัวไปทำงาน

ภาระหนี้สิน อีกประเภทหนึ่งคือ หนี้สินของครอบครัว หญิงที่สัมภาษณ์หลายคนมีเป้าหมายของการเดินทางคือ การหารายได้มาถ่าหนี้สินให้พ่อแม่ ไม่ว่าจะเป็นหนี้เพื่อการลงทุนให้คนในครอบครัวไปทำงานต่างประเทศ หรือหนี้จากการทำไร่นา

ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ความคาดหวังต่อสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ความหวังของหญิงที่ทำการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ก็คือ งานที่มีรายได้มากขึ้น เนื่องจากรายได้ที่มีอยู่ไม่พอกับการเลี้ยงดูครอบครัว หรือพอที่จะส่งลูกเรียนระดับอุดมศึกษา

สาเหตุจูงใจด้านเศรษฐกิจที่ทำให้หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ตัดสินใจอีกประการหนึ่ง คือ “ต้องการหนีความยากจน (ปรีศนา: 4/ 4-5)” และ “ไม่อยากจน เห็นความลำบากของแม่ ก็เลยอยากมาทำงาน พ่อเสียไม่เหลืออะไรไว้ให้ (จริยา:1/8)”

แต่ก็มีหญิงที่สัมภาษณ์บางคนที่ย้ายถิ่นข้ามชาติเพียงเพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย “ตอนนั้นเรียนอยู่.....ฯ ฟุ่มเฟือยอยากได้รถยนต์ คิดว่ามาทำงานไม่นาน บอสอบอกว่ามาแค่หกเดือน ก็ได้เงินแล้ว (จิราภา: 1 /4-5)”

2. *ต้องการแต่งงานสร้างครอบครัว* หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ส่วนหนึ่ง เดินทางเข้าเยอรมนี ด้วยความตั้งใจที่จะแต่งงานกับชายเยอรมัน เช่น ปรีดา และ ปองจิต หญิงเหล่านี้มักมีญาติ หรือ เพื่อนที่ชักชวน และติดต่อหาเจ้าบ่าวให้

หญิงที่สัมภาษณ์หลายคนเข้าเยอรมนีและญี่ปุ่นในฐานะเจ้าสาวหรือภรรยา สำหรับกลุ่มที่ เดินทางเข้าเยอรมนีมักจะเป็นกลุ่มหญิงที่เคยประกอบการค้าบริการทางเพศมาก่อน หญิงไทยที่ ตัดสินใจเข้าสู่อาชีพค้าบริการทางเพศต่อชายชาวต่างชาติ ส่วนหนึ่งก็ด้วยความหวังที่จะได้แต่งงาน กับ “ชายต่างชาติที่ดี ๆ มีฐานะ” (ยุพา และ คณะ 2531:58, Pataya 2003:153) ดังนั้นการไปเยอรมนี ของพวกเธอ จึงเป็นการสร้างครอบครัวและเริ่มต้นชีวิตใหม่ แต่หญิงบางส่วนก็ทำงานในโรงแรม หรือ ร้านอาหาร หรือร้านตัดผม ในแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยม

สำหรับหญิงที่ทำการสัมภาษณ์ที่ญี่ปุ่น มักจะเป็นหญิงที่รู้จักสามีชาวญี่ปุ่นผ่านสำนักงาน จัดหา คู่ ทั้งที่เป็นในรูปธุรกิจแบบบริษัท และที่เป็นลักษณะส่วนตัว

ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมการตัดสินใจแต่งงานและเดินทางข้ามชาติ ก็คือ ความ น่าเชื่อถือของคนที่ชวน โดยเฉพาะเมื่อเป็นญาติ และที่สำคัญคือตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จของคู่ สมรสข้ามชาติ “คิดว่าอาเป็นผู้ใหญ่รองจากพ่อ คงคิดว่าดีแล้ว และที่เห็นคุณอา แก่ก็มีความสุข ไป รับลูกไปอยู่ด้วยที่เยอรมัน ก็เห็นว่าไม่มีอะไร (ปวีณา: 4/6-7)”

นอกจากนี้ ปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจแต่งงานและเดินทางข้ามชาติของหญิงที่ทำการ สัมภาษณ์ โดยเฉพาะหญิงที่เดินทางไปญี่ปุ่นก็คือ ลูก นั่นคือความห่วงใยอนาคตของลูก ใจดี อยู่ กินกับสามีชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย แต่ไม่ยอมแต่งงานและเดินทางไปอยู่ญี่ปุ่น จนมีลูกจึงยอม แต่งงานและย้ายไปญี่ปุ่น เพราะต้องการให้ลูกเติบโตในญี่ปุ่นด้วยคิดว่าน่าจะดีกว่าในประเทศไทย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า การตัดสินใจแต่งงานกับชายเยอรมนี หรือญี่ปุ่นนั้น บางครั้งก็แฝงไว้ด้วยเป้าหมายอื่น เช่น โอกาสที่จะได้เงินมาใช้หนี้ “เห็นแม่ทำนาแล้วเป็นหนี้ ทำงาน อยู่กรุงเทพฯ รายได้ช่วยแม่ไม่ได้ คิดว่าหากแต่งงานกับคนญี่ปุ่น อาจได้สินสอดมาให้แม่ใช้หนี้ (จอม ใจ: 1/9-10)” หรือ โอกาสในการทำงาน “ชีวิตที่เมืองไทยหางานทำไม่ได้ ก็คิดมาหาเลี้ยงชีพที่นี่ อีก อย่างมีพี่สาวอยู่ Hamburg (ปารัติ: 4/6-7)”

3. *ปัญหาครอบครัว* Zlotnik (1995:265) กล่าวว่า สำหรับผู้หญิงแล้ว การย้ายถิ่นมัก เกี่ยวพันกับความล้มเหลวของชีวิตคู่ ทั้งนี้เพราะว่า หญิงที่แยกทางกับคู่ครองหรือหย่ามักจะมีแนวโน้ม

ฐานมากกว่าหญิงที่มีชีวิตคู่ที่ราบรื่น หญิงที่ย้ายถิ่นข้ามชาติไปญี่ปุ่นและเยอรมนีที่สัมภาษณ์นั้น มักจะเป็นผู้ที่ประสบความล้มเหลวในชีวิตคู่ สาเหตุส่วนใหญ่มักจะเนื่องมาจากสามีไม่มีหญิงอื่น และทิ้งร้างให้ต้องรับผิดชอบดูแลลูกแต่เพียงผู้เดียว หญิงหลายคนใช้การย้ายถิ่นเป็นการหนีปัญหา แต่ในขณะเดียวกันก็มีความหวังด้วยว่า การย้ายถิ่นอาจเป็นหนทางให้สามารถหารายได้มากขึ้น

4. ชีวิตที่ดีกว่า หญิงที่ทำการสัมภาษณ์หลายคน ต้องการที่จะมี "ชีวิตที่ดีกว่าเดิม" หรือ "มีอนาคตที่ดี" และ ต้องการที่จะ "พ้น" สภาพที่เป็นอยู่ในประเทศไทย อาจเป็นด้วยว่าเธอมองไม่เห็น โอกาส หรือความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพหากยังคงอยู่ในประเทศไทย และมองว่า การย้ายถิ่นอาจเป็นทางเลือกหนึ่ง มันจะเป็นการเสี่ยงก็ตาม "ดีกว่ากินเกลืออยู่ที่โน้น อยู่ในเมืองไทย ต้องหาเช่ากินค่า ... หากมาแล้วอาจมีอะไรดีขึ้น (ใจใส: 2/4-6)" "อยากมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม มาเสี่ยงโชค (ปราณี:4/3-4)"

5. โอกาสทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงชีวิต แรงจูงใจที่ทำให้หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ ตัดสินใจเดินทางคือโอกาสทางสังคมที่เธอสามารถคาดหวังได้จากการย้ายถิ่นข้ามชาติ จากข้อมูลที่ สัมภาษณ์ พบว่า หญิงหลายคน อยากมาเห็นสิ่งที่ไม่มีในประเทศไทย เช่น ปางศรี ที่ "อยากเห็นหิมะ" เป็นต้น บางคนต้องการที่จะมาทดลองชีวิตใหม่ "อยู่เมืองไทยไม่มีอะไร อยากลองเปลี่ยนชีวิตดูว่า อยู่ต่างประเทศจะเป็นอย่างไร (แจ่มจิต:1/13-14)" บางคนเห็นการย้ายถิ่นข้ามชาติเป็นโอกาสในการ ที่จะได้ทำในสิ่งที่ใฝ่ฝัน "ต้องการคนที่สนับสนุนการทำงานด้านศิลปะ ตอนแต่งตกลงกันว่าเขาจะต้อง สนับสนุนในการทำงานศิลปะ พร้อมส่งเสียครอบครัวที่เมืองไทย (พ่อแม่) เขาตกลง (เจนจิรา:2/5-10)"

6. การเลียนแบบ ความคุ้นเคยกับการย้ายถิ่นข้ามชาติ ในหมู่บ้านที่ผู้หญิงเกิดและเติบโต รวมทั้งในหมู่บ้านใกล้เคียง จะมีหญิงที่เดินทางไปขายแรงงานในต่างประเทศโดยเฉพาะในประเทศ ญี่ปุ่น หรือแต่งงานกับชาวต่างชาติ แล้วกลับมาเยี่ยมบ้านพร้อมความร่ำรวย หรือแม้แต่ญาติ หรือ เพื่อนสนิทของหญิงที่ถูกสัมภาษณ์ก็ยังเดินทางไปทำงาน หรือแต่งงานในต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ ทำให้การย้ายถิ่นข้ามชาติมิใช่เรื่องแปลกในสังคมหมู่บ้าน และอาจกลายเป็นเรื่องคุ้นเคยสำหรับ ผู้หญิง อันอาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทาง เพราะเห็นแบบอย่างที่ผู้หญิงเดินทาง และเห็นว่า ไม่ใช่เรื่องเลวร้ายอะไร ความคุ้นเคยนี้ อาจจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงที่ทำการสัมภาษณ์มิได้ ใคร่ครวญ ตรวจสอบหรือหาข้อมูลเตรียมตัวในการเดินทาง มักจะเชื่อคล้อยตามที่นายหน้าหรือคน ชักชวนพูดเกี่ยวกับการทำงาน การแต่งงาน

2.3.2 ปัจจัยที่ผลักดันหรือเอื้อให้ผู้หญิงเดินทาง

1. ผลพวงการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่ล้มเหลว ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น หญิงไทยส่วนใหญ่ที่เดินทางเป็นผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ อันสะท้อนให้เห็นการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยังไม่เท่าเทียมกันในสังคมไทย ซึ่งยังทำให้ผู้ที่มีการศึกษาน้อย และคนในชนบทยังไม่มีโอกาสในการที่จะสร้างหลักฐานหรือสนองตอบต่อความต้องการของตน สิ่งเหล่านี้ก็คือผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ล้มเหลว จากการประเมินผลแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-6² พบว่ายังมีการพัฒนาที่ไม่สมดุลอีกหลายด้านทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างครัวเรือน ระหว่างชนบทและเมือง อย่างน่าเป็นห่วง อาชีพที่ยากจนที่สุดคือเกษตรกร นอกจากนี้ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างกรุงเทพมหานครและภูมิภาค หากพิจารณาอายุของผู้หญิงที่เดินทางไปเยอรมนี และญี่ปุ่น จะพบว่าจะเป็นผู้ที่เกิดอยู่ในช่วงที่มีการดำเนินแผนการพัฒนาฉบับที่ 1-6 หญิงเหล่านี้เติบโตในครอบครัวเกษตรกรในชนบทย่อมได้รับผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำทางรายได้แน่นอน อันเป็นผลผลักดันให้พวกเธอเดินทางย้ายถิ่นแรงงานภายในประเทศ ต่อเนื่องมาถึงการย้ายถิ่นข้ามชาติ

2. ความคาดหวังทางสังคมต่อผู้หญิงที่ทำให้ผู้หญิงต้องแบกรับภาระในการดูแลเลี้ยงดูลูก หญิงไทยที่ย้ายถิ่นข้ามชาติส่วนใหญ่เป็น “แม่ที่เลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง” คำถามก็คือว่า ทำไมผู้หญิงต้องแบกรับภาระนี้ไว้เพียงคนเดียว ภาระนี้มีใช่ของผู้เป็นพ่อด้วยหรือ ที่เป็นดังนี้จะเป็นไปได้หรือไม่ว่าการควบคุมและคาดหวังของสังคมในเรื่องนี้มุ่งเน้นมาที่ผู้หญิง และละเลยไม่ได้ควบคุมผู้ชายอย่างจริงจัง การที่ผู้หญิงต้องส่งเสียค่าเลี้ยงดูให้ลูกทั้ง ๆ ที่ลูกอยู่กับพ่อ จึงเป็นสิ่งที่พบได้ในกลุ่มหญิงไทยที่ไปเยอรมนีและญี่ปุ่น

3. รัฐไม่มีมาตรการช่วยเหลือหญิงที่ต้องดูแลลูกเพียงลำพัง เมื่อสังคมมีความคาดหวังต่อบทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูลูก แต่รัฐก็ไม่ได้มีมาตรการช่วยเหลือหรือสนับสนุนแต่อย่างใด แก่หญิงที่ถูกทอดทิ้ง และต้องดูแลลูก การฟ้องร้องทางกฎหมายเพื่อให้ฝ่ายชายจ่ายค่าเลี้ยงดู ก็ดูเหมือนจะมีความเป็นไปได้น้อย

2.3.3 ปัจจัยที่ดึงดูดหรือเอื้อให้ผู้หญิงย้ายถิ่น (ปัจจัยในประเทศปลายทาง)

1. โอกาสทางเศรษฐกิจ จากการที่หญิงไทยมีญาติ หรือ เพื่อน หรือมีคนรอบข้างที่ไปทำงานหรือแต่งงานอยู่ต่างประเทศ ทำให้ได้เห็น ได้รับรู้ข้อมูล เกี่ยวกับการทำงานที่มีรายได้สูงในเยอรมนีและญี่ปุ่น รวมทั้งค่าของเงินเยอรมันมาร์ค หรือยูโรในปัจจุบัน และเงินเยน ที่สูงค่ากว่า เงินบาท ของ

² ดู รายงานการประเมินผลการพัฒนาประเทศในช่วงแผนการพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-6 ในสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ แผนที่ 7

ไทย สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้ผู้หญิงมีความคาดหวังที่จะมีโอกาสได้รายได้เช่นนั้นบ้าง

2. เครือข่ายจัดหา และอำนวยความสะดวกในการเดินทาง หญิงไทยที่เดินทางไปเยอรมนี และญี่ปุ่น ต่างเดินทางโดยการจัดหา และช่วยเหลือของเครือข่าย ทั้งที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากมาย และที่เป็นการช่วยเหลืออย่างครือญาติคนรู้จักที่ไม่มีค่าตอบแทน เครือข่ายเหล่านี้ทำให้การเดินทาง ลดความยุ่งยาก และเกิดความเป็นไปได้

3. ผลพวงของการพัฒนาอุตสาหกรรม และ"สังคมทันสมัย" ในเยอรมนีและญี่ปุ่น ที่ประกอบไปด้วยอุตสาหกรรมที่เร่งรัดทำให้เกิดผลกระทบต่องานแบบชีวิตผู้คน และปัญหาหนึ่งของสังคมทันสมัยก็คือ การโดดเดี่ยวของผู้คน การไม่มีความสัมพันธ์ติดต่อกันในสังคม สิ่งเหล่านี้มีผลทำให้ชายเยอรมันบางกลุ่มประสบปัญหาในตลาดการหาคู่ และต้องหันมาใช้วิธีการหาคู่ทางเลือกที่ต่างไปจากแบบดั้งเดิมที่เป็นมา นั่นคือเลือกใช้บริการสำนักงานจัดหาคู่ หรือ บางครั้งก็เดินทางท่องเที่ยวไปยังประเทศที่ได้ชื่อว่า เป็นแหล่งการท่องเที่ยวทางเพศเพื่อหาคู่ (ดู Pataya 2003) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประสานงานเครือข่ายการต่อต้านการค้าหญิงในญี่ปุ่น กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ชายญี่ปุ่นบางกลุ่ม เช่น กลุ่มที่มีอาชีพเกษตรกร ก็มักจะมีปัญหา เรื่องการหาคู่เช่นกัน ซึ่งข้อมูลนี้ก็ตรงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หญิงไทยในญี่ปุ่น ดังนั้นด้วยปัจจัยนี้จึงทำให้ ทั้งประเทศเยอรมนีและญี่ปุ่น มีชายที่มีปัญหาในการหาคู่ พร้อมทั้งจะหาคู่เป็นหญิงต่างชาติ อันเป็นปัจจัยดึงดูดและเอื้อต่อการย้ายถิ่นของหญิงไทยที่จะเดินทางเข้าไป ทั้งเพื่อแต่งงาน หรือ แต่งงานเพื่อเป้าหมายอื่น

4. การขาดแคลนแรงงานไร้ฝีมือในญี่ปุ่น ในช่วงปลายทศวรรษที่ 80 และต้น 90 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นรุ่งเรืองอย่างมาก ทำให้ญี่ปุ่นขาดแคลนแรงงานโดยเฉพาะอย่างยิ่ง แรงงานไร้ฝีมือ ทำให้เกิดตลาดแรงงานไร้ฝีมือในญี่ปุ่น แม้ช่องทางที่จะเข้าไปจะไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากญี่ปุ่นไม่มีนโยบายรับเข้าแรงงานไร้ฝีมือ เมื่อมีขบวนการจัดหา การเดินทางก็เป็นไปได้

5. ผลพวงของการแบ่งงานในสังคมทุนนิยม Truong (1995) มองว่า การย้ายถิ่นของหญิงต่างชาติเพื่อทำงานค้าบริการทางเพศ เป็นการนำเข้าผู้หญิงต่างชาติเพื่อที่จะให้บริการแก่ชายญี่ปุ่น ในสิ่งที่หญิงชาติเดียวกันไม่ต้องการทำ Truong (1995) กล่าวว่า ในสังคมที่เพศชายเป็นผู้ที่ทำงานหนักตามที่สังคมกำหนด ผู้ชายจึงต้องการพักผ่อน และการปรนนิบัติเพื่อชดเชยความเครียดจากการทำงานหนัก แต่ค่านิยมในสังคมนั้นเปลี่ยนไป ผู้หญิงชาติเดียวกันไม่ยอมปรนนิบัติอีกต่อไป จึงทำให้มีแนวโน้มที่เพศชายจะไปหาบริการดังกล่าวจากหญิงต่างชาติ ในอดีตก็เคยมีการนำหญิงเกาหลีเข้ามาบริการแก่ทหารญี่ปุ่น และบริษัทญี่ปุ่นก็มีการจัดเช็ลล์ทัวร์ให้เป็นรางวัลแก่พนักงานที่ทำงานหนัก

เมื่อการเดินทางไปยังแหล่งพักผ่อนหย่อนใจไม่สะดวกจึงมีการจัดหาผู้หญิงต่างชาติเข้ามาบริการทางเพศและให้ความบันเทิงในประเทศ นั่นคือการที่มีขบวนการนายหน้าจัดหาหญิงไทยไปค้าบริการทางเพศหรือทำงานร้านสเน็ค ก็อาจเป็นด้วยเงื่อนไขนี้ ตามแนวคิดของ (Truong 1995) แต่แนวคิดนี้ก็ยังมิได้มีการพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่ และคงต้องรอพิสูจน์กันอีกครั้ง

2.3.4 กระบวนการย้ายถิ่น

กระบวนการเดินทางย้ายถิ่นข้ามชาติไปเยอรมนีและญี่ปุ่น เกิดขึ้นได้เนื่องจากมีเครือข่ายอำนวยความสะดวกการจัดพาซึ่งในอีกแง่หนึ่งอาจจะเรียกว่าหนทางหรือช่องทางในการเดินทางก็ได้ ซึ่งได้แก่

1. ชายชาวเยอรมันและญี่ปุ่น ซึ่งก็มักจะเป็นสามี หรือสามีในอนาคต หญิงไทยที่สัมภาษณ์ในเยอรมนีที่เดินทางด้วยหนทางนี้มักจะเป็นหญิงบริการทางเพศที่ให้บริการแก่ชายต่างชาติ เช่น ปรณี ปัทมา และ ปริม เป็นต้น หรือไม่ก็จะเป็นหญิงที่ทำงานในแหล่งท่องเที่ยวโดยทำงานในร้านอาหารหรือในโรงแรม เช่น ปิ่น และ ประพร เป็นต้น ในกรณีของหญิงบริการฯ เธอมักจะเดินทางหรืออยู่ร่วมกับผู้ชายตลอดระยะเวลาการท่องเที่ยวของผู้ชายเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการท่องเที่ยว ฝ่ายชายมักชอบพอ และชักชวนให้เดินทางไปแต่งงานกับตน ชายหลายคนจะเดินทางมารับอนาคตภรรยาของตนแล้วเดินทางไปพร้อมกัน แต่ในหลาย ๆ คู่ฝ่ายชายจะเดินทางกลับก่อน แล้วจึงส่งตัวเครื่องบินพร้อมเอกสารในการขอวีซ่ามาให้ จากนั้นฝ่ายหญิงจะเดินทางตามไป ในกรณีของหญิงที่ไม่ใช่หญิงบริการฯ มักจะมีการติดต่อกันทางจดหมายหลังจากที่ฝ่ายชายเดินทางกลับไปแล้ว บางครั้งเมื่อตกลงใจที่จะเดินทางไปแต่งงาน ฝ่ายชายจะเดินทางมารับ หรือในบางกรณีก็จะให้ฝ่ายหญิงเดินทางไปโดยออกค่าใช้จ่ายและจัดการด้านเอกสารให้

กรณีหญิงที่สัมภาษณ์ในญี่ปุ่น ก็คล้าย ๆ กัน เช่น ใจดี พบสามี ขณะทำงานในโรงแรมย่านถนนข้าวสาร แต่ในกรณีของจันทร์หา เธอพบสามีขณะที่ตนเองทำงานซึ่งเป็นบริษัทญี่ปุ่น ทำให้มีโอกาสทำความรู้จัก สนิทสนมกัน

อย่างไรก็ดี ข้อมูลข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การเดินทางด้วยช่องทางนี้ ผู้หญิงมักจะต้องอยู่ในแวดวงที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติ เช่น อยู่ในแหล่งที่มีชาวต่างชาติ ในหน้าที่การงาน หรือทำงานโดยตรงกับชาวต่างชาติ เป็นต้น นั่นคือ หญิงเหล่านี้ มีโอกาสที่จะได้พบชายต่างชาติ และ ชายต่างชาติก็มีอยู่ในแวดวง ดังนั้นการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างหญิงที่สัมภาษณ์กับสามีชาวเยอรมนีและญี่ปุ่น จึงย่อมเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะ โอกาส และ ภาวะที่มีอยู่พร้อม (chance and availability) นี่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิด การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม (Char 1977:34-37)

2. สำนักงานจัดหาคู่ ซึ่งเปิดกิจการเป็นบริษัทถูกต้องตามกฎหมาย จากข้อมูลที่ศึกษาวิจัยพบว่า หญิงที่สัมภาษณ์ในประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ จริงใจ ใจใส และ จิตติ รู้จักและได้แต่งงานกับสามี โดยบริการของสำนักงานจัดหาคู่นี้ การติดต่อลักษณะนี้ผู้หญิงมักไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพราะฝ่ายชายที่ต้องการแต่งงานจะเป็นผู้จ่าย รวมทั้งค่าวิชา ค่าใช้จ่ายต่างๆในการเดินทาง กรณีของใจใสสามีจ่ายไปทั้งสิ้นประมาณ 5,000,000 เยน เมื่อเป็นที่ตกลงกันแล้ว เจ้าบ่าวจะเดินทางมาจัดพิธีแต่งงานในประเทศไทย แล้วบินกลับญี่ปุ่นพร้อมเจ้าสาวชาวไทย เมื่อพิจารณาจากปีที่จริงใจ และจิตติ เดินทางเข้าญี่ปุ่น จะพบว่า การเดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่นเพื่อแต่งงานผ่านสำนักงานจัดหาคู่มีมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 (ค.ศ.1992 ปีที่จิตติเดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่น และจนถึงปีพ.ศ. 2547 (ค.ศ. 2004 ปีที่จริงใจแต่งงานและเดินทางมาญี่ปุ่น) ก็ยังมีการดำเนินธุรกิจสำนักงานจัดหาคู่อยู่

เหตุผลที่ชายญี่ปุ่นหาคู่เป็นสาวไทย ใจใสกล่าวว่า “ ผู้ชายที่ไปบริษัทจัดหาคู่ คือ ไม่รู้จักใคร ไม่รู้จะไปหาที่ไหน ในญี่ปุ่นสามีเคยติดต่อกับบริษัท เคยไปคุยตัวกันสามครั้ง แต่ผู้หญิงญี่ปุ่นไม่เอา ครอบครัวสามีเป็นชาวสวน เป็นลูกคนโต อยู่กับพ่อแม่ แต่สามีก็ทำงานบริษัท³ (ใจใส: 2/11-12)“

หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ในเยอรมนีไม่มีใครเดินทางเข้าเยอรมนีโดยผ่านสำนักงานจัดหาคู่

3. นายหน้าที่ทำกิจการคล้ายกับสำนักงานจัดหาคู่ แต่เป็นไปในลักษณะส่วนตัวมิได้เปิดเป็นบริษัทสำนักงานที่ถูกต้องตามกฎหมาย นายหน้าเหล่านี้ส่วนมากมักจะเป็นหญิงไทยที่ย้ายถิ่นมาอยู่ก่อน แล้วเห็นว่าการทำธุรกิจนี้ทำกำไรได้งดงามจึงตั้งตัวเป็นนายหน้า หญิงนายหน้านี้จะทำงานประสานกับญาติหรือคนรู้จักในประเทศไทยซึ่งจะทำหน้าที่ติดต่อจัดหาหญิงไทยที่ต้องการเดินทาง ผู้หญิงต้องจ่ายค่านายหน้าให้กับนายหน้านั้น ส่วนค่าใช้จ่ายในการเดินทางนายหน้าจะเรียกเก็บจากชายที่ต้องการแต่งงานรวมทั้งบวกค่านายหน้าไปด้วย สำหรับคนที่ทำหน้าที่จัดหาผู้หญิงในเมืองไทย ก็จะได้ “ค่าหัว” คือได้ค่าตอบแทนคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ตามจำนวนของผู้หญิงที่สามารถติดต่อได้ ปราณี รู้จักสามีโดยผ่านนายหน้าประเภทนี้ เสียค่าหัวแก่นายหน้าทั้งสิ้น 200,000 บาท นายหน้าที่ปราณีติดต่อนี้ก็เป็น คนที่รู้จักในละแวกหมู่บ้านนั่นเอง

4. โดยผ่านการชักนำ ชักพา แนะนำของญาติ พี่น้อง เพื่อนสนิท ซึ่งมักจะเป็นหญิงผู้ย้ายถิ่นเช่นกันที่ได้เดินทางไปตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อนแล้ว และรู้รูทาง ในการเดินทางเข้าเยอรมนีและญี่ปุ่นดี

ในกรณีหญิงที่ทำการสัมภาษณ์ในเยอรมนีเครือข่ายนี้จะอำนวยความสะดวกในการเดินทางเพื่อค่าบริการทางเพศ รวมทั้งข้อแนะนำต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำเอกสาร เช่น ให้ “ยกเครื่อง” เป็นต้น คือ ให้เปลี่ยนเอกสารที่เกี่ยวกับตนเองทั้งหมด กรณีที่มีปัญหา เพื่อเป็นคนใหม่ในการเดินทางเข้าเยอรมนี

³ คุณสมบัติของชายญี่ปุ่นดังที่ใจใสกล่าวถึงนี้ ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสาวญี่ปุ่น เพราะไม่ต้องการที่จะไปเป็นสมาชิกครอบครัวคนสวน และการที่ผู้ชายเป็นลูกคนโดยอ้อมเป็นที่คาดหวังว่าต้องสืบทอดเจตนารมณ์ครอบครัว (สัมภาษณ์ คุณยุริโกะ ไชโตะ)

อีกครั้ง การช่วยเหลือนี้ รวมถึงการจัดหาผู้ขายเพื่อจ้างแต่งงานเพื่อให้ได้วีซ่า และใบอนุญาตทำงาน ในช่วงก่อนที่กฎหมายว่าด้วยคนต่างด้าวจะประกาศใช้ ตั้งแต่วันที่ 1 ม.ค. 2548 ตามกฎหมายใหม่ การอนุญาตทำงานจะผูกติดอยู่กับสิทธิพำนักรู้ ผู้ใดได้สิทธิพำนักรู้ก็สามารถทำงานได้ นอกจากนี้ยัง แนะนำแหล่งทำงานด้วย เพราะเครือข่ายนี้มักจะเป็นผู้ที่เคยประกอบการค้าบริการฯ มาก่อน หรือยัง ประกอบอยู่ หรือกลายเป็นผู้ประกอบการเอง

นอกจากงานค้าบริการทางเพศแล้ว เครือข่ายลักษณะนี้ยังอำนวยความสะดวกในการหางานอื่นที่ไม่ใช่งานค้าบริการทางเพศด้วย ดังกรณีของ ปาน ซึ่งน้องชายที่ทำงานเป็นพ่อครัวในร้านอาหารไทยในเยอรมนี ช่วยเหลือให้เดินทางมาทำงานเป็นผู้ช่วยพ่อครัว

การค้าบริการทางเพศ หรือการหางานอื่นๆ สำหรับหญิงที่สัมภาษณ์ในประเทศญี่ปุ่น เครือข่ายสามารถแนะนำได้เพียงแหล่งที่ติดต่อกับนายหน้า หรือพาไปหานายหน้าเท่านั้น มิได้ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกอื่นๆ ดังเช่นเครือข่ายในเยอรมนีอำนวยความสะดวก แจ่มจันทร์มีญาติแนะนำให้มาทำงานในร้านสเน็ค แนะนำให้ติดต่อนายหน้าที่เรียกว่า “แม่แทกซ์” ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า ธุรกิจการจัดหาแรงงาน หรือหญิงเพื่อการค้าบริการทางเพศถูกผูกขาดโดยขบวนการอิทธิพล หรืออาชญากรรมข้ามชาติ ทำให้ผู้ที่ไม่ได้อยู่ในขบวนการไม่สามารถเจาะผ่านเข้าไปได้ แม้แต่กรณีของจุไรซึ่งเดินทางเข้าไปทำงานค้าบริการทางเพศในญี่ปุ่นเป็นครั้งที่ 4 แล้ว ทุกครั้งเธอต้องติดต่อ “บอส” ในประเทศไทยเพื่อให้จัดหา

นอกจากนี้ เครือข่ายเหล่านี้ ในบางกรณี ก็ทำหน้าที่เป็นแม่สื่อสำหรับชายเยอรมัน ที่สนใจจะแต่งงานกับสาวไทยด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นญาติ หรือเพื่อน ของสามีชาวเยอรมันของเครือข่ายนั่นเอง ดังกรณีของ ปวีณา และ ปานนัน หรือบ่อยครั้งที่ลงประกาศหาคู่ทางหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่เครือข่ายพำนักรู้ เช่น กรณีของปาราดิ และ ปรางทอง เป็นต้น

การช่วยเหลือจัดการในลักษณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือเพื่อการค้าบริการทางเพศ หรือเพื่อการแต่งงาน จะเป็นความช่วยเหลือที่ให้แก่นักระหว่างญาติ เพื่อนซึ่งหวังดีไม่มีการเรียกค่าตอบแทน แต่ค่าใช้จ่ายในการเดินทางผู้หญิงมักจะต้องออกเอง หรือในกรณีที่มาแต่งงาน ชายหนุ่มฝ่ายที่จะเป็นเจ้าบ่าวในอนาคตมักจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด

กรณีของหญิงที่สัมภาษณ์ที่ญี่ปุ่น หญิงที่เดินทางไปแต่งงานกับชายญี่ปุ่นหลายคน เช่น จอมใจ และ แจ่มจิต ก็ได้รับการชักชวนจากเพื่อน และอำนวยความสะดวกด้านเอกสาร ทั้งสองคนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ แต่ เพื่อนที่มาชักชวนนี้จริง ๆ แล้วได้รับค่าตอบแทนจากผู้ขายคล้ายเป็นธุรกิจจัดหาคู่กลาง ๆ

5. ขบวนการนายหน้า ที่เรียกกันว่า ระบบ “แทกซ์” เป็นขบวนการที่จัดหาหญิงและชายไปทำงานในต่างประเทศ ทั้งงานค้าบริการทางเพศ และงานอื่น ๆ หญิงที่สัมภาษณ์ทั้งในเยอรมนีและญี่ปุ่นที่เดินทางไปค้าบริการทางเพศในประเทศนั้น ๆ จะเดินทางผ่านระบบนายหน้านี้นี้ ระบบนายหน้านี้จะทำงานเป็นเครือข่าย โดยจะมีผู้ชักชวน (recruiter) ซึ่งก็อาจเป็นคนรู้จัก หรือเพื่อนของเพื่อน จะพาไปติดต่อ นายหน้า ซึ่งหญิงที่สัมภาษณ์ มักจะเรียกว่า “บอส” ซึ่ง “บอส” นี้ก็คือ ชายหรือหญิงไทยที่มีอาชีพเป็นหลักเป็นฐานทั่ว ๆ ไป แต่หญิงบางคนก็เข้าไปหา “บอส” โดยตรง เช่น จริยา หรือ จารุณี ซึ่ง “บอส” ก็เป็นลูกค้าที่คุ้นเคย อันชี้ให้เห็นว่า “บอส” กลุ่มนี้ ก็คือ ผู้ที่อยู่ในแวดวงการค้าบริการทางเพศในประเทศไทย จากข้อมูลที่สัมภาษณ์นี้อาจสรุปได้ว่า “บอส” หรือนายหน้า ก็ อาจจะเป็นได้ทั้งผู้ที่อยู่ในวงการค้าบริการทางเพศ และผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจากนี้จากข้อมูลที่สัมภาษณ์ ยังมีอยู่ทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด จารุณี จริยา ปานจันทร์ ติดต่อกับ “บอส” ในกรุงเทพฯ แต่ จุไร ติดต่อกับ “บอส” ในจังหวัดสุรินทร์

“บอส” จะเป็นผู้จัดการเรื่องเอกสารต่างๆในการเข้าประเทศ พร้อมซื้อตั๋วเดินทาง “บอส” จะทำงานประสานกับเครือข่ายนายหน้าในประเทศปลายทาง และมักจะเป็นคนพา หรือไม่ก็อาจจะจัดหา “คนควง” หรือผู้ที่ดูแลมาส่งผู้หญิงเดินทางเข้าไปประเทศปลายทาง ในกรณีประเทศญี่ปุ่น นายหน้าจากไทยจะนำผู้หญิงมาส่งให้แก่ นายหน้าในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งอาจเป็นคนไทย หรือญี่ปุ่น หรือชาติเอเชียอื่น ๆ และจะได้รับเงินเมื่อส่งผู้หญิงให้นายหน้าในประเทศญี่ปุ่นแล้ว จากนั้นนายหน้าญี่ปุ่นก็จะนำผู้หญิงไปยังสถานที่ทำงาน ค่านายหน้าหรือ แทกซ์นี้ ผู้หญิงยังไม่ต้องจ่ายก่อนเดินทาง แต่จะไปจ่ายโดยระบบนี้เมื่อเจ้าของสถานประกอบการรับผู้หญิงไว้

ก่อนการเดินทางไปญี่ปุ่น จากข้อมูลที่สัมภาษณ์ จะมีการเก็บตัวผู้หญิงที่จะเดินทาง นั่นคือผู้หญิงที่จะเดินทางจะมาอยู่รวมกันในห้องพักหรือบ้านที่ทาง “บอส” จัดไว้ เพื่อเตรียมตัวในการเดินทาง ส่วนหนึ่งก็เพื่อจัดการด้านเอกสารการเดินทาง การเดินทางเข้าญี่ปุ่นมีหลากหลายวิธี เช่นโดยการให้หนังสือเดินทางปลอม เช่น จุไร และ จารุณี ที่ต้องแต่งหน้าให้เหมือนรูปถ่ายในหนังสือเดินทาง หรือใช้วิธีการ transit คือเข้าประเทศเพื่อต่อเครื่องบินไปประเทศอื่นแล้วลักลอบออกไป ซึ่งวิธีการเหล่านี้ มีรายละเอียดอยู่ในงานเขียนอื่นๆแล้วจะไม่ขอกล่าวซ้ำอีกในที่นี้ (ดู (Caouette/ Saito:1999)

งานศึกษาวิจัยชิ้นอื่น ๆ กล่าวว่า นายหน้าชาวไทยเหล่านี้มักทำงานประสานงาน และพัวพันอย่างแน่นแฟ้นกับ ขบวนการอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งอยู่ในประเทศต่าง ๆ ได้แก่ จีน ฮองกง เกาหลีใต้ ฮ่องกงและมาเลเซีย (Chunjitkaruna 2000, HRW 2000) และขบวนการนายหน้าเหล่านี้ก็ซับซ้อน มีเครือข่ายมากมายเกินกว่าที่หญิงที่เดินทางจะล่วงรู้ (Caouette/Saito:1999:38) และนี่ก็อาจจะเป็นคำอธิบายอย่างหนึ่งที่ได้ว่า ทำไมการเดินทางไปทำงานในประเทศญี่ปุ่นจึงมักต้องผ่านนายหน้าผ่านระบบแทกซ์ ทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงมีญาติทำงานอยู่ที่นั่น หรือ แม้ว่าจะเคยเดินทางไปหลายครั้ง

นอกจากนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า “บอส” คนหนึ่งอาจจัดส่งผู้หญิงไปทำงานในหลายประเทศ เช่น ปานจัทร์ที่เดินทางไปทำงานในญี่ปุ่น และครั้งต่อมาในเยอรมนี โดยผ่าน “บอส” คนเดียวกัน

นอกจากระบบนายหน้าซึ่งโยงโยมีเครือข่ายข้ามประเทศดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ก็ยังมีระบบนายหน้า ที่ทำงานกันในแวดวงคนรู้จัก หรือพี่น้อง ซึ่งเป็นระบบนายหน้าที่จัดหาปานเงิน ปริญญา ปารรณา และ ปภาดา เข้ามาทำงานค้าบริการทางเพศในเยอรมนี นายหน้านี้นำปานเงิน ปริญญา ปารรณา และปภาดา เรียกว่า “แม่แท็กซี่” เป็นหญิงไทยที่เคยค้าบริการทางเพศในเยอรมนี มาก่อน แล้วพัฒนาตนเองมาเป็นเจ้าของสถานบริการ เมื่อต้องการหญิงมาทำงาน จึงประสานกับญาติที่อยู่ในประเทศไทยให้ชักชวนผู้หญิงขึ้นมา

“แม่แท็กซี่” จะจัดการเตรียมเอกสารสำหรับเดินเรื่องขอวีซ่า รวมทั้งจัดหาผู้ชายเยอรมันให้แต่งงานเพื่อที่จะได้วีซ่าสามารถอยู่และทำงานในเยอรมนีอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ปารรณา และปภาดา เดินทางขึ้นมาจากด้วยวีซ่าแต่งงาน และขึ้นมาแต่งงานที่เยอรมนี สำหรับปานเงิน “แม่แท็กซี่” ให้ผู้ชายเยอรมันเดินทางไปแต่งงานกับปานเงินที่ประเทศไทย แล้วเดินทางเข้ามาในฐานะภรรยา

ระบบแม่แท็กซี่นี้ต่างจากระบบนายหน้าที่จัดหาผู้หญิงไปทำงานในญี่ปุ่น การเดินทางด้วยนายหน้าแบบนี้ผู้หญิงต้องจ่ายเงินทันทีเมื่อตกลงที่จะมาทำงาน จากข้อมูลที่สัมภาษณ์ ค่าแท็กซี่เมื่อปีพ.ศ. 2550 ที่ปานเงินจ่ายคือ 20,000 ยูโร ในกรณีนี้ยังไม่รวมค่าจ้างผู้ชายแต่งงานเพื่อให้ได้วีซ่า

จากข้อมูลที่สัมภาษณ์หญิงไทยในญี่ปุ่น พบว่า หญิงที่เดินทางมาทำงานอื่นที่มีใช้การค้าบริการทางเพศก็เดินทางผ่านระบบนายหน้าเช่นกัน เช่น จูลี พี่สาวของเธอที่เดินทางมาก่อน 8 เดือนเป็นคนแนะนำให้จูลีติดต่ोनายหน้า เพื่อเดินทาง โดยใช้สถานภาพเป็นผู้ฝึกงาน เพราะนี่คือช่องว่างทางกฎหมายที่ประเทศญี่ปุ่นเปิดไว้รับแรงงานไร้ฝีมือชาวต่างชาติ

2.3.5 สภาพชีวิตในท้องถิ่นปลายทาง

หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ทั้งในเยอรมนีและญี่ปุ่นมีกระบวนการเดินทางเข้าประเทศปลายทางต่างกัน จึงมีสถานภาพเมื่อเดินทางถึงประเทศปลายทางต่างกันไปด้วย จากข้อมูลที่สัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่า สถานภาพหลัก ๆ ของหญิงที่สัมภาษณ์เมื่อเดินทางเข้าเยอรมนีและญี่ปุ่นมีอยู่ 2 สถานะ คือ เป็นภรรยาของชายเยอรมัน 27 คน และชายญี่ปุ่น 8 คน และเป็น แรงงาน ทั้งที่ทำการค้าบริการทางเพศในเยอรมนี 5 คน และในญี่ปุ่น 7 คน และงานอื่นในเยอรมนีและญี่ปุ่น ประเทศละ 1 คน ในที่นี้จะกล่าวถึงสภาพชีวิตตามกลุ่มสถานะ คือ ภรรยา และแรงงาน โดยจะเน้นกลุ่มที่เป็นแรงงานเป็นหลัก

กลุ่มแรงงานค้าบริการทางเพศ

ช่วงเวลาเดินทาง

หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ในเยอรมนีที่เดินทางเข้ามาค้าบริการทางเพศ เดินทางเข้ามาเยอรมนีช่วงปลายทศวรรษที่ 90 ซึ่งเป็นช่วงที่ทางการเยอรมันเข้มงวดกับการเดินทางเข้ามาของหญิงไทย และการทำงานบริการทางเพศ มีผลให้สถานประกอบการส่วนใหญ่ไม่รับหญิงที่ไม่มีวีซ่าทำงาน ดังนั้นหญิงที่ต้องการทำงานจึงต้องพยายามหาทางให้ได้วีซ่าและหนังสืออนุญาตทำงาน

สำหรับหญิงที่สัมภาษณ์ที่เดินทางไปทำงานค้าบริการทางเพศในญี่ปุ่นนั้น จะเดินทางไปในช่วงปี 1989-1992 ซึ่งนับเป็นช่วงที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นกำลังรุ่งเรือง และเป็นช่วงที่คนไทยเดินทางเข้าไปทำงานในญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก

ค่าแท็กซี่

หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ในเยอรมนี ซึ่งเดินทางผ่านระบบนายหน้าเข้ามาค้าบริการทางเพศ เมื่อมาถึงเยอรมนี คนที่จัดพามา จะนำมาส่งให้แก่เจ้าของสถานประกอบการ สำหรับค่าแท็กซี่ที่ตกลงกันไว้ ผู้หญิงจะต้องจ่ายผ่านส่งให้ โดยจะส่งไปให้ “บอส” ที่อยู่ประเทศไทย โดยจะมีคนมาเก็บไปให้ “บอส” อีกที หรือบางครั้งผู้หญิงก็จะเป็นคนส่งเอง และมักจะยอมจ่ายแท็กซี่อย่างซื้อสัตย์เพราะเกรงว่าครอบครัวที่อยู่ข้างหลังจะเป็นอันตราย เนื่องจาก “บอส” รู้จักทางบ้านของผู้หญิงดี ค่าแท็กซี่ที่ปานจันทรต้องจ่ายเมื่อปี 2540 เป็นเงิน 13,000 เยอรมันมาร์ค (หรือประมาณ 200,000 บาท)

กรณีหญิงที่มาทำงานค้าบริการในญี่ปุ่น เมื่อเดินทางถึงญี่ปุ่นนายหน้าจะพาไปให้เจ้าของร้านสแน็คคูตัว เพื่อเลือกไว้ทำงาน แล้วแต่เจ้าของร้านจะเลือกใคร หากผู้หญิงคนไหนไม่ถูกเลือกนายหน้าก็จะพาไปร้านต่อ ๆ ไป เมื่อเจ้าของร้านเลือกแล้วก็จะตกลงราคากับนายหน้า เมื่อตกลงกันได้เจ้าของร้านก็จะจ่ายเงินแก่นายหน้า เงินจำนวนนั้นก็คือนี่ หรือ แท็กซี่ที่ผู้หญิงต้องทำงานจ่ายคืนให้แก่เจ้าของร้าน จำนวนเงินค่าแท็กซี่จะแตกต่างกันไปตามระยะเวลาที่ผู้หญิงเดินทาง จิราภาเดินทางมาเมื่อปี 1988 เสียค่าแท็กซี่ในปี 2531 180 ใบ (ใบคือศัพท์ที่หญิงบริการทางเพศชาวไทยเรียกธนบัตรใบละ 10,000 เยน 180 ใบ จึงเท่ากับ 1,800,000 เยน) จารุณีเดินทางมาปี 2544 จ่ายค่าแท็กซี่ 450 ใบ ข้อมูลจากเครือข่ายอาสาสมัครไทยในญี่ปุ่นกล่าวว่า ค่าแท็กซี่ในปี 2551 ที่กลุ่มหญิงไทยที่ถูกจับเสียคือ 500-550 ใบ

สมัครใจหรือถูกหลอกลวง

หญิงที่สัมภาษณ์เกือบทุกคนรู้ว่าจะมาทำงานค้าบริการทางเพศในเยอรมนีและญี่ปุ่น แต่ก็มีบางคนที่ไม่รู้มาก่อน คือ จันทร และ จรรยา นายหน้าบอกเพียงให้มาทำงาน ขายดี สำหรับจันทร จรรยาถูกหลอกลวงให้มาทำงานล้างจาน ทั้งสองคนมารู้ความจริงเมื่อเดินทางถึงญี่ปุ่นแล้ว ดังนั้นการ

เดินทางมาค้าบริการทางเพศของจรรยาและจันทร์ จึงเป็นการหลอกลวง ในขณะที่หญิงที่สัมภาษณ์คนอื่น ๆ มาค้าบริการทางเพศโดยสมัครใจ

สถานประกอบการ

ในเยอรมนี สถานประกอบการที่หญิงที่สัมภาษณ์เข้าไปทำงาน มี 2 ประเภทนั้น คือ 1) บาร์ กึ่งโรงแรม นั่นคือชั้นล่างจะเป็นบาร์สำหรับชายดื่ม ส่วนชั้นบนจะเป็นห้องไว้รับรองแขกที่ต้องการใช้บริการ ที่บาร์จะมีหญิงไทยเป็นคนคุมผู้หญิงที่ทำงาน ด้านหลังบาร์จะมีห้องพักให้กับหญิงที่ทำงานอาศัยด้วย โดยเสียค่าเช่ารายวัน 2) สถานประกอบการอีกลักษณะหนึ่งจะเรียกกันในหมู่หญิงทำงานว่า “บ้านทำงาน” ภายในอาจแบ่งเป็นอพาร์ทเมนต์ หลายชุด หรือ อาจมีชุดเดียว แต่ละชุดอาจมีห้องทำงานห้องเดียว หรือ สอง สามห้องแล้วแต่ขนาด

รูปแบบการค้าบริการทางเพศในญี่ปุ่นที่หญิงไทยทำงานมีหลากหลาย นอกจากร้านสเน็คที่สังคมไทยรู้จัก แล้วจะมี นางทางโทรศัพท์ ทำงานในห้องแบ่งเช่า อาบอบนวด ในสถานบริการที่มีบ่อน้ำแร่ ซอง แต่ซองบนเกาะ เล็ก ๆ ในชนบทเป็นสถานที่ที่ผู้หญิงไม่ชอบที่จะไปทำงาน

รายได้และสภาพการทำงาน

รายได้จากการค้าบริการทางเพศนั้น หญิงที่สัมภาษณ์ในเยอรมนีกล่าวว่า การทำงานในบาร์ ผู้หญิงจะมีรายได้จากการขายดื่ม คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ สำหรับรายได้จากการค้าบริการทางเพศในบาร์ จะต้องแบ่งกับเจ้าของคนละครึ่ง โดยแขกจะจ่ายกับหญิงที่คุมบาร์ก่อนที่จะขึ้นห้องกับหญิง สำหรับการทำงานใน “บ้านทำงาน” ก็เช่นกันมักเป็นการทำงานแบ่งครึ่ง ในช่วงที่ยังอยู่ในแท็กซี่ เมื่อหมดแท็กซี่แล้วอาจตกลงราคากันใหม่ได้ แต่การทำงานในบาร์ไม่ว่าจะอยู่ในแท็กซี่หรือไม่ จะเป็นการทำงานแบ่งครึ่งเสมอ การทำงานในช่วงที่ยังต้องใช้แท็กซี่ ผู้หญิงมักไม่มีสิทธิเลือกแขก เจ้าของมักจะพยายามให้ทำงาน โดยอ้างว่าจะได้ใช้แท็กซี่หมดเร็ว ๆ แต่หากใช้แท็กซี่หมดแล้วผู้หญิงสามารถที่จะเลือกแขกได้

การทำงานในร้านสเน็คก็จะคล้าย ๆ กับการทำงานในบาร์ในเยอรมนี คือจะเป็นการทำงานแบ่งครึ่ง และในช่วงที่ยังอยู่ในแท็กซี่ ผู้หญิงจะต้องขายบริการทางเพศ เจ้าของสามารถบังคับให้รับแขกได้ ต่อเมื่อใช้หนี้แท็กซี่หมดแล้ว ผู้หญิงจึงสามารถเลือกได้ว่าจะขายดื่มเพียงอย่างเดียวหรือจะขายบริการทางเพศด้วย

ปานจันทร์เปรียบเทียบสภาพการทำงานค้าบริการทางเพศ และชีวิตในประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนีว่า “ญี่ปุ่นดีกว่า เหมือนไทย อยู่ใกล้ทะเล ที่นี้ก็น่าอยู่ แต่มันไม่เหมือนกัน อยู่เยอรมันเหมือนอยู่คนเดียว ในญี่ปุ่นคนไทยรักกันมากกว่าคนไทยที่นี่ ญี่ปุ่นดีกว่า แต่ที่นี้ก็ชอบเพราะหนูไม่ชอบ

อากาศร้อน อากาศที่นี้ดี พูดถึงการทำงานในเยอรมันจะโหดกว่า ในญี่ปุ่นไม่ต้องลงแรง ที่นี้ใช้แรงตัวเองจริง ๆ เลย หนูหมายถึงว่าทำงานแบบนั้น ที่ญี่ปุ่นแขกจะพาไปเที่ยว ไปกิน แล้วค่อยไปนอน บางทีก็ไม่มีอะไร แต่ที่นี้ใช้แรงงานจริง ๆ เจอหน้ากันก็แบบนั้นแบบเดียว ใช้แรงงานจริง ๆ ที่ญี่ปุ่นเจอกันก็ยิ้มให้กัน ที่นี้จริง ๆ ใช้แรงงานจริง ๆ ใช้แรงตัวเอง แล้วก็ทรมานจริง ๆ แล้วแต่เขาจะทำ ญี่ปุ่นเขาจะให้เกียรติเรา (ปานจันทร์: 3/7-14)“

จุดหมายในประเทศปลายทาง

หญิงไทยที่มาค้าบริการทางเพศในเยอรมนีจะถูกพามาทำงานในเมืองที่นายหน้ามีเครือข่ายอยู่ ไม่สามารถที่จะเลือกเองได้ เช่น ปานจันทร์ ปริญญา และ ปราธนา เข้ามาทำงานในบาร์ ในเมืองเล็กๆ ในเขตเวสฟาเลนตะวันออก ปภาดา มาทำงานใน “บ้านทำงาน” ในภาคใต้ของเยอรมนี ผู้หญิงจะไม่ได้รับอนุญาตให้ไปทำงานที่อื่นหากว่ายังใช้แท็กซ์ไม่หมด นอกเสียจากว่าแม่แท็กซ์ให้เดินทางหลังจากหมดแท็กซ์แล้วผู้หญิงจึงสามารถออกเดินทางไปทำงานในเมืองต่าง ๆ ได้

การทำงานของหญิงค้าบริการทางเพศในญี่ปุ่นก็คล้ายคลึงกับในเยอรมนี ผู้หญิงจะไม่มีอิสระที่จะเดินทางไปทำงานตามที่ต้องการหากตราใบไต่ยังใช้หนี้แท็กซ์ไม่หมด หญิงไทยที่สัมภาษณ์ในญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะทำงานในร้านสเน็คใน Ibaraki (แฉ่มจันทร์ จุไร และจารุณี) Tokyo (จิราภา) หรือ Nagano (จันทร์) ซึ่งเป็นเขตเมือง หรือแม้แต่ในเขตชนบท เช่น ใน Fugui กรณีปานจันทร์

สถานภาพทางกฎหมาย

หญิงที่สัมภาษณ์ในญี่ปุ่นที่ทำงานค้าบริการทางเพศ จะมีกลุ่มที่เดินทางด้วยวีชานักท่องเที่ยวเช่น แฉ่มจันทร์ เมื่อเดินทางมาถึงก็จะอยู่เกินกำหนดวีซ่า (overstay) สำหรับกลุ่มที่เดินทางด้วยหนังสือเดินทางผู้อื่น หรือ ใช้วิธีการอื่นเช่น transit ซึ่งเป็นวิธีการที่ผิดกฎหมายอยู่แล้วก็จำเป็นต้องอยู่อย่างไม่มีวีซ่า ณ ขณะที่ทำการสัมภาษณ์ จุไร จันทร์ และ จิราภา ยังคงพำนักอยู่ในญี่ปุ่นโดยไม่มีวีซ่า สำหรับจิราภานั้นนับเป็นปีที่ 20 แล้วที่อยู่อย่างผิดกฎหมายในญี่ปุ่น

การเข้ามาทำงานค้าบริการทางเพศในเยอรมนีของหลายคนก็ใช้ การเข้ามาด้วยวีชานักท่องเที่ยวแล้วอยู่เกินกำหนดวีซ่าเช่นกัน เช่น ปานจันทร์ และ ปริญญา แต่บางคน เช่น ปานเงิน และปราธนา รวมทั้งปภาดา “แม่แท็กซ์” จะจัดการหาจ้างผู้ชายเยอรมันให้แต่งงาน กับหญิงทั้งสามเพื่อให้สามารถอยู่ในเยอรมนีได้อย่างถูกกฎหมาย จากข้อมูลที่ได้จากการให้คำปรึกษาหญิงไทยพบว่า การมาทำงานค้าบริการทางเพศโดยจ้างชายเยอรมันหรือชายที่มีวีซ่าถาวรสำหรับเยอรมนีแต่งงาน เป็นสิ่งที่หญิงไทยส่วนใหญ่ที่ค้าบริการทางเพศในเยอรมนีใช้เพื่อให้สามารถอยู่ทำงานได้อย่างถูกกฎหมาย

นอกจากจู่ไร จันทรและจิราภาที่อยู่ในญี่ปุ่นโดยไม่มีวีซ่าแล้ว หญิงไทยที่สัมภาษณ์ซึ่งทำงาน เช่นเดียวกันนี้ในญี่ปุ่นมีสิทธิพำนักทุกคน ได้แก่ สิทธิพำนักถาวรและจำกัดเวลาในฐานะภรรยาของ ชายญี่ปุ่น เช่น แจ่มจันทร์ จรรยา และ จารุณี หรือสิทธิพำนักเนื่องจากเป็นแม่ของลูกที่มีสัญชาติ ญี่ปุ่น เช่น จริยา เจื่อนไขสำคัญที่ทำให้สถานะทางกฎหมายของหญิงเหล่านี้เปลี่ยนไปเป็น ถูกต้องตามกฎหมายก็คือ สถานะภาพการเป็นภรรยา และแม่ของชาวญี่ปุ่น หญิงเหล่านี้ เมื่อ ทำงานระยะหนึ่งอาจเป็นเวลาหลายปี จึงพบชายญี่ปุ่นที่เต็มใจจะแต่งงานด้วย บ่อยครั้งที่การ ตัดสินใจแต่งงานของผู้หญิงก็มีเงื่อนไขของวีซ่าเข้ามาเกี่ยวข้อง “ตอนนั้นก็ตัดสินใจลำบาก ไทโรไปหา แม่ๆก็บอกว่า สงสารแกอย่าทำแก ก็เลยตัดสินใจแต่งงาน และพอดีตอนนั้นมีปัญหากับตม. จะมา ตรวจบ่อย ๆ ก็เลยแต่งงานจะได้มีวีซ่าด้วย (จารุณี:2/4-5)”

ชีวิตหลังการค้าบริการทางเพศ

ในหญิงกลุ่มนี้ จะมีเพียงจู่ไรเท่านั้นที่ยังค้าบริการทางเพศอยู่ คนอื่น ๆ เลิกอาชีพนี้แล้ว เนื่องจากต้องการใช้ชีวิตครอบครัว และอีกประการหนึ่งสามีหรือชายที่อยู่กินด้วยไม่ต้องการให้ผู้หญิง ทำงาน บางคนจะทำงานในร้านสเน็คแต่เพียงชายเต็มเท่านั้นไม่ได้ออกไปกับแขก บางคนเปลี่ยน สถานะมาเป็นแรงงานอื่น เช่น จันทร จะรับผักมามัดที่บ้าน เป็นต้น แต่บางคนก็เป็นแม่บ้านเท่านั้น เพราะต้องดูแลลูกเล็ก ๆ เช่น จรรยา

ในขณะที่ดูเหมือนว่าหญิงที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่สามารถเปลี่ยนสถานภาพจากอยู่อย่างผิด กฎหมายมาเป็นผู้ที่มีสิทธิพำนักถาวร และมีความลงตัวในชีวิตครอบครัวและการงานพอสมควร แต่ บางคนก็ยังคงเป็นแรงงานผิดกฎหมาย และไม่รู้จักจัดการกับชีวิตตนเองอย่างไร เช่น จิราภา และ จันทร “อนาคตอยากกลับบ้าน แต่ต้องรอก็ไม่วีซ่าอะไร เคยคุยกับแฟน เขาบอกให้รอกลับ กลับ พร้อมกัน (จันทร: 3/12)” อาจเป็นด้วยอนาคตที่ไม่อาจจะคาดเดาได้หรือไม่ จันทรจึงดื่มจัด และเมา เกือบทุกวัน จิราภาก็ยังสองจิตสองใจ “ตัวเองยังไม่รู้จะเอาอย่างไรกับชีวิต แฟนคนที่เลี้ยงดูปัจจุบันก็มี เมียมีลูกแล้ว คงจะแต่งงานด้วยไม่ได้ ครั้นจะหาคนแต่งด้วยก็คงไม่มีใครเอา เพราะแก่แล้ว แต่จะ กลับเมืองไทยก็ไม่รู้จะไปทำอะไร อายุมากแล้ว และไม่มีวุฒิ (จิราภา:3/28-31)” จู่ไรกำลังเดินเรื่อง เอกสารเพื่อยื่นเรื่องแต่งงานกับแฟนชาวญี่ปุ่น และคงจะได้สิทธิพำนักหลังสมรส

กรณีของหญิงที่สัมภาษณ์ในเยอรมนีก็เช่นเดียวกัน ปานจันทร์ ปริญญา ปภาดา ปานเงิน และปรารณา สามารถเปลี่ยนสถานะได้สิทธิพำนักเพราะ แต่งงานกับชายเยอรมัน ปภาดาพบรัก ระหว่างทำงาน จึงหย่ากับสามีที่จ้างแต่ง และแต่งงานใหม่ เธอเลิกค้าบริการมาทำงานรับจ้างแทน ปานจันทร์ ปริญญา ปานเงิน และปรารณา ยังคงทำงานอยู่ เพราะยังมีภาระและสามีไม่มีเงินมาก พอที่จะส่งให้ครอบครัวของภรรยา จึงได้แต่หนึ่งนาง

กลุ่มแรงงานแอบแฝง

การทำงานอีกรูปแบบหนึ่งของหญิงไทยที่สัมภาษณ์ในเยอรมนี คือ งานที่ไม่ใช่การค้าบริการทางเพศ หญิงเหล่านี้เดินทางเข้าเยอรมนีด้วยวัตถุประสงค์ที่จะหางานทำ แต่เนื่องจากว่ามีได้มีความรู้เฉพาะที่เข้าข่ายผู้เชี่ยวชาญหรือ มีความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานเฉพาะด้านที่คนเยอรมันไม่สามารถทำได้ เช่น การเป็นพ่อครัวปรุงอาหารไทย หรือ ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งแรงงานทั้งสองประเภทนี้กฎหมายคนเข้าเมืองของเยอรมัน อนุญาตให้เข้ามาทำงานได้ โดยจะได้วีซ่าทำงาน ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องหาวิธีการอื่นที่จะเข้าประเทศเยอรมนีและอยู่ในประเทศได้ และหนทางที่เปิดให้ดูเหมือนจะมีทางเดียว และเป็นเส้นเดียวกับที่สามารถเปลี่ยนสถานภาพทางกฎหมายมาเป็นคนต่างชาติที่อยู่อย่างถูกกฎหมาย เหมือนเช่นหญิงค้าบริการทางเพศ นั่นคือ การแต่งงาน ตัวอย่างในประเด็นนี้คือ ปาน ซึ่งเรื่องราวชีวิตจะกล่าวในบทที่ 3 ว่าด้วยสิทธิแรงงาน

กลุ่มแรงงานในรูปแบบผู้ฝึกงาน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า การเดินทางไปทำงานที่ไม่ใช่การค้าบริการทางเพศในญี่ปุ่น ก็ผ่านขบวนการนายหน้าเช่นกัน ทั้งนี้โดยใช้ช่องโหว่ทางกฎหมายที่เปิดให้ คือ การไปเป็นผู้ฝึกงาน (trainees) เช่นในกรณีของ จุติ ซึ่งเรื่องราวของเธอจะกล่าวในบทที่ 3 ว่าด้วยสิทธิแรงงาน

ส่งเงินกลับบ้าน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงในกลุ่มแรงงานไม่ว่าจะเป็นงานค้าบริการทางเพศหรืองานอื่น จะส่งเงินให้ครอบครัวที่เมืองไทย ทั้งสิ้น นอกจากบางคนเท่านั้น อันได้แก่ ปานจันทร์ และจันทร์ ซึ่งไม่มีภาระทางเมืองไทยแล้ว เพราะได้ส่งเงินสร้างฐานะแก่ครอบครัวที่ประเทศไทยหมดแล้ว แต่ก็ส่งบ้างเป็นครั้งคราวเมื่อทางบ้านขอมา บางคน แม้จะรู้ว่าครอบครัวทางเมืองไทยเอาเงินไปใช้ในสิ่งที่ไม่ดีประโยชน์ ก็ยังอดส่งเงินให้ได้เมื่อทางบ้านขอมา เช่น จริยา จรรยา และจิราภา ครอบครัวของผู้หญิงเห็นผู้หญิงเป็นแค่ คนทำเงินส่งบ้าน “กลับไปเที่ยวบ้านไปดูความเจริญรุ่งเรืองของที่บ้าน พอลงไปเห็นก็เลยดั่ง “อย่าหลอกก่อน พอขึ้นมาก็เลยหลอก ว่ายังไม่สบาย ต้องเอาเงินไปช่วยยา งานก่อสร้างไม่มีจะไปขับรถตู้ ขอเงินไปซื้อรถตู้ จากนั้นก็บอกขอเงินไปซื้อที่ดิน น้องไม่สบายเป็นมาเลเรีย ต้องเอาเข้าโรงพยาบาลเอกชน ต้องส่งให้ทั้งครอบครัว รวมทั้งลูกชายด้วย (จรรยา :2/6-10)” ครอบครัวของจิราภาก็ไม่ต่างกัน “ที่กรุงเทพฯ ต้องส่งให้ 4 ชีวิต คือแม่ น้องชาย และลูกของน้องชายอีกสองคน แม่อายุ 60 กว่าแล้ว ปลดเกษียณแล้ว น้องชายไม่ยอมทำงานอะไร บอกว่าหากไปทำงานก็ต้องจ้างคนมาดูแลแม่ดูแลหลาน เงินเดือนจ้างคนใช้ กับเงินที่เขาจะได้ก็พอกัน ถ้าไป

ทำงานแล้วเอาเงินไปจ้างคนใช้ก็พอดีกันส่งเงินให้ทางบ้านมาตลอด แม่คงรู้ระแคะระคายว่าทำงานอะไร แต่ทุกคนก็รอคอยเงินที่ส่งไป (จิราภา: 3/22-27)“

กลุ่มที่เป็นภรรยา

หญิงไทยที่ทำการสัมภาษณ์ในเยอรมนีที่เดินทางมาแต่งงาน เดินทางมาช่วงหลังปี 2000 สำหรับหญิงที่ทำการสัมภาษณ์ในประเทศญี่ปุ่นหญิงที่เดินทางมาแต่งงานจะเดินทางมาตั้งแต่ปี 1992 ซึ่งเป็นช่วงที่อัตราการแต่งงานระหว่างหญิงไทยกับชายเยอรมัน และระหว่างหญิงไทยและชายญี่ปุ่นเพิ่มจำนวนมากขึ้น

หญิงไทยที่สัมภาษณ์ทั้งในเยอรมนีและญี่ปุ่น มักไม่ค่อยสนใจที่จะเรียนภาษาเพราะคิดว่าสื่อสารกับสามีก็พอ หรือต้องการที่จะหางานทำเป็นประเด็นหลัก หรือบางครั้งเพราะสามีไม่สนับสนุน (เช่น ปัทมา และ แจ่มจิต) ทำให้บ่อยครั้งที่สื่อสารกันไม่รู้เรื่อง รวมทั้งทำให้ผู้หญิงไม่สามารถสื่อสารกับสังคมรอบข้างได้ โดยเฉพาะเมื่อมาอยู่ใหม่ ๆ และในปัจจุบันหลายคนก็ยังมีปัญหาด้านภาษาอยู่ ได้แก่ จริญญา ปิยะ ปิติ แจ่มจิต ปัทมา และ ประเพ็ญ เป็นต้น

หญิงไทยหลายคนปรับตัวไม่ได้ในช่วงแรกที่มาอยู่ในประเทศเยอรมนีและญี่ปุ่น เช่น จริญญา ไม่เคยชินกับความเป็นอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมที่อยู่ห้องเช่า หรือแมนชั่น ที่มีคนอยู่ในตึกหลายครอบครัว เป็นต้น แต่สำหรับจิตติเมื่ออยู่นานเข้าก็เริ่มมองเห็นความสละสลวยสบายกับชีวิตที่มีระเบียบวินัยที่มีในประเทศญี่ปุ่น

หญิงที่สัมภาษณ์หลายคนเมื่ออยู่ในเยอรมนีได้ระยะหนึ่งก็จะไปรับลูกมาอยู่ด้วย บางรายจะเดินทางมาพร้อมลูกเลย เช่น จันทรา เป็นต้น สำหรับหญิงไทยในญี่ปุ่นไม่ปรากฏปัญหาลูกเลี้ยงกับพ่อเลี้ยง ทั้งแจ่มจันทร์ และ จันทรา สามีญี่ปุ่นให้การสนับสนุนลูกเลี้ยงเป็นอย่างดี แต่จากการบอกเล่าของจันทราที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาหญิงไทยอื่น ๆ ในญี่ปุ่นด้วย เล่าว่า มักมีคนโทรศัพท์มาถามเสมอ ๆ เรื่องลูกที่ตามมาจากประเทศไทย ส่วนมากจะเป็นปัญหาวิชา จะขอวิชาอย่างไร ทำอย่างไรให้ลูกได้วิชา รวมทั้งเรื่องการรับบุตรบุญธรรม ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับเรื่องวิชา เพราะการรับบุตรบุญธรรมคือหนทางที่จะได้วิชานั้นเอง

ในเยอรมนีจากข้อมูลที่สัมภาษณ์พบว่ามีปัญหานี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณี พ่อเลี้ยงทำอาชญากรรมทางเพศต่อลูกเลี้ยง ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ หญิงไทย เช่น ประณีแยกทางกับสามี นอกจากนี้ก็เป็นปัญหาการไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน พ่อเลี้ยงเยอรมันไม่พอใจที่ลูกเลี้ยงมาอยู่ด้วย (ปราณีต) หรือ ลูกติดไทยไม่ยอมรับพ่อเลี้ยง (ปิ่นดาว)

ในขณะที่หญิงไทยในเยอรมนีส่วนใหญ่จะพำนักอยู่กับสามีตามลำพัง หญิงไทยในญี่ปุ่น มักจะพักอยู่กับครอบครัวสามี ต้องดูแลพ่อสามีที่ป่วยเป็นอัลไซเมอร์ เช่น เจนจิรา หรือ ถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่สะใภ้ญี่ปุ่น ที่ต้องบริการคนทั้งครอบครัว เช่น ใจดี หรือ กรณีจอมใจที่ติดขัดกับครอบครัวสามีที่ดูถูกเหยียดหยามหญิงไทย และคอยควบคุม รวมทั้งด่าว่า ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวสามีสำหรับหญิงไทยบางคน เช่น จอมใจ และใจดี รุกรามกลายเป็นปัญหากับสามี และตามมาด้วยการหย่าร้าง

นอกจากปัญหากับครอบครัวสามีแล้ว สาเหตุแห่งการหย่าร้าง ที่สำคัญอีกประการ ก็คือ ตัวของสามีเอง เมื่อหญิงไทยพบว่าสามีไม่ได้เป็นอย่างที่คิดหรือที่วาดภาพไว้ เช่น ไม่รับผิดชอบ เป็นลูกแห่งขอแต่เงินแม่ และขี้เกียจไม่ยอมทำงาน ในกรณีของ ปรางทอง และ จอมใจ หรือ ชอบกินเหล้า แล้วทำเจ้าชู้กับหญิงอื่น ในกรณีของปรีดา

การสื่อสารระหว่างกันก็เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญระหว่างสามีเยอรมันกับหญิงไทย ส่วนหนึ่งเพราะสามีไม่ค่อยพูดจา หรือไม่บอกเล่าเรื่องสำคัญ ๆ เช่น การตกงาน ให้ภรรยารับรู้ รวมทั้งความรู้สึกของผู้หญิงที่ว่าเข้ากับสามีไม่ได้ เพราะเขาไม่เข้าใจวัฒนธรรมไทย ซึ่งประเด็นนี้อาจเชื่อมโยงกับความรู้ด้านภาษาของหญิงไทยที่อาจไม่ดีพอ ที่จะทำให้สามีเข้าใจ หรือที่จะเข้าใจสามี ทำให้สามีไม่อาจที่จะหาหรือหรือบอกเล่าอะไรให้ฟังได้ หรืออาจเป็นเพราะสามีไม่ได้มองว่าภรรยาอยู่ในฐานะที่จะรับรู้เรื่องราวใด ๆ ได้ ก็เป็นไปได้

ข้อมูลที่สัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่าในครอบครัวข้ามวัฒนธรรม มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะในเยอรมนี ปัทมา และ ปองจิตมีปัญหาที่สามีมักจะทุบตี และด่าทอ หรือการที่ปริมต้องทนในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ที่เกินพอดี ประพิมพถูกสามีบังคับให้ค้าบริการทางเพศเพื่อเอาเงินมาเลี้ยงครอบครัว

ปัญหาอีกประการหนึ่งของหญิงที่สัมภาษณ์กลุ่มที่เป็นภรรยาเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับสามี ทั้งในเยอรมนีและญี่ปุ่น ก็คือ ลูก ในช่วงที่ผู้หญิงแยกตัวออกจากสามี ไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ มักจะไปตัวคนเดียวไม่ได้พาลูกไปด้วย เพราะต้องการหนีปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ การแย่งลูก ว่าลูกจะอยู่กับใคร ใครจะได้ใช้อำนาจปกครองบุตร

หญิงไทยในเยอรมนีหลายคนหย่าและแต่งงานใหม่ ในขณะที่หญิงไทยในญี่ปุ่นที่หย่าแล้ว ยังไม่ต้องการแต่งงาน เพราะจากประสบการณ์ที่ถูกควบคุมจากครอบครัวสามี จึงยังต้องการความเป็นอิสระ แต่บางคน เช่น จอมใจ หรือ แจ่มจิต ก็ไม่ได้ปฏิเสธชีวิตคู่เสียทีเดียวเพียงแต่ยังไม่ได้พบคนที่ถูกใจจริง ๆ เท่านั้น

หญิงไทยในเยอรมนีบางคนก็เกษียณแล้ว จะใช้ชีวิตอยู่ในระหว่างสองประเทศ เช่น ประภา
ที่จะไป ๆ มา ๆ ระหว่างประเทศไทยและเยอรมนี เพราะสามีเยอรมันก็ยังต้องการใช้ชีวิตในประเทศ
บ้านเกิดของตนเองบ้าง และในฐานะผู้ที่รับบำนาญก็ยังต้องมีเหตุให้ต้องติดต่อกับทางการเป็นครั้ง
คราว เช่นต้องรายงานตนเป็นระยะว่ายังมีชีวิตอยู่ เป็นต้น

การเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยของคู่สมรสข้ามชาติ ในงานศึกษาวิจัยบางชิ้นในประเทศไทย
ไทยในปัจจุบัน (เช่น บัวพันธ์ 2548, 2549) ถูกมองว่าเป็นการที่ “ฝรั่ง” ชาวต่างชาติมาเอาเปรียบ
ประเทศไทย มองว่าชายเหล่านี้ต้องการแต่งงานกับสาวไทยเพื่อที่จะได้มาใช้บริการสาธารณสุขปกค
บางอย่าง เช่น มาหาคนดูแลในยามแก่เฒ่า ความตั้งใจและการเดินทางกลับประเทศไทยของประภา
ก็อาจถูกมองด้วยทัศนคติเช่นนี้ด้วย แต่ทัศนคติดังกล่าวเป็นทัศนคติที่เป็นธรรมต่อหญิงไทยย้ายถิ่น
แรงงานข้ามชาติ หรือไม่ แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ได้กลายมาเป็น การย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน เพราะ
สมรสกับชาวต่างชาติ เมื่อมองตามความเป็นจริง หญิงเหล่านี้ไม่ว่าจะมาแต่งงานโดยตรง หรือโดย
อ้อมเพื่อทำงาน จากข้อมูลที่สัมภาษณ์หญิงเหล่านี้ เกือบจะทุกคนจะส่งเงินกลับบ้านให้พ่อแม่ หรือ
ลูก เดือนละประมาณ 200-300 ยูโร โดยเฉลี่ย หรือในบางกรณีก็คือชายต่างชาติเหล่านี้ได้ส่งเงินกลับ
ประเทศไทยเลี้ยงครอบครัวที่อยู่ข้างหลัง (หากภรรยาไทยไม่มีรายได้พอ) นำเงินตราต่างประเทศเข้า
ประเทศไทยมหาศาล หญิงเหล่านี้ส่งเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศไทยมากกว่า 3 ทศวรรษ
หากพิจารณาปีพ.ศ. ที่หญิงเหล่านี้เริ่มเดินทาง ซึ่งก็คือปลายทศวรรษที่ 70 การกลับมาใช้ชีวิตบั้น
ปลายในประเทศบ้านเกิด หลังจากได้ทำงานหนัก ส่งเสียเงินทองมามากมาย นับสิบปี จะถือว่าเป็น
การเอาเปรียบ หรือหาผลประโยชน์ จากสังคมไทยหรือ ดังนั้นในการพิจารณาประเด็นเหล่านี้ ควรที่
จะต้องพิจารณาอย่างแยกแยะ โดยไม่ด่วนสรุปอย่างเหมารวม อันจะเป็นการสร้างตราบาป (stigma)
แก่คู่สมรสข้ามชาติกลุ่มนี้

หญิงในเยอรมนี และในญี่ปุ่นส่วนใหญ่ จะดิ้นรนหางานทำ บางส่วนเพราะยังมีภาระทาง
บ้านในประเทศไทย แต่บางส่วนก็เพราะต้องการเป็นตัวของตัวเอง แต่งานที่ทำส่วนใหญ่ก็เป็นงานทำ
ความสะอาด งานโรงงาน ผู้ช่วยพ่อครัว ลูกจ้างร้านซูเปอร์มาร์เก็ต ทำสวน ซึ่งเป็นงานหนักแต่
รายได้น้อย เป็นงานที่ไม่ต้องใช้ภาษามากนัก บางคนพยายามที่จะทำกิจการเป็นของตนเอง เช่นการ
เปิดร้านนวด ด้วยเห็นว่า สามารถที่จะมีอะไรเป็นของตนเอง แต่ปัญหาใหญ่ของหญิงไทยคือภาษา
งานที่มีรายได้สูงขึ้น และอาจจะไม่หนักเท่านี้ หญิงไทยคงจะมีโอกาสได้ทำน้อย เพราะต้องใช้ภาษา
ในการทำงาน ภาษาจึงเป็นเงื่อนไขหลักในการที่จะได้ทำงานที่มีรายได้ดีขึ้น รวมทั้งยังเป็นเครื่องมือที่
จะทำให้ผู้หญิงสามารถต่อรอง และสามารถที่จะป้องกันตัวจากการถูกเอาเปรียบได้ด้วย เพราะ
บ่อยครั้งที่หญิงไทยถูกเพื่อนร่วมงานเอาเปรียบ หรือมีปัญหาเข้าใจผิดกับเพื่อนร่วมงาน เพราะไม่
สามารถสื่อให้เข้าใจกันได้

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่า ในที่สุดแล้วคนไทยจะเดินทางเข้าเยอรมนีหรือญี่ปุ่น ด้วยการแต่งงาน แต่ก็ได้ พัฒนาดตนเองกลายเป็นแรงงานข้ามชาติเช่นเดียวกัน และในความเป็นจริงแล้ว หากพิจารณาจากสาเหตุแรงจูงใจที่แต่งงาน ก็พบว่าเล็ก ๆ แล้วการแต่งงานของไทยนั้นมีเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจ แฝงอยู่ เช่น เพื่อหาโอกาสทำงาน เพื่อมีโอกาสส่งเสียทางบ้าน เป็นต้น การแต่งงานจึงอาจเป็นช่องทางหนึ่งของการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติก็เป็นได้ เพียงแต่ในทัศนะของทางการไทยแล้ว จะจัด หรือยอมรับ หญิงกลุ่มนี้เป็นแรงงานไทยในต่างประเทศได้หรือไม่

2.3.6 สภาพปัญหาในประเทศปลายทาง

หญิงไทยส่วนใหญ่เดินทางย้ายถิ่นข้ามชาติ ด้วยความมุ่งหวังที่จะไปทำงานระยะหนึ่งแล้วจะกลับเมื่อได้รายได้มากพอที่จะเดินทางกลับบ้านไม่ได้หวังจะตั้งรกราก จึงไม่ชวนขวายที่จะหาความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีพ แต่ในความเป็นจริงผู้หญิงไม่ได้กลับมาในระยะเวลาสั้นหากพำนักอยู่ในประเทศนั้น ๆ เป็นเวลานาน จึงทำให้ประสบปัญหา ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านภาษา หญิงไทยส่วนใหญ่มักไม่ยอมเรียนภาษาหรือไม่มีโอกาสเรียนทำให้ไม่มีความรู้ อ่าน เขียนไม่ได้ และไม่เข้าใจภาษา ทำให้มีปัญหาในการสื่อสารกับสังคมรอบข้าง และยังเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมา

2. ปัญหาการขาดความรู้ในด้านต่างๆ อันได้แก่

- ด้านกฎหมาย ไม่มีความรู้ว่ากฎหมายกำหนดไว้ว่าอย่างไร และจะต้องดำเนินการอย่างไรจึงจะถูกต้องตามกฎหมาย

- ความรู้เกี่ยวกับระบบราชการ ระบบสวัสดิการ อื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในประเทศปลายทาง อันได้แก่ ระบบการศึกษา การทำงาน การประกันสังคม การติดต่อราชการ ไม่รู้ว่าในเรื่องใดต้องไปติดต่อใครที่ไหน

- ความรู้ในด้านสิทธิของตนเองในฐานะคนต่างชาติ รวมทั้งในฐานะคนงาน ในฐานะคู่สมรส เมื่อไม่รู้จึงไม่มีโอกาสใช้สิทธิได้

3. ปัญหาการปรับตัว ด้วยความตั้งใจที่จะกลับบ้าน จึงไม่สนใจที่จะปรับตัว ที่จะเรียนรู้ในการใช้ชีวิต ที่จะหาความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งสมาคมกับคนอื่น ๆ ทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมรอบข้าง

4. ปัญหาสุขภาพอนามัย ด้วยข้อจำกัดด้านภาษาทำให้ไม่มีความรู้ด้านสุขภาพ และมีปัญหาในการสื่อสารกับแพทย์ ไม่สบายก็ไม่สามารถไปหาแพทย์ตรวจ นอกจากนี้ยังมีหญิงไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในญี่ปุ่นติดเชื้อ HIV และเป็นโรคเอดส์ กันมาก ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักสังคมสงเคราะห์ชาวไทยที่ทำงานในศูนย์อนามัยที่โตเกียวกล่าวว่า ประมาณ 50% ของผู้ที่ติดเชื้อ HIV และเป็นโรค

เอดส์ จะเป็นคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประมาณ 80% ของจำนวนนี้จะเป็นคนไทย นั่นก็คือมีคนไทยติดเชื้อนี้มาก และเนื่องจากคนไทยไม่มีความรู้ ทำให้การติดเชื้อในหมู่คนไทยมีโอกาสที่จะเป็นไปได้สูง โดยเฉพาะในหมู่ผู้ฝึกงาน ซึ่งมักจะมีเพศสัมพันธ์กันเอง โดยไม่ได้ป้องกัน (ข้อมูลจากกลุ่มเพื่อนหญิงไทยในจังหวัดไอจิ)"

5. ปัญหาในการทำงาน หญิงไทยไม่มีความรู้ในระบบการทำงาน ไม่รู้ถึงบริการหางาน การส่งเสริมการศึกษาต่อ (ในกรณีประเทศเยอรมนี) ทำให้เสียโอกาสในการทำงาน และด้วยปัญหาด้านภาษา งานที่หาได้จึงเป็นเพียงงานที่ใช้แรงงานหนักและมีรายได้น้อยเพราะเป็นงานที่ไม่ต้องใช้ภาษา เช่น งานในครัว งานทำความสะอาด งานในโรงงาน เป็นต้น และด้วยปัญหาภาษาเช่นกันที่ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนร่วมงาน หรือโดนเพื่อน และนายจ้างเอาเปรียบ

6. ปัญหาครอบครัว ซึ่งเป็นปัญหาสำหรับหญิงที่แต่งงาน ปัญหาครอบครัวได้แก่

- ปัญหาเกี่ยวกับพ่อแม่พี่น้องของสามี ซึ่งมักจะมีปัญหาเรื่องการไม่ยอมรับสะใภ้ไทย ในกรณีประเทศญี่ปุ่น คือ การคาดหวัง ให้ทำหน้าที่สะใภ้ญี่ปุ่น ที่จะมารับช่วงหน้าที่จากแม่สามี หรือการถูกควบคุมโดยพ่อแม่สามีจนไม่มีอิสระ

- ปัญหาเกี่ยวกับสามี เริ่มตั้งแต่ ความไม่รับผิดชอบ ปัญหาความรุนแรงสามีทุบตี คำทอ สามีบังคับให้ทำงานค่าบริการทางเพศ

- ปัญหาการแย่งลูก ว่าลูกจะได้อยู่กับใคร ใครจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร เพราะผู้ชายมักเอาปัญหาด้านภาษาของภรรยามาอ้างเพื่อที่จะเอาลูกไว้กับตน ส่วนหนึ่งก็เพราะไม่ต้องการจ่ายค่าเลี้ยงดู เพราะเมื่อลูกอยู่กับตนเองแล้วก็ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าเลี้ยงดูลูกแก่ผู้หญิง

- ปัญหาเกี่ยวกับลูกที่เกิดจากสามีเยอรมันหรือญี่ปุ่น เนื่องจากแม่ไทยมักไม่ค่อยพูดไทยกับลูกทั้งๆที่ตนเองก็ไม่มีความรู้ภาษาเยอรมัน หรือญี่ปุ่น เด็กจึงมักพูดไทยและฟังภาษาไทยไม่เข้าใจ เมื่อแม่เองก็ไม่มีความรู้ภาษาเยอรมันหรือญี่ปุ่น ทำให้การสื่อสารระหว่างแม่และลูกเป็นไปได้ไม่ดี เกิดช่องว่าง ลูกขาดความเคารพต่อแม่ และมีไม่น้อยที่ลูกดูถูกแม่และวัฒนธรรมของแม่

7. ปัญหาในส่วนที่เกี่ยวกับลูกที่เกิดจากสามีไทย เนื่องจากหญิงไทยจำนวนไม่น้อยนำลูกที่เกิดจากสามีไทยติดตามมาอยู่ด้วย ส่วนใหญ่โดยไม่ได้มีการเตรียมตัวมาก่อนจึงมักมีปัญหาอันได้แก่

- การนำลูกเข้ามา เนื่องจากหญิงไทยไม่มีความรู้ในด้านนี้มักสอบถามจากเพื่อนหญิงไทยด้วยกันที่ก็ไม่ได้รู้จริงทำให้เกิดปัญหายุงยาก เช่น ขอวีซ่าผิดชนิด ต้องเดินทางกลับไปเดินเรื่องใหม่

- เพื่อให้เด็กสามารถอยู่ได้ หญิงไทยมักให้สามีเยอรมันหรือญี่ปุ่นรับลูกเป็นลูกบุญธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ยุงยากและใช้เวลานาน หลายคนไม่อาจจะอธิบายให้สามีเข้าใจได้

- ปัญหาเรื่องการศึกษาของลูก เนื่องจากแม่ไม่มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะช่วยเหลือลูกในเรื่องการเรียนได้ รวมทั้งไม่สามารถแนะแนวทางการศึกษาแก่เด็กได้ ทำให้เด็กจำนวนไม่น้อยไม่ได้เรียนต่อในชั้นสูง พลาดโอกาสในการแสวงหาความก้าวหน้า

- เมื่อเด็กย่างเข้าวัยรุ่นปัญหาจะเริ่มมากขึ้น หากแม่ไม่สามารถเป็นที่พึ่งแก่เด็กได้ และเด็กไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีก็อาจกลายเป็นปัญหาสังคม ดังเช่นอาสาสมัครไทยในเยอรมนี และญี่ปุ่นสังเกตเห็น เด็กเหล่านี้รวมกันเป็นแก๊งเสพยาเสพติดบางครั้งก็เป็นผู้ขายเอง หรือเด็กผู้หญิงก็ไปทำงานในร้านสแน็ค

8. ปัญหาการอยู่อย่างผิดกฎหมาย

- ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงบริการต่าง ๆ ของรัฐ โดยเฉพาะ การประกันสุขภาพ เจ็บป่วยก็ไปหาแพทย์ไม่ได้ เนื่องจากค่ารักษาพยาบาลที่ค่อนข้างสูง

- ทำให้เป็นเงื่อนไขที่นายหน้า หรือนายจ้าง อาจเอารัดเอาเปรียบได้ หรือแม้แต่เป็นเงื่อนไขแย่งชิงลูกไป

- ต้องอยู่อย่างหวาดระแวงว่าเมื่อไรจะถูกตำรวจจับส่งกลับประเทศทำให้ไม่สามารถตัดสินใจวางแผนชีวิตตนเองได้

9. ปัญหาการถูกหลอกจากนายหน้าจัดหางาน จากข้อมูลที่สัมภาษณ์เห็นว่า การหลอกลวงให้คนงานเดินทางไปทำงานในรูปแบบผู้ฝึกงานยังมีอยู่และมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่การเซ็นสัญญาที่ไม่ถูกต้อง การหลอกให้เดินทางด้วยวีซ่าผิดประเภท ซึ่งในที่สุดอาจลงเอยด้วยการทำงานอย่างไม่มีความสุข

10. ปัญหาเด็กไร้สัญชาติ ที่เกิดจากหญิงไทยที่พำนักอยู่อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งที่เกิดกับชายไทยที่อยู่อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือที่เกิดกับชายญี่ปุ่นก็ตาม หญิงไทยจำนวนไม่น้อยไม่รู้ว่าตนเองสามารถขอสัญชาติไทยให้ลูกได้ หรือไม่รู้ว่าจะดำเนินการอย่างไร หรือบ่อยครั้งเป็นผู้ที่ไม่มีเอกสารใด ๆ ที่แสดงตนเป็นคนไทย ทำให้ไม่สามารถขอสัญชาติไทยให้ลูกได้ และหากว่าพ่อชาวญี่ปุ่นไม่ยอมจดทะเบียนรับรองบุตรเด็กก็จะไม่ได้สัญชาติญี่ปุ่น เด็กก็กลายเป็นเด็กไร้สัญชาติ ซึ่งก็คือปัญหาสังคมของประเทศญี่ปุ่นในอนาคต

11. ปัญหาด้านการค้ามนุษย์ การเดินทางไปค้าบริการทางเพศของหญิงไทยในประเทศญี่ปุ่น โดยขบวนการนายหน้า ซึ่งจะพาผู้หญิงไปให้เจ้าของร้านสแน็คเลือกตัว พร้อมทั้งมีการต่อรองราคา เมื่อมีการจ่ายเงินแก่นายหน้าแล้ว ผู้หญิงก็ต้องทำงานตามที่เจ้าของร้านต้องการ รูปแบบการไปทำงานลักษณะนี้เป็นการง่ายที่จะพิจารณาว่าเป็นการค้าหญิงหรือค้ามนุษย์ แม้ว่าผู้หญิงส่วนหนึ่งจะรู้ว่าจะทำอะไร แต่วิธีการที่นายหน้านำมาส่งและมีการเลือกสรร รวมทั้งต่อรองราคา และหลังจากนั้นดูเหมือนว่าผู้หญิงจะกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของร้านไปเลย ก็เป็นตัวชี้ที่ชัดเจน ในทำนองเดียวกัน ในกรณีของการย้ายถิ่นแรงงานไปทำงานอย่างอื่น แม้แต่เป็นผู้ฝึกงาน โดยขบวนการนายหน้า ซึ่งนายหน้าก็จะพาคนงานเข้าประเทศญี่ปุ่นแล้วก็นำไปให้เจ้าของโรงงานเลือกว่าจะรับเอา

คนงานคนไหน โดยที่แรงงานไม่มีสิทธิโต้แย้งทั้งสิ้น ทั้ง ๆ ที่มีการทำสัญญากันมาแล้ว ซึ่งตรงนี้ก็เข้าข่ายการหลอกลวง ลักษณะเช่นนี้จะถือว่าเป็นการค้าหญิง หรือการค้ามนุษย์ เพราะก็มีแรงงานชายที่ถูกกระทำเช่นเดียวกัน ได้หรือไม่

2.4.สรุป: 30 ปีการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติหญิงไทย อะไรบ้างที่เปลี่ยนแปลง

การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของหญิงไทย เกิดขึ้นมากกว่า 3 ทศวรรษแล้ว ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นพัฒนาการในเรื่องนี้ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ก.จำนวนหญิงไทยที่เดินทางยังคงเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพิ่มขึ้นเกินกว่าการเดินทางของผู้ชาย โดยเฉพาะที่เดินทางไปประเทศเยอรมนีและญี่ปุ่น รวมทั้งประเทศในยุโรปหลายประเทศ อันอาจกล่าวได้ว่า การย้ายถิ่นแรงงานของไทยไปยังประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมแล้ว กลายเป็นการย้ายถิ่นแรงงานหญิง (feminization of labour migration)

ข. ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของหญิงผู้ย้ายถิ่น

- ภูมิลำเนา ส่วนใหญ่ยังเป็นภาคเหนือ และ อีสาน ในช่วงหลัง ๆ จะมีภาคกลางและภาคใต้บ้าง โดยเฉพาะพื้นที่แหล่งการท่องเที่ยว
- การศึกษา หญิงที่ย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ส่วนใหญ่ยังจบการศึกษาภาคบังคับ คือ ประถมศึกษา ช่วงหลัง ๆ จะมี ระดับมัธยมศึกษา ปวช. ปวส. หรือแม้แต่ปริญญาตรี เพิ่มขึ้น
- ด้านอาชีพ หญิงที่ย้ายถิ่นแรงงาน เป็นหญิงที่ประกอบวิชาชีพมากขึ้น เช่น พนักงานบริษัท ครู เป็นต้น มีใช้หญิงที่มีอาชีพเกษตรกรรมเท่านั้น ซึ่งก็สอดคล้องกับระดับการศึกษา
- จากประวัติชีวิต ก็ยังคงเป็นหญิง 3 กลุ่ม คือ แม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพัง หญิงบริการทางเพศกับชายต่างชาติ และหญิงสาวโสดที่ต้องการยกฐานะทางเศรษฐกิจ และกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดก็คือ แม่ที่เลี้ยงลูกเพียงลำพัง
- และที่สำคัญ คือ หญิงเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็คือ หญิงที่เคยย้ายถิ่นแรงงานภายในประเทศมาก่อน

ค. สาเหตุปัจจัยหลักที่ทำให้หญิงตัดสินใจ ก็คือ ความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็คือผลพวงของการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ล้มเหลว ตั้งแต่แผน 1 จนถึงแผน 9 และสิ่งที่สนับสนุนและมีส่วนช่วยให้การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ดำรงอยู่และดำเนินไป ก็คือ การเกิด “วัฒนธรรมการย้ายถิ่น” ในชุมชนต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการสะสมประสบการณ์การย้ายถิ่นข้ามชาติที่เกิดขึ้นนับสิบ ๆ ปี (Massey 1994)

ง. กระบวนการการย้ายถิ่น ยังคงเป็นโดยผ่านระบบนายหน้า แม่แท็กซี่ สำนักงาน จัดหาฯ ในช่วงเกือบ 20 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีการจัดหาจัดหา โดย ญาติ เพื่อน พี่น้อง ที่มีประสบการณ์ การย้ายถิ่น หรือ ที่ยังเป็นแรงงานย้ายถิ่นอยู่ ทั้งนี้เพราะ การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ มีลักษณะเป็น การย้ายถิ่นแบบลูกโซ่ (chain migration ดู Macdonald/ Macdonald 1964) เมื่อมีการย้ายถิ่น เกิดขึ้นในชุมชน ก็จะเป็นที่คาดเดาได้ว่า จะมีการย้ายถิ่นต่อเนื่องไปยังปลายทางเดียวกันอีก

จ. ปัญหาต่างๆที่ผู้หญิงประสบในต่างประเทศ อันได้แก่ ปัญหาภาษา การถูกเอาเปรียบ การเข้าไม่ถึงระบบบริการต่าง ๆ ที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่ แสดงให้เห็นถึง การขาดข้อมูล การขาดการเตรียมตัวในการเดินทาง

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในระดับบุคคล คือ ตัวหญิงไทยที่เดินทาง ไม่ค่อยมี การเปลี่ยนแปลงใด ๆ มากนัก หากจะมีก็จะเป็นในส่วนรายละเอียด เช่น ระดับการศึกษาที่ยังคงเป็น ภาคบังคับ แต่ก็มีระดับที่สูงขึ้นเพิ่มมาด้วย เป็นต้น

สิ่งที่ดูเหมือนไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงก็คือ ปัจจัยเชิงโครงสร้าง ที่เป็นตัวจักรสำคัญซึ่งผลักดัน ให้ผู้หญิงเดินทาง นั่นคือ ผลพวงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เคยก่อให้เกิดช่องว่างและ ความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ ในแผนที่ 1-5 และจนถึงแผนที่ 9 ก็ยังแก้ปัญหาไม่ได้⁴ และจากข้อเท็จจริงที่ว่า หญิงที่ย้ายถิ่นเป็น แม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพัง รัฐก็ยังไม่มีการมาตรการที่จะเกื้อกูล คนที่ด้อยโอกาสกลุ่มนี้ รวมทั้งสังคมก็ยังคาดหวังให้เธอต้องรับผิดชอบต่อลูกและครอบครัวต่อไป

ณ จุดนี้อาจจะพิจารณาได้ว่า เมื่อปัจจัยในระดับโครงสร้างยังมิได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทาง ที่สร้างโอกาสแก่ผู้หญิงมากขึ้น ทางเลือกในการที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หรือยกฐานะทาง สังคม ของผู้หญิงก็ยิ่งเหมือนเดิม ผู้หญิง ทั้งที่มีการศึกษาค่อนข้างดี และการศึกษาน้อย จึงมองไม่ เห็นโอกาสที่ดีขึ้น และยังคงพิจารณาว่า การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ยังคงเป็นทางเลือกที่อาจจะ ให้ผลที่ดีกว่า การอยู่ทำมาหากินในประเทศไทย

ในทำนองเดียวกัน ปัจจัยระดับโครงสร้างในประเทศปลายทางเอง ก็ยังคงไม่ได้เปลี่ยนแปลง ในส่วนรวม แม้ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงในรายละเอียด เช่น เศรษฐกิจของญี่ปุ่นอาจจะไม่ดีเท่า เมื่อสิบปีก่อน แต่อย่างไรเสียก็ยังดีกว่าประเทศไทยหลายเท่าตัว เป็นต้น และที่สำคัญ ที่เป็นตัวจักร ใหญ่ ที่กำหนดช่องทางในการเดินทางเข้าประเทศ ที่ก่อปัญหาแก่หญิงไทย ก็คือ นโยบายการไม่

⁴ เปรียบเทียบการประเมินผลการพัฒนาที่ผ่านมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนที่ 10

รับเข้าแรงงานหญิงไร้ฝีมือ อันทำให้หญิงไทยต้องใช้ช่องทางการเดินทาง ที่บ่อยครั้งก็ผิดกฎหมาย หรือ การเดินทางเข้าไปในลักษณะอื่น เช่น การแต่งงาน หรือ เป็นนักศึกษาเรียนภาษา เป็นต้น

ผลพวงที่เกิดจากการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ

- การปรับเปลี่ยน หรือพัฒนาสถานะจากการเป็นภรรยาชาวต่างชาติ มาเป็นแรงงานต่างชาติ
- การย้ายถิ่นข้ามชาติของเยาวชนไทย ประเด็นที่ควรคิดเกี่ยวกับการสูญเสียทรัพยากรมนุษย์
- เด็กไทยไร้สัญชาติในประเทศปลายทางโดยเฉพาะในญี่ปุ่น ประเด็นที่อาจกลายเป็นปัญหาสังคมในประเทศปลายทาง

- การเดินทางย้ายถิ่นกลับประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติในวัยเกษียณ มาตรการรองรับมีหรือไม่

บทที่ 3

สิทธิในฐานะแรงงานข้ามชาติ

ในส่วนนี้จะพิจารณาประเด็นเรื่องสิทธิในฐานะแรงงานข้ามชาติของหญิงไทย ที่เดินทางไปเยอรมนีและญี่ปุ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำเสนอข้อเสนอแนะสำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ โดยจะพิจารณาตามประเภทของแรงงานหญิงข้ามชาติที่ค้นพบจากการศึกษา เพื่อความชัดเจนจะเสนอเป็นกรณีศึกษา ในช่วงแรกจะกล่าวถึงมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิแรงงานข้ามชาติ

3.1 มาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิแรงงานข้ามชาติ

แนวคิดปัจจุบันพิจารณาว่าสิทธิในการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่ง (มาลี 2550: 197) สิทธินี้ได้รับการรับรองจาก ปฏิญญาสากล ว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน (Universal declaration of Human Rights) รวมทั้งกติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights)

หญิงไทยที่เดินทางย้ายถิ่นข้ามชาติไปยังประเทศเยอรมนี และประเทศญี่ปุ่น ส่วนหนึ่งมีวัตถุประสงค์หลักที่จะไปทำงานในประเทศเหล่านี้ และส่วนหนึ่งก็ทำงานค้าบริการทางเพศ (sex worker) ซึ่งในปัจจุบันนี้หลาย ๆ ประเทศให้การยอมรับว่าเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง ดังนั้นหญิงเหล่านี้ก็คือ แรงงานข้ามชาติ (migrant worker) ตามสนธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ และครอบครัว (International Convention on the Protection of All Migrant Workers and Members of Their Families) ซึ่งสหประชาชาติใช้เป็นเครื่องมือสำหรับคุ้มครองแรงงานข้ามชาติในประเด็นสิทธิมนุษยชนของแรงงานข้ามชาติ⁵

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยนี้ จะพิจารณา การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ว่าเป็น สิทธิอันชอบของหญิง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นสิทธิที่กำหนดให้ตามอนุสัญญาและกติการะหว่างประเทศดังกล่าว

หญิงไทยที่เป็นแรงงานข้ามชาติ จะมีสิทธิในฐานะแรงงานข้ามชาติ ซึ่งสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้จะมีระบุไว้ในมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ (international labour standards) ที่เป็นหลักอ้างอิงสากล กำหนดหลักการขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของนายจ้างและแรงงาน ซึ่งในเชิง

⁵ ในตอนที่ 3 ตั้งแต่มาตราที่ 8-35 เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งกล่าวว่า แรงงานข้ามชาติและสมาชิกในครอบครัวมีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไปที่ได้รับสิทธิตามหลักสิทธิมนุษยชนในประเทศปลายทาง ซึ่งได้แก่ สิทธิในการเลือกถิ่นที่อยู่ สิทธิในชีวิต สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองต่อการถูกทำร้าย ทรมาน ลงโทษโดยไม่เป็นธรรม และการตกเป็นแรงงานทาส หรือแรงงานบังคับ สิทธิในการได้รับการคุ้มครองด้านกฎหมาย สิทธิในการคิดและแสดงออก รวมทั้งการนับถือศาสนา สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการได้รับข่าวสารข้อมูล และสิทธิที่จะดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

กฎหมายนั้นจะปรากฏในรูปของ อนุสัญญาหรือพิธีสาร (Conventions หรือ Protocols) หรือ ข้อเสนอแนะ (Recommendations) (สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) 2551: 47)

ในมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิแรงงานข้ามชาติ ซึ่งจัดทำและเผยแพร่ โดย สำนักแรงงานระหว่างประเทศ (ILO 2551) กล่าวถึงสิทธิของแรงงานในแต่ละขั้นตอนของการย้ายถิ่น เพื่อทำงาน โดยเฉพาะต่อการคุ้มครองสิทธิแรงงานข้ามชาติ และเนื้อหาที่สำคัญในเรื่องที่แรงงานข้ามชาติควรจะได้รับการปฏิบัติ และได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกับแรงงานอื่น ๆ ซึ่งคล้ายกับสิทธิของแรงงานข้ามชาติ ในสนธิสัญญาคู่ครองแรงงานข้ามชาติและครอบครัว (International Convention on the Protection of All Migrant Workers and Members of Their Families) โดยเฉพาะในประเด็นด้าน สิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ ทั้งมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ และ สนธิสัญญาคู่ครองแรงงานข้ามชาติ ยังให้ความคุ้มครองต่อ แรงงานนอกระบบ (unregistered หรือ undocumented) ด้วย⁶

การศึกษาวิจัยนี้ จะนำเพียงบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นแรงงานของหญิงไทย มา พิจารณาเท่านั้น ได้แก่

1. อิศรภาพจากการเป็นแรงงานบังคับ นั่นคือ การทำงานต้องเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ และ ด้วยสิ่งจูงใจมิใช่การบังคับ ข่มขู่ เช่น ถูกกดดัน บังคับ หรือ กักขัง เป็นต้น
2. อิศรภาพจากการเลือกปฏิบัติ นั่นคือ กฎเกณฑ์ในการทำงานจะต้องไม่ส่งผลให้มีการเลือกปฏิบัติ อันมีเหตุ มาจาก เชื้อชาติ สีผิว สัญชาติ และ เพศ เป็นต้น
3. สิทธิในการรับข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการทำงานและความเป็นอยู่
4. สิทธิการเข้าถึงบริการจัดหางานที่ถูกต้องและไม่เอาเปรียบ
5. สิทธิที่จะได้สัญญาการจ้างงานที่ไม่ละเมิดสิทธิ และที่แรงงานสามารถอ่านทำความเข้าใจได้
6. การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ ทั้งก่อนออกเดินทาง และเมื่ออยู่ในประเทศปลายทาง รวมทั้งความปลอดภัยในระหว่างทำงาน
7. เสรีภาพในการเดินทาง ไปที่ต่าง ๆ ในเวลาว่างงาน หรือ เดินทางกลับมาเยี่ยมบ้าน
8. การเข้าถึงความช่วยเหลือต่าง ๆ เช่น การหางานที่เหมาะสม การปรับตัว เป็นต้น
9. สิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนในการทำงาน

⁶ สนธิสัญญานี้ให้ความคุ้มครองทั้งแรงงานที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยระบุไว้ในตอนที่ 1 ขอบเขตและคำจำกัดความ มาตรา 5 ให้ความหมายของแรงงานข้ามชาติที่สนธิสัญญาคู่ครอง ว่า ก.) เป็นแรงงานที่ถูกต้องมี “เอกสาร” (documented) หรืออยู่ในสถานภาพที่ถูกต้อง (regular situation) หากว่าเป็นผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เดินทางเข้ามา หรือให้พำนักอาศัย หรือให้ดำเนินการต่าง ๆ ในประเทศที่จ้างงาน ตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ และตามข้อตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศนั้นเป็นภาคี ข.) เป็นแรงงานที่ “ไม่มีเอกสาร” (undocumented) หรือ อยู่ในสภาพที่ไม่ถูกต้อง (irregular situation) หากว่าแรงงานนั้นไม่ได้เข้าเมือง หรือพำนักอยู่ หรือทำงาน ตามเงื่อนไขที่กล่าวมาตามข้อ ก.)

10. สิทธิการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมาย คือได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับสภาพการทำงาน หรือ การประกันสังคม เป็นต้น

3.2 แรงงานหญิงไทยและประเด็นปัญหาด้านสิทธิ

ข้อมูลจากการวิจัย พบว่ามีแรงงานหญิงไทยอยู่ 3 ประเภท คือ แรงงานด้านบริการทางเพศในญี่ปุ่นและเยอรมนี แรงงานที่เป็นผู้ฝึกงานในญี่ปุ่นแต่ไม่ได้เดินทางผ่านกรมแรงงาน และแรงงานลักษณะจ้างชั่วคราวในเยอรมนี ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นแรงงานแอบแฝงเนื่องจากเดินทางเข้าประเทศด้วยการใช้การแต่งงาน และแรงงานข้ามชาติที่พัฒนาตนเองมาจากแม่บ้านหรือภรรยาต่างชาติ ในที่นี้จะพิจารณาว่า ในความเป็นจริงแล้วแรงงานหญิงไทยที่ไปทำงานงานในเยอรมนีและญี่ปุ่น ได้รับสิทธิและการคุ้มครองหรือไม่ โดยจะพิจารณา แยกตามกลุ่มของแรงงานหญิงเหล่านี้

3.2.1 แรงงานหญิงที่เดินทางไปค้าบริการทางเพศ

จันทร์ ขณะที่ทำการสัมภาษณ์อายุ 36 ปี เกิดที่จังหวัดเชียงราย จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยของรัฐในจังหวัดบ้านเกิด ทำงานในบริษัทแห่งหนึ่งในตัวจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นสำนักงานสาขาของบริษัทใหญ่ในกรุงเทพฯ แต่งงานเมื่ออายุ 25 ปี มีลูก 1 คน เมื่อลูกอายุได้ 4 ปีเกิดมีปัญหาเกี่ยวกับสามีเนื่องจากสามีไปมีหญิงอื่น จันทร์ได้ยินเพื่อนพนักงานในแผนกขายคุยกันเรื่องที่ญาติของตนหาคนงาน และเป็นคนพาผู้หญิงไปทำงานในประเทศญี่ปุ่น ในตอนแรกจันทร์รับฟังแต่ไม่ได้ใส่ใจนัก แต่เมื่อสภาพปัญหาครอบครัวรุนแรงมากขึ้น จนจันทร์ทนไม่ไหวและต้องการหนีให้พ้นสภาพ จึงสอบถามเพื่อนถึงญาติที่หาคนไปทำงานในญี่ปุ่น เพื่อนจึงให้เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ จันทร์โทรศัพท์ไปคุยและสอบถามเรื่องราวว่าจะให้ไปทำงานอะไร ทางคนที่หาผู้หญิงไปทำงานบอกว่า ไปทำงานขายต๋ม โดยตอนแรกก็ไม่ได้บอกว่า ต๋มอย่างไร เมื่อจันทร์ถามต่อก็ได้ความว่า เป็นงานที่ต้องไปนั่งต๋มกับแขก ขวนแขกต๋ม และเนื่องจากตัวจันทร์เองก็เป็นคนชอบต๋มอยู่แล้ว จึงเห็นว่าน่าจะทำได้ จันทร์บอกว่าตอนที่ตัดสินใจ “คิดสั้น ๆ มีปัญหาครอบครัวกับสามี (จันทร์:3/19)” ขณะนั้นจันทร์อายุ 30 ปีเมื่อจันทร์ตกลงใจที่จะมาญี่ปุ่น นายหน้าที่เป็นญาติของเพื่อนพนักงานจึงพาไปพบ “บอส” ซึ่งเป็นคนจังหวัดในปริมณฑลของกรุงเทพฯ มีอาชีพเป็นทนาย ดำเนินกิจการนี้ร่วมกับภรรยา “บอส” จัดการเรื่องเอกสารต่าง ๆ ระหว่างที่รอจันทร์ก็กลับไปทำงานตามปกติ การเดินทางเรื่องต่าง ๆ ใช้เวลา 2 อาทิตย์วันที่เดินทางจันทร์ไม่ได้บอกครอบครัวให้รู้ บอกเพียงว่าจะไปอบรม เมื่อเดินทางถึงประเทศญี่ปุ่นจึงโทรศัพท์ไปบอก จันทร์เดินทางด้วยหนังสือเดินทางของตนเอง “บอส” สองสามีภรรยาพร้อมลูกอีก 2 คนเป็นคนพาไป เดินทางพร้อมกับหญิงสาวอีกหนึ่งคน การเดินทางเข้าญี่ปุ่นเป็นลักษณะเดินทางไปเที่ยวไชปัน แล้วแวะ transit ต่อเครื่องบินกลับประเทศไทย จันทร์เล่าว่า เมื่อถึงนาริตะขณะที่คอยเปลี่ยนเครื่องบิน “บอส” ให้ลูกคนเล็กที่อายุประมาณ 8 ปี แกล้งทำเป็นไม่สบาย ไออย่างหนัก “บอส” เข้าไปขอความกรุณาจากเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองขอพาลูกไปหาหมอ เพราะเด็กป่วยหนัก เจริญ

กันนานพอสมควร เจ้าหน้าที่จึงใจอ่อน ยอมให้พาเด็กไปหาหมอ โดยให้ทุกคนอยู่ในญี่ปุ่นได้ 3 วัน เมื่อออกมาจากสนามบินได้ “บอส” ก็พาจันทร์และหญิงสาวอีกคนไปส่งที่ร้านสแน็คบาร์ใน Nakano จันทร์และหญิงสาวคนนั้นจึงอยู่ในญี่ปุ่นอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายตั้งแต่บัดนั้น ใน Nakano มาม่าจ่ายค่าตัวของจันทร์แก่ “บอส” 240 ใบ เพราะเป็นเด็ก „order“ นั่นคือ ก่อนที่จันทร์จะเดินทาง “บอส” ได้ส่งรูปให้ทางนายหน้าในญี่ปุ่นดู และมาม่าตัดสินใจเลือกจันทร์ หญิงสาวอีกคน มาม่าไม่รับไว้ทำงาน “บอส” ต้องพาไปทำงานร้านอื่น มาม่าบอกให้จันทร์ทราบว่าจะต้องทำงานอะไร จันทร์ไม่ยอมออกไปกับแขก บอกว่าไม่เคยทำงานแบบนี้มาก่อน และ “บอส” ก็บอกแต่ว่าให้มาขายดื่มเท่านั้น จันทร์บอกว่า มาม่าใจดี ให้ทำใจก่อน 1 เดือน ยังไม่ต้องออกไปกับแขก ขึ้นเดือนที่สองจันทร์ก็ยังไม่ยอมไปกับแขก จนครบสองเดือน มาม่าบอกว่า หากจันทร์ไม่ยอม ก็จะขายจันทร์ต่อไปให้กับยาгуซ่า จันทร์กลัวจึงยอมออกไปกับแขก จันทร์ทำงานโดยต้องแบ่งครึ่งหนึ่งของรายได้เป็นการใช้หนี้แท็กซี่ อีกครึ่งหนึ่งจันทร์เก็บเป็นรายได้ของตนเอง แต่ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าอาหาร เป็นต้น แต่จันทร์ก็โชคดี ทำงานอยู่ได้ไม่ถึงสองเดือนก็มีแขกมาติดต่อ แท็กซี่ นั่นคือมาจ่ายค่าแท็กซี่ที่จันทร์เป็นหนี้มาม่าอยู่ จันทร์ไม่มีความหมายของคำว่าติดแท็กซี่ มาม่าบอกว่า ก็คือ “การที่แขกมาใช้หนี้แท็กซี่ให้ จันทร์หมดหนี้แต่ต้องไปเป็นเมียแขก” จันทร์ขอร้องแขกว่าจะขออยู่กับมาม่าต่อไป แต่จะทำงานเฉพาะขายดื่ม ไม่ไปกับแขก ด้วยอ้างว่าหากไม่ทำงานจะไม่ได้เงินส่งให้ลูก ผู้ชายก็ยอม จันทร์จึงทำงานเฉพาะขายดื่ม ทำงานได้เกือบปี ก็เมื่อจึงมอบตัวกลับบ้าน ตอนที่ไปมอบตัวกับเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง มีชายไทยที่เปิดสำนักงานขายตัวเครื่องบิน และช่วยเหลือเป็นล่ำมาพูดคุยด้วย บอกจันทร์ว่าจะกลับมาช่วยอยู่ได้ไม่ถึงปี ยังทำงานได้เงินไม่คุ้ม เพราะกลับไปเมืองไทยแล้วจะกลับมาอีกลำบาก ตอนที่มอบตัวต้องรอทำเรื่องการส่งกลับ เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองให้จันทร์ไปเที่ยวก่อนสองอาทิตย์ในช่วงที่รอ จันทร์จึงไปค้างกับเพื่อน และคิดทบทวนเรื่องราวที่ชายไทยคนนั้นพูด จึงเปลี่ยนใจไม่กลับประเทศไทย และโทรศัพท์ให้เพื่อนมารับไปอยู่ที่จังหวัด Ibaraki ที่นั่นจันทร์ก็กลับไปทำงานร้านสแน็คบาร์ตามเดิม แต่เป็นการไปทำงานเป็นลูกจ้าง ไม่ใช่เด็กแท็กซี่แน่นอนการทำงานก็ไม่ได้มีการเซ็นสัญญาเป็นเรื่องเป็นราว แต่สถานภาพจะต่างกับเด็กแท็กซี่ ที่ต้องทำงานแบ่งครึ่งใช้หนี้ จันทร์ทำงานเป็นลูกจ้างได้ค่าแรงตามที่ตกลง ไม่ต้องแบ่งครึ่งกับใคร ทำได้ไม่นานก็พบแฟนชาวญี่ปุ่น จึงออกจากงานไปอยู่กับแฟนปิกว่า ตั้งใจจะแต่งงานด้วย แต่แล้วก็เปลี่ยนใจเพราะไปด้วยกันไม่ได้ ด้วยความแตกต่างด้านวัฒนธรรม จันทร์กลับไปทำงานร้านสแน็ค อีกเกือบปีจึงพบแฟนคนไทยที่เป็นช่างเชื่อมในโรงงานแถวนั้น และเป็นแรงงานที่อยู่ทำงานโดยไม่มีวีซ่าเช่นกัน จันทร์เลิกทำงานในร้านสแน็ค มาอยู่กับแฟนคนไทย รับผักมามัดอยู่ที่บ้าน ได้รายได้ประมาณเดือนละ 100,000 เยน งานมัดผัก เป็นงานอีกชนิดหนึ่งที่แรงงานไทยที่อยู่อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายในญี่ปุ่นชอบทำ เพราะไม่ต้องเสี่ยงออกไปนอกบ้านให้โดนตรวจจากตำรวจ จันทร์อยู่ในญี่ปุ่นอย่างไม่มีวีซ่ามากกว่า 6 ปี แล้ว ไม่รู้ว่าจะจัดการกับชีวิตตัวเองอย่างไร อยากกลับบ้านแต่แฟนก็ยังไม่ว่างกลับบ้านให้รอกลับพร้อมกัน จันทร์ไม่รู้

ว่าจะได้กลับประเทศไทยเมื่อไร งานมัดผักมันจะมีให้ทำทุกวันแต่รายได้ก็ไม่มากนัก และไหนจะต้องหวาดกลัวกับการถูกจับ อาจเป็นสาเหตุให้จันทร์ดื่มจัดเกือบทุกคืน

ชีวิตในประเทศญี่ปุ่นของจันทร์ เริ่มต้นด้วยการทำงานค้าบริการทางเพศอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ภายหลังจันทร์เลิกอาชีพค้าบริการมาทำงานรับจ้างมัดผัก จันทร์จึงเป็นแรงงานที่อยู่อย่างผิดกฎหมายแต่ทำงานอย่างอื่นที่ไม่ใช่ค้าบริการทางเพศ

จากชีวิตของจันทร์ ที่เดินทางเข้าประเทศญี่ปุ่นโดยผ่านระบบนายหน้า และจะอยู่ในระบบแท็กซี่ที่ต้องทำงานใช้หนี้ ในกรณีของจันทร์ ซึ่งถูกหลอกลวงว่าจะให้มาทำงานขายดื่ม การทำงานจึงเป็นการทำงานที่ถูกบังคับ และเป็นการทำงานโดยไม่ “สมัครใจ” อย่างชัดเจน ในกรณีของหญิงที่สัมภาษณ์คนอื่น ๆ เช่น จูไร ปานจันทร์ เป็นต้น แม้ว่าจะเดินทางมาทำงานด้วย “ความสมัครใจ” ก็ตาม แต่การที่ต้องทำงานใช้หนี้แท็กซี่ ต้องรับแขก ก็คงจะไม่ได้ทำงานโดยอิสระแต่ก็จะเป็นแรงงานบังคับ ที่อาจจะไม่ใช่การบังคับด้วยกำลัง แต่ก็เป็นการบีบคั้นด้วยระบบแท็กซี่ หรือ หนี้นั่นเอง

การค้าบริการทางเพศ อย่างกรณีจันทร์ ไม่มีการทำสัญญาจ้างงานเป็นลายลักษณ์อักษร จึงไม่มีกฎหมายอะไรที่กำหนดแน่นอน แต่เงื่อนไขการทำงานในตัวของมันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างที่ยังใช้แท็กซี่ไม่หมด การที่อยู่ในประเทศอย่างไม่มีวีซ่า (กรณีประเทศญี่ปุ่น) ก็อาจเป็นเหตุให้ถูกเลือกปฏิบัติได้โดยง่ายดาย

ในช่วงหลังแม้ว่าจันทร์จะเป็นแรงงานไร้ฝีมือแต่ก็ยังมีความสภาพที่ผิดกฎหมาย งานมัดผักที่ทำ ก็เป็นงานที่รับมาทำโดยไม่มีการทำสัญญาจ้างงานอะไร ไม่มีข้อตกลงอะไร นอกจากตกลงราคาค่าแรงเท่านั้น กอปรกับสภาพที่อยู่อย่างผิดกฎหมายนี้ โอกาสที่จันทร์จะหางานได้อย่างเสรี หรือเข้าติดต่อสำนักจัดหางานจึงไม่มี งานที่สามารถทำได้จึงมีอยู่จำกัดและมักเป็นงานที่ได้ค่าแรงต่ำ

ข้อมูลส่วนใหญ่เกี่ยวกับสภาพการทำงาน และความเป็นอยู่ของผู้หญิงได้รับรู้ เป็นเพียงข้อมูลด้านเดียว จากเครือข่ายที่จัดหาผู้หญิงไปส่ง ซึ่งเป็นการเชิญชวนมากกว่าข้อเท็จจริง ดังเห็นได้ชัดในกรณีจันทร์ ที่นายหน้าไม่ได้บอกความจริงว่างานที่จะไปทำเป็นงานอะไร

เนื่องจากเป็นแรงงานที่มักอยู่ในประเทศอย่างผิดกฎหมาย โดยเฉพาะในญี่ปุ่น การเข้าถึงบริการต่าง ๆ คือ ด้านสุขภาพ ความช่วยเหลือในการหางาน และการเข้าถึงกระบวนการกฎหมายจึงมีจำกัด ประการหนึ่งอาจเป็นเพราะไม่กล้าที่จะเปิดเผยตัว ด้วยสภาพทางกฎหมายที่ไม่ถูกต้องด้านสุขภาพอาจจะเข้าถึงได้บ้าง หากมีเงินจ่ายค่าใช้จ่ายเองซึ่งก็แพงมาก ในกรณีประเทศเยอรมนีส่วนใหญ่สถานีนามายจะมีบริการตรวจสุขภาพ โดยไม่มีเงื่อนไขว่าต้องมีวีซ่าหรือไม่ ซึ่งในกรณีนี้ก็มักจะเป็นการตรวจโรคทางเพศสัมพันธ์มากกว่า แต่บางครั้งก็อาจรักษาโรคอื่น ๆ ได้ด้วย

หญิงบริการทางเพศที่มาด้วยระบบแท็กซี่ จะไปไหนมาไหนได้อย่างอิสระก็ต่อเมื่อหมดแท็กซี่แล้ว เช่น จันทร และเมื่อหมดแท็กซี่ ก็ยังสามารถเลือกได้ว่าจะออกไปกับแขกหรือไม่ หรือจะไปทำงานที่จังหวัดอื่น

หญิงบริการทางเพศแน่นอนจะอยู่ในระบบแท็กซี่ ก็ได้รับค่าตอบแทน แต่อาจจะไม่เต็มที่ เพราะมักเป็นการทำงานแบ่งครึ่งกับมาเฝ้าเจ้าของร้าน จนกว่าจะหมดแท็กซี่แล้ว จึงจะได้ค่าจ้างเต็มที่ไม่ต้องหักใช้หนี้

3.2.2. แรงงานที่ไปเป็นผู้ฝึกงาน

จุลี เป็นคนจังหวัดอุดรธานี ตอนที่ทำการสัมภาษณ์อายุ 31 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เรียนจบแล้วเข้าทำงานโรงงานในจังหวัดอุดรธานี แต่งงานกับสามีซึ่งทำงานโรงงานเช่นกัน มีลูกอายุ 2 ขวบ จุลีและสามีทำงานโรงงานรายได้รวมกันประมาณเกือบ 20,000 บาท จุลีบอกว่ารายได้ไม่ค่อยดี อยากได้เงินก้อนไว้ตั้งตัว และเพื่อให้ลูกได้เรียนสูง ๆ จุลีมีพี่สาวที่ทำงานโรงงานเช่นกัน แต่เป็นคนละโรงงาน พี่สาวเดินทางเข้ามาทำงานในประเทศญี่ปุ่นในฐานะผู้ฝึกงาน พี่สาวของจุลีได้เงินเดือน ๆ ละ 18 ใบ หากทำงานล่วงเวลาก็จะได้มากขึ้น พี่สาวเดินทางมาก่อน 8 เดือน ส่งเงินมาให้ทางบ้านสมำเสมอ จุลีเห็นว่าหากอยู่ทำงานในโรงงานที่ประเทศไทยต่อไป โอกาสที่จะได้เงินก้อนคงไม่มีจึงต้องการไปทำงานที่ญี่ปุ่นบ้าง พี่สาวจึงแนะนำให้ติดต่อกับนายหน้า ที่เป็นคนพาพี่สาวเดินทางเข้ามา จุลีเล่าว่า นายหน้ามักจะเข้าไปตามโรงงานต่าง ๆ หาคนที่สนใจจะไปทำงาน นายหน้าเป็นคนไทย แต่จะทำงานประสานกับนายหน้าที่เป็นคนญี่ปุ่น จุลีติดต่อกับนายหน้า เสียค่านายหน้าไปทั้งสิ้น 250,000 บาท ต้องจ่ายรวดเดียวทั้งหมด จุลีไม่มีเงินก้อน จึงต้องไปกู้ธนาคารมาให้ นายหน้า เสียดอกเบี้ยให้ธนาคารแพงมาก ต้องผ่อนส่งปีกว่าจึงหมด ตอนที่สัมภาษณ์จุลีส่งเงินผ่อนใช้นั้นธนาคารหมดแล้ว ขณะนั้นจุลียู่ในประเทศญี่ปุ่นมาได้ 1 ปีกับ 8 เดือน จุลีเล่าว่า ตอนที่ทำเรื่องจะมาญี่ปุ่นนั้น นายหน้าให้เซ็นสัญญาฉบับบริษัทในประเทศญี่ปุ่นที่ตกลงรับจุลีเข้าเป็นผู้ฝึกงาน บริษัทดังกล่าวประกอบกิจการคล้าย ๆ กับโรงงานที่จุลีทำงานอยู่ นายหน้าจัดการติดต่อทำวีซ่าให้ในลักษณะผู้ฝึกงานกับบริษัทที่จุลีเซ็นสัญญาด้วย ค่าเดินทางจุลีต้องออกเอง จุลีได้วีซ่าในฐานะผู้ฝึกงานเป็นเวลา 3 ปี เดินทางเข้ามาพร้อม ๆ กับแรงงานอีกกว่าสิบคน โดยมีนายหน้าเป็นคนพามา เมื่อมาถึงประเทศญี่ปุ่น จุลีและเพื่อน ๆ ได้เข้าพักในบ้านพักใกล้ ๆ โตเกียว จากนั้นนายหน้าจะพาแรงงานไปพบกับเจ้าของโรงงาน หรือบริษัทที่จะรับแรงงานไปทำงาน จุลีเล่าว่า ตอนนั้นจะมีเจ้าแห่งโรงงานต่าง ๆ มาดูตัวแรงงาน ชอบใจคนไหนก็จะรับแรงงานคนนั้นไป เจ้าแห่งบริษัททำเกษตรกรรมแบบเป็นอุตสาหกรรมใน Saitama เลือกเอาจุลีไปเป็นแรงงาน จุลีบอกว่า ตอนที่เซ็นสัญญานั้นไม่ใช่บริษัทนี้ และแรงงานทุกคนที่มาพร้อมจุลี ก็ไม่มีใครได้ทำงานในบริษัทที่ตนเซ็นสัญญาด้วย ดังนั้นการเซ็นสัญญาดังกล่าวจึงเป็นเพียงสัญญาหลอก ๆ เพื่อให้ได้วีซ่าเท่านั้น จุลีต้องทำงานปลูกผัก

ผลไม้ รวมทั้งเก็บผักและผลไม้บรรจุหีบห่อ ซึ่งไม่ใช่งานที่จุลียชอบ เพราะอยู่อุดรธานีก็ไม่ได้ทำงานแบบนี้ จุลีได้เงินเดือนเพียงเดือนละ 9 ใบ ซึ่งน้อยกว่าพี่สาวเท่าตัว หากต้องการเงินมากขึ้นก็ต้องทำล่วงเวลาด้วยก็จะได้ประมาณ 11 ใบ ซึ่งก็มีไม่บ่อยนัก โรงงานมีที่พักให้อยู่ เป็นบ้านมีสองห้อง เป็นที่อยู่ของแรงงานหญิงอยู่รวมกันทั้งหมด 11 คน มีหญิงไทยอีกหนึ่งคน นอกนั้นเป็นแรงงานจากประเทศจีน จุลีได้เรียนภาษาญี่ปุ่นเพียงหนึ่งเดือน เนื่องจากมีหนี้สินต้องผ่อนส่งธนาคาร และต้องส่งเงินให้กับแม่สามีที่ดูแลลูก จุลีจึงต้องกินอยู่อย่างประหยัด และใช้เวลาว่างส่วนใหญ่กับการทำงานล่วงเวลา ไม่มีเวลาเรียนภาษาญี่ปุ่น ทำให้ยังไม่เข้าใจภาษาญี่ปุ่นเท่าใดนัก สามีของจุลียกกำลังคอยที่จะเดินทางไปทำงานในประเทศแคนาดา

จากเรื่องราวของจุลีย แม้นจุลียจะได้วีซ่าอย่างถูกต้อง และเดินทางมาในฐานะผู้ฝึกงาน แต่เมื่อพิจารณาจากวิธีการที่นายหน้าให้เซ็นสัญญาฉบับเดียวกับบริษัทหนึ่งเพื่อให้ได้วีซ่าเข้าและอยู่ในประเทศญี่ปุ่นได้อย่างถูกต้อง ก็เป็นวิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และเป็นเล่ห์กลและการตบตาเจ้าหน้าที่ ดังนั้นการเดินทางในลักษณะของจุลีย ก็อาจจะไม่ค่อยถูกต้องนัก แม้นจะทำให้จุลียได้เดินทางและได้วีซ่าอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ก็ยังคงอยู่ในลักษณะหลอกลวงในเรื่องเกี่ยวกับการทำงาน คำถามที่นี้ก็คือ วิธีการแบบนี้ใช้ได้หรือไม่ หากไม่มีเจ้าหน้าที่รู้เห็นเป็นใจ

จากการที่ไม่ได้ทำงานในบริษัทที่ได้เซ็นสัญญาไว้ นั้น แม้นว่าจะไม่ได้ถูกบังคับ ช่มชู้ ให้ทำงาน แต่ก็เป็นการที่มิได้ตั้งใจมาทำ ประกอบกับการทำงานนั้นนายจ้างเป็นคนเลือกว่าจะเอาคนงานคนไหน ไม่ใช่ว่าเป็นการตกลงกันระหว่างสองฝ่ายว่าจะยินยอมหรือไม่ ดังนั้นการทำงานนี้จึงเป็นกึ่งบังคับ

ผู้ฝึกงานนี้ได้เซ็นสัญญาจริง และได้อ่านสัญญาอย่างเข้าใจ เพราะเซ็นสัญญาที่ประเทศไทยแต่เมื่อไปถึงญี่ปุ่นไม่ได้ทำงานในบริษัทที่ตนเซ็นสัญญา กฎเกณฑ์ต่างๆที่กำหนดไว้ในสัญญาก็คงไม่มีความหมายอะไร

ผู้ฝึกงานลักษณะนี้ ก็คงเหมือนหญิงค้าบริการทางเพศ ที่ไม่มีโอกาสได้ข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับสภาพการทำงานและความเป็นอยู่ เพราะไม่อาจทราบได้ล่วงหน้าว่าจะมาทำงานที่ไหน และงานอะไร แม้นจะมีสัญญา แต่สัญญาก็เป็นเพียงกระดาษที่ทำให้ได้วีซ่าเท่านั้น

เนื่องจากเป็นผู้ฝึกงาน พำนักอยู่ในประเทศอย่างถูกต้องตามกฎหมาย จึงมีโอกาสเข้าถึงบริการต่าง ๆ ทั้งด้านสุขภาพ การขอความช่วยเหลือ รวมทั้งกระบวนการทางกฎหมาย รวมทั้งสามารถไปไหนมาไหนได้อย่างอิสระ

ผู้ฝึกงานได้รับค่าตอบแทน แต่ก็ไม่มีสิทธิที่จะต่อรองตกลงกับนายจ้าง เรียกร้องค่าตอบแทนที่ต้องการ

เมื่อพิจารณาถึงแรงงานไทยในญี่ปุ่นอีก 4 ชีวิตที่เดินทางผ่านนายหน้าเช่นกัน โดยนายหน้ากล่าวว่า จะเดินเรื่องให้เข้ามาทำงานในฐานะผู้ฝึกงาน แต่ในการเดินทางเข้า กลับเดินทางเข้ามาด้วยวีซ่านักท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ได้เพียง 3 เดือน ซึ่งในกรณีนี้จะชัดเจนมากว่าเป็นการหลอกลวง และแนวโน้มที่ค่อนข้างสูงว่าแรงงานทั้ง 4 จะกลายเป็นแรงงานที่อยู่และทำงานอย่างไม่มีวีซ่าคือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และด้วยสถานทางกฎหมายที่ไม่ถูกต้อง โอกาสที่แรงงานเหล่านี้จะได้สิทธิต่าง ๆ คงเป็นไปได้ น้อย

3.2.3. แรงงานหญิงไทยในเยอรมนี ที่เดินทางเข้ามาด้วยการแต่งงาน หรือที่พัฒนา มาจากหญิงที่เป็นภรรยาชาวต่างชาติ

ปาน คือ ตัวอย่างในกรณีนี้ ปานเกิดและเติบโตในจังหวัดปทุมธานี เป็นลูกสาวคนโต ของครอบครัวชาวนา เรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อเรียนจบปานทำงานช่วยทางบ้านระยะหนึ่ง จึงออกไปทำงานเป็นผู้ช่วยในครัวอยู่ในร้านอาหารในกรุงเทพฯ จากนั้นอีกสองปีก็ไปทำงานโรงงานที่สมุทรปราการ ปานแต่งงานกับสามีที่ทำงานในโรงงานเดียวกัน เมื่อมีลูกคนที่สองสามีก็ทิ้งไปมีหญิงใหม่ ปานจึงพาลูกกลับมาอยู่บ้านกับพ่อแม่ ช่วยที่บ้านทำนา และหารับจ้างทั่วไป ได้น้องชายที่ทำงานเป็นพ่อครัวในเยอรมนีคอยช่วยเหลือส่งเสียลูก ๆ บ้าง ปานตัดสินใจที่จะมาหางานทำในเยอรมนีเมื่อลูกสาวคนโตเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ลูกสาวต้องการเรียนต่อมหาวิทยาลัย ปานไม่มีเงินมากนักจึงขอให้น้องชายที่อยู่เยอรมนีช่วยเหลือพาตนเองไปทำงานที่เยอรมนีด้วย แต่เนื่องจากว่า ปาน มิได้มีความรู้เฉพาะที่เข้าข่ายผู้เชี่ยวชาญหรือ มีความสามารถและประสบการณ์ในการทำงาน เฉพาะด้านที่คนเยอรมันไม่สามารถทำได้ เช่น การเป็นพ่อครัวปรุงอาหารไทย เป็นต้น ซึ่งแรงงานทั้งสองประเภทนี้กฎหมายคนเข้าเมืองของเยอรมัน อนุญาตให้เข้ามาทำงานได้ โดยจะได้วีซ่าทำงาน ดังนั้นปาน จึงต้องหาวิธีการอื่นที่จะเข้าประเทศเยอรมนีและอยู่ในประเทศได้ นั่นคือ การแต่งงาน ปานเดินทางเข้ามาด้วยวีซ่านักท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมน้องชาติ แต่ได้เตรียมเอกสารต่าง ๆ สำหรับ แต่งงานมาพร้อมด้วยแล้ว เมื่อมาถึงน้องสะใภ้ของปานที่มีความรู้ภาษาเยอรมันค่อนข้างดี เป็นผู้ช่วย เหลือจัดการหาคู่ให้ปานด้วยการลงหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นประกาศหาผู้สนใจที่จะแต่งงาน มีคนสนใจ มาติดต่อ ปานเลือกสามี หลังการแต่งงาน ปานได้วีซ่า 3 ปีในฐานะภรรยาของชาวเยอรมัน และเริ่ม ทำงานเป็นผู้ช่วยพ่อครัวในร้านอาหารไทยที่น้องชายทำงานเป็นพ่อครัว การทำงานนั้นเป็นลักษณะ ผู้ช่วยที่ทางร้านจ้างชั่วคราว ไม่มีสัญญาการจ้างงานเป็นพนักงาน ไม่ต้องเสียภาษีและไม่ต้องจ่าย เบี้ยประกันสังคม (ประกันสุขภาพ ประกันการตกงาน ประกันค่าเลี้ยงชีพในวัยชรา) เพราะทางร้าน แจ้งทางสรรพากรเพียงว่า ปานทำงานแบบผู้ช่วยชั่วคราวทำงานในอัตราขั้นต่ำ (รายได้ไม่เกิน 400 ยูโร) ซึ่ง กฎหมายกำหนดว่ารายได้ระดับนี้ไม่ต้องเสียภาษี แต่ในความเป็นจริงปานทำงานเกือบเต็มวัน และ ได้รายได้มากกว่านี้ การจ้างงานลักษณะนี้เป็นการจ้างที่นิยมทำกันในหมู่อำนาจร้านอาหารไทย เพราะ

เจ้าของร้านจะได้ประหยัด เนื่องจากการจ้างแบบนี้เจ้าของร้านไม่ต้องจ่ายเบี้ยประกันสังคมครึ่งหนึ่ง (ตามกฎหมายกำหนดว่า การจ้างงานลูกจ้างและนายจ้างต้องจ่ายเบี้ยประกันสังคมคนละครึ่ง) และลูกจ้างก็ได้รับเงินค่าจ้างเต็มที่ไม่ต้องหักค่าอะไรทั้งสิ้น แต่ลูกจ้างก็จะได้ไม่ได้รับสวัสดิการใด ๆ เช่น ในกรณีที่ไม่มีงานทำในภายหลังก็ไม่สามารถขอรับเงินช่วยเหลือคนว่างงานได้ เป็นต้น เนื่องจากปานตั้งใจที่จะมาทำงาน จึงทุ่มเวลาทั้งหมดกับการทำงาน ไม่ได้สนใจเรียนภาษาเยอรมันอย่างจริงจัง ด้านเอกสารและการติดต่อกับทางราชการปานต้องพึ่งพาสามีและน้องสะใภ้ที่รู้ภาษาเยอรมันมากกว่า ปานใช้เวลาอยู่กับการทำงานมากกว่าอยู่กับครอบครัว แม้ว่าเมื่อมีลูกกับสามี ปานก็ยังห่วงการทำงาน จึงทิ้งลูกไว้กับสามีและพ่อแม่สามี จนเกิดมีปัญหาเกี่ยวกับสามี ปานตัดสินใจออกจากบ้านแต่สามีไม่ยอมให้ลูกไปด้วย และได้ไปร้องเรียนกับสำนักงานเยาวชนขอดูแลลูก และให้ลูกอยู่กับตนเอง โดยอ้างว่าปานพูดภาษาเยอรมันไม่ได้ และไม่มีเวลาเลี้ยงลูก ปานต้องฟ้องขออำนาจศาลให้มีสิทธิเยี่ยมลูก เติบเรื่องอยู่เกือบปี ปัจจุบันปานได้สิทธิเยี่ยมลูกทุก ๆ 14 วัน และได้หย่าขาดจากสามีเรียบร้อยแล้ว

งานที่ปานทำจะเป็นงานที่มีสถานะเป็นการจ้างเป็นผู้ช่วยชั่วคราว เช่น เป็นผู้ช่วยพ่อครัว ผู้ช่วยทำความสะอาด เป็นต้น ซึ่งจะไม่มีความผูกพันการจ้างงาน ไม่เสียภาษี และเบี้ยประกันสังคม

แรงงานดังกล่าวคงไม่ใช่แรงงานบังคับ เพราะเป็นการทำงานที่สมัครใจจริงๆ และการเป็นผู้ช่วยทำงานชั่วคราวนี้ ซึ่งก็ได้รับค่าตอบแทนตามใบเสร็จเพียงขั้นต่ำไม่เกิน 400 ยูโร ซึ่งตามกฎหมายไม่ต้องเสียภาษี แต่รับจริง "ได้ดิ๊อะ" มากกว่า เป็นงานที่หญิงไทยในเยอรมนีชอบ เพราะได้เงินเต็มที่ไม่มีหัก

การทำงานลักษณะนี้อาจจะไม่อิสระจากการเลือกปฏิบัติ เพราะงานที่ทำมักเป็นงานหนัก รายได้น้อยที่มีคนต่างชาตินำมาทำ(เพราะงานอื่นไม่ได้) การเลือกปฏิบัติอาจมีได้หากพบหัวหน้างานที่เป็นชนชาติอื่น

การเข้าถึงบริการต่าง ๆ สำหรับกลุ่มนี้คงไม่มีปัญหา แต่คงมีข้อในฐานะแรงงาน หากแต่เป็นในฐานะภรรยาของชาวเยอรมัน เช่น การช่วยเหลือด้านการหางาน บริการสุขภาพซึ่งมีการประกันร่วมกับสามี รวมถึงการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมาย ด้วยสถานะภาพที่อยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

นอกจากปานที่เป็นแรงงานแอบแฝงที่เดินทางเข้ามาเยอรมนีด้วยการแต่งงานแล้ว หญิงไทยอีกส่วนหนึ่งที่เดินทางเข้ามาในฐานะภรรยา หรือที่เข้ามาแต่งงาน ก็ชวนขวยหางานทำ นั่นคือ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง หญิงเหล่านี้ได้พัฒนา ตนเองขึ้นมาเป็นแรงงานข้ามชาติ เช่น จิตติ

จิตติ อายุ 48 ปีเมื่อตอนที่ให้สัมภาษณ์ เกิดที่จังหวัดสกลนคร มีพี่น้องหลายคน เรียนหนังสือจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนในตัวจังหวัดสกลนคร จากนั้นจึงเดินทางเข้ามาเรียนต่อระดับ

อุดมศึกษาในกรุงเทพฯ เพราะมีพี่สาวทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ ถึงสองคน จิตติเรียนจบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเปิดของรัฐ หลังจากจบการศึกษาได้งานทำเป็นครูโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ทำอยู่ได้หลายปี รู้สึกเบื่อชีวิตในกรุงเทพฯ จึงเปลี่ยนงานไปเป็นครูในภาคอีสาน สอนอยู่หลายปีก็ยังไม่ได้รับการบรรจุ จึงลาออกแล้วมาทำงานบริษัทในกรุงเทพฯ อีกครั้ง ในบริษัทที่ทำงานอยู่มีเพื่อน ๆ พูดถึงสำนักงานจัดหาคู่ระหว่างชายญี่ปุ่นและหญิงไทย เพื่อนแนะนำให้ลองไปสมัครดู ด้วยอายุที่มากขึ้น ตอนนั้นจิตติอายุ 31 ปี แล้ว กอปรกับเริ่มเบื่องานที่ทำ จิตติจึงลองไปสมัครที่สำนักงานจัดหาคู่ดังกล่าว โดยการไปกรอกเอกสารใบสมัครทิ้งไว้ พร้อมให้รูปถ่าย และ ที่อยู่ที่ทางบริษัทสามารถติดต่อกลับ จิตติไม่ได้คิดจริงจังเท่าใดว่าจะได้แต่งงาน ประมาณหนึ่งเดือนหลังจากนั้น ทางสำนักงานฯ ได้ติดต่อกลับมามีผู้ชายญี่ปุ่นสนใจ จิตติจะตกลงหรือไม่ เมื่อจิตติตอบตกลง ทางสำนักงานฯ จึงดำเนินการด้านเอกสารต่าง ๆ และสามีของจิตติก็เดินทางมาจัดการแต่งงานในประเทศไทย และพาจิตติเดินทางกลับญี่ปุ่นในฐานะภรรยา เมื่อมาอยู่ประเทศญี่ปุ่นใหม่ ๆ จิตติ ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการศึกษาภาษาญี่ปุ่น และพยายามเรียนรู้ความเป็นอยู่เพื่อการปรับตัว ย่างเข้าปีที่สองจิตติก็มีลูกคนแรก และลูกคนที่สองเกิดหลังจากนั้นอีก 3 ปี เมื่อลูกเกิดเวลาส่วนใหญ่จึงอยู่ที่การดูแลลูก มีลูกคนที่ 2 เข้าโรงเรียนประถมศึกษา จิตติ เริ่มมีเวลามากขึ้นจึงหางานทำ และได้งานเป็นพนักงานฝ่ายผลิตในโรงงานผลิตอาหารรถยนต์ ใกล้เคียง ๆ บ้าน จิตติได้รับการว่าจ้างอย่างถูกต้อง เป็นพนักงานโรงงาน ที่มีสัญญาจ้างงาน ต้องเสียภาษี และได้รับสวัสดิการทุกอย่างที่คนงานในประเทศญี่ปุ่นจะได้

ปัญหาหนึ่งของแรงงานชนิดนี้ที่แอบแฝงมากับการย้ายถิ่นเพื่อการแต่งงาน หรือที่พัฒนามาจากสถานภาพภรรยา คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบในประเทศไทยจะถือว่าเป็น แรงงาน หรือไม่ และจะมีมาตรการอย่างไรรองรับ

แรงงานหญิงไทยที่กล่าวถึงทั้งหมดข้างต้น เป็นแรงงานที่เข้ามาทำงานอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือเป็นแรงงานนอกระบบ และไม่ได้เดินทางผ่านกรมแรงงาน ดังนั้นจึงไม่ได้สิทธิตามที่ควรจะได้ในฐานะแรงงานข้ามชาติ ซึ่งจะต่างจากแรงงานที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ผู้ฝึกงานที่เดินทางผ่านกรมแรงงาน หรือสำนักงานจัดหางานที่ถูกต้อง หรือผู้ช่วยแม่บ้าน หรือ ผู้ปรุงอาหาร เป็นต้น ที่จะมีสัญญาจ้างงาน มีสภาพความเป็นอยู่ดี มีสวัสดิการตามระดับ มีที่พัก มีการตรวจสุขภาพอย่างละเอียดก่อนเดินทาง มีสวัสดิการด้านรักษาพยาบาล มีวันหยุดและมีอิสระในการเดินทาง และสามารถกลับไปเยี่ยมบ้านได้ปีละครั้ง (กณณิกา อังศุณสมบัตติ 2550:73-74)

ดังนั้นปัญหาเรื่องการละเมิดสิทธิหรือไม่ได้สิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาของแรงงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

3.3 สรุปและอภิปราย

จากภาพข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แรงงานที่มักจะเข้าไม่ถึงสิทธิต่าง ๆ ในฐานะแรงงานข้ามชาติ คือ กลุ่มที่เดินทางเข้าประเทศปลายทาง ฟานัก และทำงานอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องด้วย สถานภาพที่ไม่ถูกต้อง จึงไม่กล้าที่จะต่อสู้เรียกร้อง มักยอมจำนนต่อเงื่อนไขต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่พบ ทั้งในแรงงานในระบบ นอกระบบ และแรงงานแอบแฝง ก็คือ ความไม่รู้เกี่ยวกับสภาพต่าง ๆ รวมทั้งสภาพและเงื่อนไขการทำงานในพื้นที่ปลายทาง อันชี้ให้เห็นว่า แรงงานเหล่านี้ไม่มีความพร้อมที่จะเดินทาง หรือไม่ได้รับการเตรียมตัวที่เหมาะสม ส่วนหนึ่ง อาจเป็นเพราะแรงงานเองก็ไม่ได้ชวนช่วยที่จะหาความรู้ใส่ตัว มักฝากความหวังไว้กับนายหน้าและ เครือข่ายที่จัดหาเข้าประเทศปลายทางเท่านั้น

นอกจากนี้ภาพดังกล่าวข้างต้นยังชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ต้องการเดินทางไปทำงานต่างประเทศยัง เข้าไม่ถึงบริการจัดหางานที่ถูกต้องและไม่เอาเปรียบ การหลอกลวงแรงงานโดยนายหน้าจัดหางานที่ ไม่ถูกต้องและหลอกลวงยังมีอยู่

ภาพดังกล่าวนี้ และการเดินทางของแรงงานแอบแฝง สะท้อนให้เห็นทางเลือกในการเดินทาง ไปทำงานต่างประเทศที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงไม่น่าที่จะแปลกใจแต่อย่างใดที่หญิงไทยจำนวนไม่น้อยยอมเดินทางผ่านขบวนการอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งทำให้การเดินทางของเธอถูกพิจารณาว่า เป็น “การค้าหญิง” ทั้งนี้เพราะไม่มีทางเลือกในการที่จะไปเป็นแรงงานข้ามชาติ

เมื่อสิทธิในการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่ง คำถาม ณ ที่นี้ก็คือ

ก.) หญิงที่ต้องการเดินทางไปเป็นแรงงานข้ามชาติ รู้และเข้าใจถึงสิทธิของตนเอง รวมทั้งการใช้สิทธิต่าง ๆ ของตนเอง หรือไม่ เพราะจากข้อมูลที่สัมภาษณ์ดูเหมือนว่า เธอไม่ได้พยายามต่อสู้ หรือเรียกร้องในสิทธิต่าง ๆ ที่ควรจะได้

ข.) รัฐมีนโยบายและมาตรการใด ๆ หรือไม่ที่จะสร้างความเข้าใจในเรื่องสิทธิประการนี้ รวมทั้งในการที่จะให้ความคุ้มครอง และช่วยเหลือ แก่หญิงไทยที่ต้องการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ เพราะดูเหมือนว่า หญิงไทยที่ต้องการไปเป็นแรงงานข้ามชาติ มิได้รับการเตรียมความพร้อมในการเดินทาง การเตรียมความพร้อมที่ดำเนินการโดย กรมการจัดหางานจะจำกัดอยู่เฉพาะแรงงานที่เดินทางผ่านกรมแรงงานและสำนักงานจัดหางานที่ถูกต้อง แต่สำหรับแรงงานแอบแฝงและอื่นๆทำอย่างไร ที่จะให้แรงงานเหล่านี้เข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ และมีความพร้อมในการเดินทาง

บางทีรัฐอาจจะต้องยอมรับและตระหนักถึงรูปแบบต่างๆ ของแรงงานข้ามชาติที่ดำรงอยู่โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติแอบแฝง และที่พัฒนามาตนเองจากฐานะภรรยา เพื่อเปิดขอบเขตของนโยบาย และมาตรการการช่วยเหลือให้กว้างและครอบคลุมมากขึ้น

ค.) สิทธิความคุ้มครองต่าง ๆ ในสนธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ และครอบครัว เป็นการให้ความคุ้มครองที่ค่อนข้างจะครอบคลุม และให้ความคุ้มครองทั้งแรงงานข้ามชาติที่อยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และไม่ถูกต้อง แต่ทำไมดูเหมือนว่า แรงงานที่เข้าเมือง และอยู่อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายจึงเข้าไม่ถึงสิทธิความคุ้มครองต่าง ๆ ในประเด็นนี้จะสามารถเรียกร้องใด ๆ ได้หรือไม่

สนธิสัญญาดังกล่าว เป็นสนธิสัญญาที่ให้ความคุ้มครองที่ดีก็จริง แต่พันธะผูกพันต่อสนธิสัญญาคงจะมีต่อประเทศภาคีเป็นหลัก และเมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่า สนธิสัญญานี้มีประเทศที่ลงนามเป็นภาคีอยู่เพียง 25 ประเทศ⁷ ซึ่งเป็นประเทศต้นทางของแรงงานข้ามชาติเกือบทั้งสิ้น ประเทศอุตสาหกรรมและที่เป็นประเทศปลายทางรับเข้าแรงงานข้ามชาติที่สำคัญ ๆ เช่น ญี่ปุ่น เยอรมนี ประเทศในยุโรป และ อเมริกาเหนือ หรือแม้แต่ประเทศไทยเอง มิได้ลงนามรับรองสนธิสัญญานี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จะทำอย่างไรที่จะให้มีการใช้ความคุ้มครองตามสนธิสัญญานี้ต่อแรงงานข้ามชาติไทย

⁷ ประเทศที่ลงนามในสนธิสัญญานี้ได้แก่ Azerbaijan Bangladesh Belize Bolivia Bosnia and Herzegovina Burkina Faso Cape Verde Chile Colombia Comoros Ecuador Egypt El Salvador Ghana Guatemala Guinea Guinea-Bissau Kyrgyzstan Mali Mexico Morocco Paraguay Philippines Sao Tome and Principe Senegal Seychelles Sierra Leone Sri Lanka Tajikistan Timor-Leste Togo Turkey Uganda Uruguay

บทที่ 4

ข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะขอนำเสนอข้อเสนอแนะแนวทางมาตรการการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ และมาตรการช่วยเหลือหญิงไทยในต่างประเทศ ซึ่งประเมินจากข้อค้นพบข้างต้นและความต้องการของผู้หญิงที่ย้ายถิ่นข้ามชาติซึ่งได้แสดงความคิดเห็นไว้ที่จะขอนำมาเสนอไว้ในตอนต้นนี้

4.1 ความช่วยเหลือที่หญิงไทยต้องการจากรัฐบาลไทย

จากการบอกเล่าเรื่องราวในชีวิต รวมทั้งปัญหาที่ประสบ ผู้หญิงมีความคาดหวังให้รัฐบาลไทยเข้ามาช่วยเหลืออย่างไรบ้าง ในที่นี้ได้แยกเป็นสองส่วนคือ ความช่วยเหลือแก่หญิงไทยที่พำนักอยู่ในต่างประเทศ และความช่วยเหลือที่รัฐควรให้แก่หญิงไทยที่อยู่ประเทศไทยที่เป็นกลุ่มที่อาจจะเปราะบางย้ายถิ่นข้ามชาติในอนาคต

4.1.1 ความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยต่อหญิงไทยในต่างประเทศ

ก. หญิงที่สัมภาษณ์ในประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยออกความคิดเห็นในประเด็นนี้ จริยา กล่าวว่า รัฐบาลไม่ต้องช่วยอะไร เพราะผู้หญิงที่นี้ทำตัวเอง “ผู้หญิงไทยส่วนใหญ่ เรื่อยเฉื่อย นัดกัน แล้วพอถึงวันก็ไม่มา (นัดจะพาไปเดินเรื่องเกี่ยวกับเอกสาร – ผู้วิจัย) ไม่กระตือรือร้น ผู้หญิงบางคนไม่มีเงินทำพาสปอร์ต ให้เงินไปทำ ก็เอาไปเล่นปาลังโกะ⁸ หมด ... ผู้หญิงที่มีปัญหาก็คงมีแต่นั่นทำตัวเอง (จริยา:4/7-12)” จริยาต้องการให้ไปช่วยหญิงไทยในประเทศไทยมากกว่า

อีกเหตุผลหนึ่งที่หญิงที่สัมภาษณ์หลาย ๆ คนไม่มีความเห็น ก็คือ ความไม่แน่ใจต่อความจริงใจของรัฐบาลไทยในการให้ความช่วยเหลือแก่หญิงไทย บางส่วนเกิดจากประสบการณ์ของผู้หญิงเองในการไปขอความช่วยเหลือ “ที่เห็นมารัฐบาลจะช่วยเหลืออะไรได้ หนูมองไม่เห็นหรอก เพราะว่ากว่าที่รัฐจะรู้ส่วนมากก็คงจะเหลือแต่ชื่อมากกว่า หนูไม่เชื่อรัฐบาลหรอก ถ้าไม่มีอาสาสมัครอย่างคุณ ... (อาสาสมัครไทยที่ช่วยเหลือคนไทย – ผู้วิจัย) ที่เธอทำเพื่อช่วยเหลือคนอื่น และไม่เคยเรียกร้องเงินทอง เฉพาะปัญหาของหนูต้องขึ้นโรงพัก ขึ้นศาลกว่า 20 ครั้ง ก็เห็นได้แต่เธอ ดังนั้นหนูไม่ต้องการรัฐบาลหรอก (ปริม: 5/29-32)”

หรือไม่คิดว่ารัฐบาลจะช่วยเหลือได้ “ช่วยสอสอง คุณที่มีปัญหาแถบ้านหญิงบ้างจริง ๆ แล้ว หนูคิดว่ารัฐบาลไทยไม่มีความสามารถที่จะช่วยคนหลายคนได้หรอก เพราะเพื่อนหนูสามคนก็มี

⁸ ตู้เกมส์แบบหยอดเหรียญ คล้าย ๆ สล็อตมาซิน ซึ่งหากได้แจ็กพ็อต ก็จะได้เงินจำนวนมาก

ปัญหาบ้านแตกที่นี่ ก็เห็นมีแต่คุณ...(อาสาสมัครไทยที่ช่วยเหลือคนไทย – ผู้วิจัย) และหน่วยงานช่วยเหลือคนเยอรมันเท่านั้นที่สนใจ (ปรากฏ:5/29-31)“

หรือจากประสบการณ์ด้านลบที่เคยประสบมา “ตอนหนูกลับไทย โทรมไปกระทรวงต่างประเทศก็โดนด่ากลับมา หน้าแตกเลย ไม่ต้องการให้รัฐช่วยหรอกค่ะ (ปรารมย์:5/29-30)“

ผสมกับประสบการณ์ด้านบวกที่ได้จากการช่วยเหลือของอาสาสมัครไทย ความเห็นในด้านนี้ก็คือ ให้นำหน้าที่นี้เป็นของอาสาสมัครไทย “ไม่ทราบว่าจะบอกอย่างไร ที่อยู่ของคนช่วยเหลือหรือแม้แต่ทางกงสุล หนูเคยโทรไปเขาก็ตอบอย่างขอไปทีว่าไม่ใช่หน้าที่ และล่ำๆ ศูนย์อะไรเยอะแยะที่ฝรั่งติดนู่นติดนี่จนหมด จนเกลียดพวกเขาหมด แต่มีอยู่วันหนึ่งเจอคนที่กลุ่มช่วยเหลือตนเองของคุณป้า....(อาสาสมัครไทยที่ช่วยเหลือคนไทย – ผู้วิจัย) จึงลองเสี่ยงทายดูเป็นความหวังครั้งสุดท้าย ก็ปรากฏว่าได้รับความช่วยเหลือเกินความคาดหมาย (ปิติ:5/29-33)“

ข. ผ่อนปรนเรื่องเอกสาร ให้ความสะดวกในการติดต่อราชการ หญิงไทยที่สัมภาษณ์ ยังถือหนังสือเดินทางไทย นั่นก็คือนั่นยังคงเป็นคนสัญชาติไทย ดังนั้นจึงยังต้องมีเรื่องราวที่ต้องดำเนินการเกี่ยวกับเอกสาร เช่น บัตรประจำตัวประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน หนังสือรับรองต่างๆ เป็นต้น และต้องติดต่อกับหน่วยงานราชการไทย ดังนั้นจึงต้องการให้ทางราชการเข้าใจในภาวะของการเป็นหญิงไทยข้ามชาติ ให้มีการผ่อนปรนบ้าง เช่น ยอมให้ผู้หญิงสามารถมอบอำนาจให้ผู้อื่นทำการแทน เป็นต้น

ค. ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิด กลุ่มคนไทย ศูนย์ทำงาน หรือหน่วยงานคนไทยที่ทำงานให้ความช่วยเหลือคนไทยในต่างประเทศ เพื่อ

-ให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “สนับสนุนให้มีกลุ่มคนไทยที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไว้ใจ และปรึกษาปัญหา และช่วยคุยกับสามีให้เข้าใจภรรยาไทยบ้าง (ปริดา: 5/29)“

- เพื่อช่วยเหลือแนะนำ ให้เกิดการแลกเปลี่ยน ความรู้ประสบการณ์ชีวิต “ให้มีบุคลากร ศูนย์ที่ทำงานเพื่อให้พวกเขามีเพื่อน และช่วยเหลือแนะนำ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและกฎหมายเยอรมัน เพื่อที่จะไม่ได้เดินทางผิด และเข้าใจแบบไม่ถูกต้อง (ปราณี:5/29-32)“

- เพื่อรับฟังปัญหา และให้ความช่วยเหลือคนไทย “อยากให้มีหน่วยงาน รับฟังและช่วยเหลือหญิงไทย ที่ประสบปัญหา อยากให้รัฐมีเงินเดือนให้หน่วยงาน เพราะน้องมีปัญหาและรบกวนเธอมาก เข้าสี่ปีแล้ว (ปองจิต:5/29-30)“

นอกจากนี้รัฐบาลควรที่จะให้ความสนับสนุน กลุ่มคนไทย หรือหน่วยงานไทยเหล่านี้ในการทำกิจกรรมเพื่อคนไทย ส่งเสริมให้มีศูนย์เหล่านี้ตามเมืองต่างๆ ที่ทำงานตลอดเวลา รวมทั้งควรมี

ค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายต่างๆในการทำงานของอาสาสมัคร “ช่วยสนับสนุนโครงการ และหน่วยงานเพื่อช่วยเหลือหญิงไทยให้มีเพื่อน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ปลอดภัย แนะนำ เพื่อแก้ไข ปัญหา (ปีน:5/29-31)” “อยากให้มีหน่วยงานคนไทย อยู่ตามหัวเมืองต่างๆที่ช่วยเหลือคนมีปัญหาจริง ๆ และสามารถติดต่อได้ 24 ชม.....ให้มีหน่วยงานรับช่วยเหลือปัญหาหญิง ตามหัวเมืองต่างๆ ให้มีสวัสดิการให้หน่วยงาน และมีสวัสดิการการเงินแก่ผู้ให้คำปรึกษา และผู้ขอเข้ารับการปรึกษา(คนขอความช่วยเหลือ) (ประพิมพ์:5/29-35)”

ง. ให้ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในประเทศปลายทาง “ให้ความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกับชาวเยอรมัน การนัดหมาย การต้อนรับแขก และวิธีการใช้ชีวิตร่วมกับ คนเยอรมัน มีศูนย์รับฟังปัญหาและแก้ปัญหาของหญิงไทย มีบ้านพักชั่วคราว ขณะที่มมีปัญหา กับสามี (ประพิมพ์:5/29-31)” “แนะนำให้มีความรู้ด้านกฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง ให้การศึกษาเพื่อที่จะได้ไม่มี ปัญหาเรื่องการมีชีวิตอยู่การไม่เข้าใจภาษาที่สำคัญอย่าให้เข้าใจผิดๆถูกๆเอาเอง(ประภา:5/29-31)”

และความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต “ส่งเสริมเรียนภาษาพื้นฐาน อบรมคนไทยให้รู้จักกัน ช่วยเหลือกัน การแก้ปัญหาความเหงาในต่างแดน อบรมความรู้เกี่ยวกับชีวิต รู้กฎหมาย ทน เหตุการณ์ (ประเพ็ญ:5/29-30)”

รวมทั้งจัดทำคู่มือความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ข้ามวัฒนธรรม “ทำคู่มือให้ชายเยอรมันที่ แต่งงานกับสาวไทยให้เข้าใจถึงความคิด และสภาพเป็นอยู่ (ประพร:5/29-30)”

นอกจากนี้ยังต้องการให้รัฐบาลส่งเสริมด้านอาชีพ “อยากให้จัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านต่างๆ มหาวิทยาลัยให้ความรู้ มาอบรมอาชีพ และอื่นๆ (จิตติ:1/24-30)”

จ. ให้ความรู้เกี่ยวกับการเดินทางย้ายถิ่นกลับประเทศไทย พร้อมทั้งหามาตรการช่วยเหลือ ผ่อนปรนในกรณีที่หญิงไทยจะย้ายกลับไปอยู่ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผ่อนปรนด้านวีซ่า ให้กับสามีชาวต่างชาติของหญิงแรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้ “ให้ความรู้เรื่องกฎหมายไทย เพื่อที่จะได้แนะนำสามีได้ถูกต้อง เกี่ยวกับการใช้ชีวิตในไทย การทำวีซ่า และเรื่องการซื้อทรัพย์สิน (ประภา:5/37-38)”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในประเด็นนี้ ชี้ให้เห็นศักยภาพของอาสาสมัครหญิงไทย ซึ่งรวมตัว กันเป็นกลุ่มให้ความช่วยเหลือแก่คนไทยที่ประสบปัญหา “ก็ส่งคนให้ไปช่วยคนที่มีปัญหา อย่าง..... (อาสาสมัครไทยที่ช่วยเหลือคนไทย – ผู้วิจัย) ตอนที่โทรไปหนุร้องไห้เธอก็บอกว่าใจเย็นๆต้องมี ทางออก ก็มีจริงๆ หนุไม่รู้จักรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่หรอก และไม่รู้จะรู้จักไปทำไม เพราะที่หนุรู้จัก คนที่

มีปัญหาเขาก็ไปหาคุณป้ากันหมด คุณป้าก็ช่วยทุกคน หนุถามคุณป้าได้เงินไหม แกล้งหน้า แต่ยิ้ม
อบอุ่น (ปวีณา:5/29-34)"

4.1.2 ความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยต่อหญิงไทยในประเทศไทย

ก. เช่นเดียวกับประเด็นความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยต่อผู้หญิงไทยในต่างประเทศ
หญิงไทยที่สัมภาษณ์ไม่มั่นใจว่ารัฐบาลจะทำอะไรได้ หรือช่วยเหลืออะไรได้ บางคนจึงไม่ออก
ความคิดเห็น "ไม่ขอออกความเห็น เพราะรัฐบาลคงช่วยอะไรไม่ได้ พวกเราจะต้องดิ้นรน เลี้ยงชีพ
ตนเองอยู่ดี ทางรัฐนะหรือ คงไม่มีทาง (ปัทมา:5/37-38)"

สำหรับบางคนด้วยประสบการณ์ที่เคยมี ทำให้ไม่มีความเชื่อถือรัฐบาลว่าจะช่วยเหลือ "ไม่
ขอตอบ เพราะประสบกับตนเองแล้วไม่อยากจะหวังว่ารัฐจะช่วยอะไรได้ (ปิติ:5/37)"

ความไม่น่าเชื่อถือในความจริงใจของรัฐบาล ก็อยู่ที่ การทำงานของรัฐบาลที่ผู้หญิงเห็น ซึ่งก็
คือ การตกเถียงอย่างไม่มีข้อยุติ และ คอรัปชั่น "ไม่รู้ละ เพราะจากประสบการณ์ของหนู คิดว่าคนเรา
เลือกทำด้วยตัวเอง และรู้ตัวเองดีว่า ถูกหรือผิด ดังนั้นบอกไปรัฐบาลก็คงตกเถียงกัน หาผลลัพท์ไม่
เจอ หนูบอกได้เลยว่า หนูไม่ต้องการออกความเห็น (ปริม:5/37-39) "ก็คงพูดยาก เพราะว่าคนที่ยังไม่
เจอฝรั่งก็ยังไม่มีปัญหา แต่ถ้ารัฐบาลมีโรงงาน หรือมีที่ให้คนไทยทำงาน และมีความมั่นคง ก็คงคิด
ว่า คงตัดปัญหาได้เยอะ แต่ที่หนูเห็นมาคิดว่า รัฐบาลไม่เอาไหนเลย คอรัปชั่นมากเกินไป จนคนจน ๆ
ต้องดิ้นรน เพื่อตนเอง หนูไม่คิดหรอกว่ารัฐบาลไทย จะช่วยได้เยอะ แต่ถ้ามีคนแบบคุณพี่....
(อาสาสมัครไทยที่ช่วยเหลือคนไทย – ผู้วิจัย) หนูว่าคงจะเจริญมาก ๆ เลยแหละ (ปรณี:5/37-41)"

ข. สร้างโอกาสด้านการศึกษา "เน้นการศึกษาที่ดีแก่หญิงไทย (ปิ่น:5/37) "อยากให้รัฐช่วยคน
รายได้น้อย ได้เรียนสูงขึ้น ส่งเสริมอาชีพในหมู่บ้าน (ปริศนา:5/37-38)"

พร้อมทั้งปรับระบบการศึกษารวมทั้งเนื้อหา ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น "ส่งเสริมการศึกษาด้าน
อาชีพ มีงานให้เขาทำ (ปวีณา:5/37)"

เสริมความรู้เกี่ยวกับการเดินทางไปต่างประเทศ เพื่อสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับเดินทางไป
ต่างประเทศ "ชัดเกล้าเด็ก ๆ ให้มีการสอนเรื่องชีวิตในต่างประเทศ เปรียบเทียบกับการอยู่เมืองไทย
มีความเข้าใจเรื่องเพศมากขึ้น เพื่อให้ค่านิยมคนไทยที่อยากมาอยู่ต่างประเทศลดลง (ปฐพร: 5/37)"

ส่งเสริมให้คนชนบทเห็นคุณค่าของการศึกษา "ส่งเจ้าหน้าที่ไปดูแลให้ฝึกวิชาชีพ และให้
การศึกษามากกว่านี้ ช่วยกล่อมเกลาคคนแก่ให้เห็นคุณค่าของการศึกษากระจายไปในชนบท (ปริดา
:5/37-38)"

ค.สร้างอาชีพ และรายได้แก่คนชนบท “คิดว่าคนที่อยากมาญี่ปุ่น เพราะเห็นสภาพทางบ้าน เดือดร้อน .. ก็คงต้องหางานทำให้เขาอยู่มีกินดีขึ้น (จริยา:4/17-18) “ปรับเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ช่วยให้มีงานทำ ไม่แบ่งชนชั้นรวย-จน เห็นใจผู้มีรายได้น้อย (ปฺหรง:5/37)”

โดยเฉพาะผู้หญิงที่ด้อยโอกาส “หาอาชีพให้หญิงที่ด้อยความรู้ และพวกจบปริญญา (ปาราคี :5/37)” เพื่อคนเหล่านี้จะได้พึ่งตนเองได้ และจะอยู่ในประเทศไทยได้ “ให้มีวิชาชีพประกอบอาชีพ มีรายได้เลี้ยงตัวไม่ต้องพึ่งพาสามี และมีนักจิตวิทยาอบรม ให้ภูมิใจในความเป็นคนไทย (ประทีป :5/37-38)” “ให้มีรายได้ มีงานทำในหมู่บ้าน จะได้ไม่ต้องมาต่างประเทศ (ปราวณี:5/37)”

ง. โอกาสในการเข้าถึงข้อมูล “ช่วยให้มีการศึกษาที่ดีกว่านี้ รวมทั้งให้มีโอกาสได้รู้ข้อมูลจากทางราชการมากกว่านี้ รวมทั้งการมาต่างประเทศ (ปริยา:5/37)” ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประเทศปลายทาง และความเป็นอยู่ในประเทศนั้นๆ “ให้ความรู้และข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับประเทศเยอรมัน แก่หญิงไทยก่อนที่จะเดินทางไปอาศัยอยู่ที่เยอรมนี เช่น การศึกษา ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น (ปັນดาว:5/37-38)”

รวมทั้งที่เกี่ยวกับหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ โดยอาจติดไว้ที่สถานทูตเยอรมัน “ควรมีรายชื่อหน่วยงานให้ความช่วยเหลือไว้ที่หน้าห้องวิชา เพื่อว่าคนที่มาเยอรมันหน้าใหม่ๆ จะได้ติดต่อขอความช่วยเหลือได้ทันที (ปองจิต:5/37-38)

ความเห็นในประเด็นนี้จะสะท้อนให้เห็นปัญหาในชนบทของไทย ที่ผลักดันให้ผู้หญิงเดินทางไปเป็นแรงงานข้ามชาติ อันได้แก่ ปัญหาการไม่มีงานทำ รายได้ที่ไม่มั่นคง รวมทั้งความสัมพันธ์ชายหญิงในประเทศไทย “ก็หางาน หาสามีดี ๆ ให้ซิคะ แถวบ้านนอก ไม่มีอะไรให้เราหวัง แล้วใครจะอยู่เล่าคะ (ปรางทอง:5/37-38)”

4.2 ข้อเสนอแนะ

ดังที่ได้อภิปรายแล้วในบทที่ 3 การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ ถือเป็นสิทธิของผู้หญิง และตามสนธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติและครอบครัว (International Convention on the Protection of All Migrant Workers and Members of Their Families) ซึ่งให้ความคุ้มครองแรงงานย้ายถิ่นทั้งในระบบ และนอกระบบ หรือ แรงงานย้ายถิ่นที่เข้าประเทศ หรือทำนกออยู่อย่างผิดกฎหมายด้วย เช่น แรงงานหญิงไทยจำนวนมากในประเทศญี่ปุ่นและในเยอรมนี เป็นต้น

เมื่อการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ เป็นสิทธิโดยชอบของหญิงไทยข้ามชาติ รัฐทั้งที่ส่งออกและที่รับเข้าแรงงานข้ามชาติจึงมีหน้าที่ตามสนธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติและครอบครัว ที่จะต้องให้ความคุ้มครอง ช่วยเหลือ ป้องกันไม่ให้ผู้หญิงต้องถูกละเมิดสิทธิดังกล่าว

ในตอนที 6 ของสนธิสัญญาฯ การส่งเสริมให้เกิดเงื่อนไขที่สมบูรณ์ในด้านความเท่าเทียม มนุษยธรรม และกฎหมาย แก่แรงงานข้ามชาติและครอบครัว มาตราที่ 64-71 กล่าวไว้ว่า

- รัฐที่ส่งออกและรับเข้าแรงงานข้ามชาติ ต้องประสานความร่วมมือกัน ในการส่งเสริมให้เกิดเงื่อนไขที่สมบูรณ์ในด้านความเท่าเทียม มนุษยธรรม และกฎหมาย แก่แรงงานข้ามชาติและครอบครัว โดยจะต้องคำนึงถึงความต้องการด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติและครอบครัว มิใช่คำนึงถึงแต่เพียงความต้องการแรงงาน และแหล่งแรงงานเท่านั้น

- รัฐจะต้องรักษาไว้หรือดำเนินการให้การบริการที่เหมาะสมแก่แรงงานข้ามชาติ โดยการอนุญาตให้มีการจัดตั้งสถานกงสุล หรือบริการอื่น ๆ ซึ่งให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานข้ามชาติและครอบครัว

- รัฐที่ส่งออกและรับเข้าแรงงานข้ามชาติ ต้องประสานความร่วมมือกัน ในการช่วยเหลือการเดินทางกลับภูมิลำเนาในถิ่นกำเนิด ของแรงงานข้ามชาติและครอบครัว และสนับสนุนปัจจัยด้านเศรษฐกิจสำหรับการเริ่มต้นตั้งรกราก

- การจัดหาแรงงานจะต้องกระทำโดยองค์กรหรือหน่วยงานสาธารณะของประเทศต้นทางหรือองค์กร หรือหน่วยงานสาธารณะของประเทศปลายทางในกรณีที่มีการตกลงแบบทวิภาคี หรือหลายภาคี หรืออาจกระทำโดยสำนักงานที่ได้รับอนุญาต และตรวจสอบแล้วจากเจ้าหน้าที่

- รัฐภาคีจะต้องประสานความร่วมมือในการป้องกัน และจัดการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ หรือจ้างงานแรงงานข้ามชาติที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือที่แอบแฝง รวมทั้งมีการลงทะเบียนบุคคล หรือกลุ่ม หรือขบวนการที่จัดการ กระทำ หรือสนับสนุนช่วยเหลือให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานดังกล่าว

ดังนั้นจึงขอเสนอแนะด้านนโยบายดังนี้

4.2.1 ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

1. รัฐพึงตระหนักถึงการดำรงอยู่ของแรงงานหญิงไทยข้ามชาติ รวมทั้งความหลากหลายของแรงงานดังกล่าว ทั้งที่ถูกกฎหมาย ผิดกฎหมาย หรือที่เป็นแรงงานแอบแฝง ตลอดจนให้ความหมายใหม่อย่างถูกต้อง

2. รัฐพึงปกป้อง ให้ความคุ้มครอง และช่วยเหลือ แก่แรงงานหญิงไทยข้ามชาติทุกกลุ่ม และรูปแบบ รวมทั้งหญิงไทย และคนไทยกลุ่มอื่นๆ เพราะว่า ณ ช่วงเวลาหนึ่งคนเหล่านี้ก็อาจจะพัฒนาตนไปเป็นแรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติ

3. รัฐต้องส่งเสริมโอกาสในการเข้าถึงตลาดแรงงานต่างชาติที่ไม่เลือกปฏิบัติ และให้ความเป็นธรรมแก่หญิงไทย รวมทั้งต้องจัดการจัดหาแรงงานไปทำงานต่างประเทศที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายที่หลอกลวง และเอาเปรียบ

4. รัฐต้องส่งเสริมให้ผู้หญิงตระหนักถึง รับรู้และเข้าใจในสิทธิของตนเอง รวมทั้งการใช้สิทธิ และปกป้องสิทธิของตนเองอย่างถูกต้อง

5. รัฐต้องให้โอกาสในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการสร้างมาตรการป้องกัน แก้ไข ปัญหา และการช่วยเหลือแก่แรงงานหญิงไทยข้ามชาติ และหญิงไทยในต่างแดน เพราะในบางครั้งก็ เป็นการยากที่จะแบ่งกลุ่มสองกลุ่มนี้ออกจากกัน

6. รัฐต้องพึงตระหนักถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ในอนาคตอันใกล้ อาจจะมีการย้ายถิ่นกลับบ้านเกิด ของแรงงานหญิงไทยข้ามชาติ เพราะ การย้ายถิ่นนี้ดังกล่าวนี้มีมานานกว่า 3 ทศวรรษแล้ว และ ขณะนี้ แรงงานส่วนหนึ่งถึงวัยเกษียณแล้ว และต้องเตรียมมาตรการรองรับ

4.2.2 ข้อเสนอแนะด้านมาตรการ

ความคิดเห็นของหญิงไทยที่สัมภาษณ์ ในประเด็นเกี่ยวกับความช่วยเหลือที่หญิงไทยต้องการจากรัฐบาลไทย เพื่อการช่วยเหลือหญิงไทยในเยอรมนีและญี่ปุ่น และช่วยเหลือหญิงไทยในประเทศไทย ที่นำเสนอข้างต้น อาจสรุปความช่วยเหลือที่หญิงไทยต้องการจากรัฐบาลไทย และขมวดโยง ให้เห็นแนวทางแก้ไขเชิงมาตรการได้ดังนี้คือ

- การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคมแก่คนชนบท ให้หญิงไทยมีการศึกษาสูงขึ้น มีงานทำมีรายได้ที่เลี้ยงตัวเองได้ในชนบท อันหมายถึงการปรับ หรือหาแบบแผนในการพัฒนาชนบทใหม่ที่สามารถสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีประสิทธิผลแก่คนในชนบท ซึ่งคงต้องเป็นแผนงานเชิงป้องกันในระยะยาว

- การเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับประเทศปลายทาง การเดินทางไปขายแรงงาน และความเป็นอยู่ของแรงงานไทย อันอาจถือเป็นแนวทางป้องกันในระยะเร่งด่วน ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการเตรียมความพร้อมของแรงงานไทยก่อนไปต่างประเทศ

- ผ่อนปรนด้านระเบียบราชการ และเอกสาร รวมทั้งการติดต่อราชการ ทั้งนี้อันอาจเนื่องมาจากความไม่รู้ ไม่เข้าใจของหน่วยงานเกี่ยวกับสภาพของแรงงานข้ามชาติ ดังนั้นอาจจะต้องสร้างความตระหนักและเข้าใจในประเด็นปัญหานี้อย่างถูกต้องให้เกิดขึ้นในหน่วยงานราชการ

- สนับสนุนกลุ่มคนไทย หน่วยงานไทย และอาสาสมัครไทย ในการทำกิจกรรมเพื่อคนไทย และในการช่วยเหลือคนไทย อันถือได้ว่าเป็นการแก้ไขปัญหาลักษณะนี้ และเป็นการป้องกันระยะยาว เพราะหากกลุ่มเหล่านี้มีความเข้มแข็ง ก็จะเป็นตัวจักรสำคัญในการดูแลหญิงไทย และคนไทยในต่างประเทศต่อไป

- มาตรการรองรับแรงงานข้ามชาติกลับท้องถิ่น อันถือเป็นการแก้ไขระยะสั้น นั่นคือความช่วยเหลือในการปรับตัวเข้าสู่สังคมท้องถิ่น (social reintegration) และเป็นการป้องกันในระยะยาว เพราะ ประสบการณ์ของแรงงานย้ายถิ่นเหล่านี้ คือ สิ่งที่มีค่าที่รัฐบาลสามารถ

นำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนรองรับการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ รวมทั้งใช้ในการเตรียมความพร้อมในการเดินทาง อันถือเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าของรัฐอย่างหนึ่ง

ความคิดเห็นของหญิงไทยที่สัมภาษณ์ในประเด็นความต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ สะท้อนให้เห็นว่า หญิงที่ทำการสัมภาษณ์ส่วนหนึ่งไม่มีความเชื่อมั่นในความจริงจังของรัฐบาลในการที่จะเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาดังกล่าว เหตุเพราะประสบการณ์ที่ผ่านมาของหญิงไทยเหล่านี้ที่เห็นว่าปัญหาเหล่านี้ถูกละเลยทอดทิ้งมาเป็นเวลานาน นั่นคือ ประเด็นหญิงไทยในต่างแดน หรือ แรงงานข้ามชาติหญิงไทย หรือ การค้าหญิงไทยไปต่างประเทศ กลายเป็นประเด็น “แฟชั่น” คือ มีปรากฏอยู่หรือถูกนำมาเสนอเป็นช่วงๆ แล้วก็หายไป เช่น ในทศวรรษที่ 80 เป็นเรื่องของหญิงไทยไปยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยอรมนี จากนั้นในช่วงทศวรรษที่ 90 ประเด็นก็กลายเป็นเรื่องของหญิงไทยในญี่ปุ่น ปัจจุบันเปลี่ยนไปเน้นหนักอยู่ที่การค้าหญิง และแรงงานต่างชาติดังกล่าว การทำงานแก้ไขปัญหาก็เป็นช่วง ๆ ขั้วระยะเวลาหนึ่งด้วยเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่ปัญหายังคงดำรงอยู่ ดังนั้นถึงเวลาแล้วที่รัฐบาล จักต้องพิสูจน์ตนเองด้วยการเข้ามารับผิดชอบโดยการวางมาตรการการแก้ไขปัญหา และให้ความช่วยเหลือหญิงไทยข้ามชาติ ทั้งที่เป็นแรงงานในระบบและนอกระบบอย่างจริงจัง ชัดเจนและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะ:

การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติเป็นสิทธิของผู้หญิง และ เป็นการลงทุนของรัฐเพื่อให้ได้ผลกำไรเข้าประเทศ

หากพิจารณาจากตัวเลขรายได้ส่งกลับบ้านของคนไทยที่อยู่ในต่างประเทศ ในปี 2550 มีรายได้ที่แรงงานไทยส่งกลับจากประเทศผ่านระบบธนาคารเป็นจำนวนเงิน 56,273 ล้านบาท⁹ แต่ในความเป็นจริงแล้วตัวเลขเงินส่งกลับนี้น่าจะมากกว่านี้ เพราะแรงงานบางส่วน โดยเฉพาะที่เป็นแรงงานนอกระบบ (ที่อยู่อย่างผิดกฎหมาย) จะส่งเงินกลับบ้านโดยใช้ช่องทางอื่น เช่น ฝากเพื่อนถือมา หรือ ผ่านระบบนายหน้า ในแผนคุ้มครองและส่งเสริมแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศ ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 9 กล่าวว่า รายได้ส่งกลับเฉพาะที่ผ่านระบบธนาคารเหล่านี้ในปีพ.ศ. 2543 จัดเป็นรายได้อันดับที่ 8 ของประเทศ มากกว่ารายได้จากอัญมณี และเครื่องประดับ ข้าว และยางพารา นั่นคือ แรงงานข้ามชาติเหล่านี้เป็นผู้ทำรายได้มหาศาลแก่ประเทศ การเตรียมความพร้อมแก่แรงงานที่ถูกต้อง รวมทั้งการคุ้มครองต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกให้แรงงานเหล่านี้สามารถทำงานในต่างประเทศได้อย่างถูกต้อง ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือหลอกลวง จึงเป็นลงทุนที่คุ้มค่า เพราะเมื่อแรงงานสามารถทำงานได้เต็มที่ก็จะสามารถส่งรายได้กลับเข้าประเทศมากขึ้น ประเทศชาติก็จะมีเงินตราต่างประเทศเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจให้พัฒนาและคล่องตัว

ดังนั้นจึงขอเสนอแนะด้านมาตรการดังนี้

⁹ กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมจัดหางาน วารสารข่าวสารตลาดแรงงานปี 2550 หน้า 18

1. ตั้งเจ้าภาพที่รับผิดชอบ ประสานงานเรื่องนี้อย่างจริงจัง เท่าที่ผ่านมา การป้องกัน แก้ไข ปัญหา และช่วยเหลือหญิงไทย และแรงงานหญิงไทยในต่างแดน ยังไม่มีเจ้าภาพที่แน่นอนชัดเจน การทำงานเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ หรืออาจจะมีโครงการบูรณาการบ้าง แต่ก็ยังมีลักษณะเป็นโครงการมิशनโยบาย ดังนั้นควรที่จะหาเจ้าภาพที่รับผิดชอบ ประสานงานเรื่องนี้อย่างจริงจัง

หน่วยงานที่รับผิดชอบประเด็นหญิงไทย และแรงงานหญิงไทยในต่างแดน หรือที่ทำงานเกี่ยวข้องเท่าที่ผ่านมา ได้แก่ กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ รับผิดชอบกรณีคนไทยในต่างแดน กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รับผิดชอบกรณีที่คนไทยที่มีปัญหา กลับมาจากต่างประเทศ และทำงานเชิงป้องกันในพื้นที่ รวมทั้งกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน ทำหน้าที่ดูแลคนงานไทยในต่างแดน และส่งเสริมการเข้าสู่ตลาด แรงงานต่างชาติของคนไทย

เจ้าภาพในเรื่องนี้ ควรจะเป็นคณะทำงาน อาจใช้ชื่อว่า คณะทำงานเพื่อการดูแลแรงงานข้ามชาติ ที่มีเจ้าหน้าที่ทำงานรับผิดชอบประจำ เป็นคณะทำงานที่ตั้งขึ้นใหม่ อาจสังกัดกรมการกงสุลก็ได้ เนื่องจากว่ากรมนี้มีหน้าที่ดูแลคนไทยในต่างประเทศอยู่แล้ว โดยให้มีคณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆ อันได้แก่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ กรมจัดหางาน กระทรวงแรงงาน และ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

หน้าที่หลักของคณะทำงานนี้คือ

1.1. ประสานให้เกิด และสร้างนโยบาย มาตรการ ในการปกป้อง คัดกรอง ให้ความช่วยเหลือแรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แรงงานนอกระบบ หรือ แรงงานที่เข้าไปทำงาน และพำนักอยู่ในประเทศปลายทางอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และแรงงานแอบแฝงในสถานภาพอื่นๆ ที่ไม่มีหน่วยงานใดสามารถรับผิดชอบได้

ในการวางนโยบายต้องให้หญิงไทย และแรงงานหญิงไทยในต่างแดน มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งในการปฏิบัติงาน หรือดำเนินมาตรการที่เกี่ยวข้องกับหญิงไทย หรือแรงงานหญิงไทยในต่างแดน ควรให้หญิงไทยและแรงงานหญิงไทยในต่างแดนมีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วน

1.2. เพื่อการสร้างนโยบาย ควรมีการประมวลประเมินการทำงานเพื่อการแก้ไขและป้องกันปัญหานี้อย่างเป็นระบบ เพื่อสรุปหาบทเรียนที่ผ่านมาของการทำงาน และประเมินสถานการณ์การย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทย ร่วมกับชุมชนและอาสาสมัครไทยในต่างประเทศ

1.3. ผลักดัน ดูแล ให้มีการนำมาตรการดังกล่าว และมาตรการการคุ้มครองช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ ไปใช้ในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง รวมทั้งประเมินผลการนำมาตรการต่าง ๆ ไปปฏิบัติเพื่อการปรับและพัฒนามาตรการให้เหมาะสมอยู่เสมอ

1.4. จัดทำฐานข้อมูลแรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติ เพื่อการปกป้องคุ้มครองสิทธิแรงงานเหล่านี้ (ทั้งในและนอกระบบ) และให้ความช่วยเหลือ

1.5. สร้างความตระหนัก และรับรู้ ถึงการดำรงอยู่ของรูปแบบที่หลากหลายของแรงงานข้ามชาติหญิงไทย และหญิงไทยในต่างแดน รวมทั้งสร้างทัศนคติด้านบวกเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติและหญิงไทยกลุ่มนี้ ว่าการให้บริการแก่คนไทยกลุ่มนี้ คือ การลงทุนเพื่อผลกำไรของชาติ ให้แก่เจ้าหน้าที่ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง ที่ทำงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ กรมการกงสุล กรมการปกครอง กรมแรงงาน การตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น โดยอาจจัดการอบรมให้ความรู้ และจัดพิมพ์เอกสารให้ข้อมูลในการทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

1.6. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการสร้างความตระหนักข้างต้น ควรที่จะมีการสรุปประมวลภาพรวมของปัญหาการย้ายถิ่นข้ามชาติของหญิงไทย

1.7. ดำเนินงานในการปกป้อง คุ้มครอง และช่วยเหลือ แรงงานข้ามชาตินอกระบบ หรือแรงงานที่เข้าไปทำงาน และพำนักอยู่ในประเทศปลายทางอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และแรงงานแอบแฝงในสถานภาพอื่นๆ ที่ไม่มีหน่วยงานใดสามารถรับผิดชอบได้

2. ในเชิงป้องกัน ปัจจุบันสาเหตุ ปัจจัย ของการย้ายถิ่นข้ามชาติมิใช่อยู่ที่ความยากจน แต่มีเรื่องค่านิยมบริโภคนิยม ความต้องการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่สามารถจะแก้ไขในระยะสั้นได้ นั่นคือการจะห้ามมิให้คนเดินทางนั้นเป็นไปได้ ดังนั้นจึงต้องมีมาตรการระยะสั้น และระยะยาวที่จะป้องกันมิให้ผู้ที่จะเดินทางเกิดปัญหา

ระยะสั้น หรือเร่งด่วน นั่นคือ การเตรียมความพร้อม ในการเดินทาง กลุ่มเป้าหมายที่จะจัดเตรียมความพร้อมต้องครอบคลุมแรงงานทุกรูปแบบ ในการดำเนินงานควรเป็นประสานงานและประสานความร่วมมือ ของคณะทำงานเพื่อการดูแลแรงงานข้ามชาติ ร่วมกับกรมการกงสุล และ กรมพัฒนาสังคม รวมทั้งกรมการจัดหางาน เช่น การให้ข้อมูลในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับท้องถิ่นปลายทาง เช่น สิทธิ หน้าที่ กฎหมาย ความเป็นอยู่ และสภาพการทำงานในพื้นที่นั้นๆ เป็นต้น รวมทั้งรายชื่อหน่วยงานที่สามารถติดต่อได้ในกรณีที่มีปัญหา

อันที่จริง กรมการจัดหางาน มีภารกิจที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการมีงานทำ และคุ้มครองคนหางานอยู่แล้ว และก็มีโครงการในเชิงการเตรียมความพร้อมอยู่แล้ว เช่น การอบรมคนงานก่อนเดินทาง หรือมีเอกสารข้อแนะนำแก่ผู้ต้องการเดินทางอยู่แล้ว แต่จากปัญหาที่สะท้อนจากข้อมูลที่สัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่ายังมีแรงงานที่ไม่รู้ ไม่มีความพร้อมออกเดินทาง กรมการจัดหางาน อาจต้องสรุปบทเรียน ทบทวนนโยบาย ประเมินโครงการที่ผ่านมา เพื่อปรับเปลี่ยนการทำงานให้งานเกิดประสิทธิผลมากขึ้น ทั้งนี้รวมทั้งในการประสานงานกับหน่วยงานข้างต้น เพื่อดำเนินการเตรียมความพร้อม โดยขยายกลุ่มเป้าหมายให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบ (แรงงานแอบแฝงในสถานภาพอื่น

และแรงงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย) และควรคำนึงว่า จะสามารถปรับนโยบาย แผนงาน และการปฏิบัติได้อย่างไรบ้าง

ทั้งนี้ อาจจะเป็นรูปแบบการอบรมเตรียมความพร้อมแก่แรงงานที่ต้องการเดินทางไปทำงานในประเทศต่าง ๆ และเพื่อให้ครอบคลุมแรงงานแอบแฝง อาจจะทำโครงการเตรียมความพร้อมในการเดินทางไปตั้งรกรากอยู่ต่างประเทศให้แก่ กลุ่มเสี่ยงที่จะไปเป็นแรงงานข้ามชาติตามข้อมูลที่ทำการศึกษาอันได้แก่ หญิงที่จะเดินทางไปแต่งงาน หรือเดินทางในฐานะภรรยา หรือ นักเรียนนักศึกษา หรือเยาวชนติดตามมารดา เป็นต้น

นอกจากนี้ ควรที่จะอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการทำงานของแรงงานข้ามชาติไทยให้แก่ครอบครัว ญาติพี่น้อง ของแรงงานข้ามชาติที่อยู่ในประเทศไทย ให้รู้ถึงความยากลำบากในการหาเงินส่งกลับบ้าน เพื่อคนที่อยู่ข้างหลังเหล่านี้ จะได้รู้คุณค่าของเงินส่งกลับจากต่างประเทศ นอกจากนี้ควรให้ความรู้ในการคิดบัญชี การใช้จ่ายเงินที่เป็นประโยชน์ และการเก็บออม เพื่อให้เงินที่ส่งกลับเหล่านี้ ได้สร้างประโยชน์แก่ผู้อยู่ข้างหลัง และแรงงานข้ามชาติเอง เมื่อเดินทางกลับมา

ในระยะยาว อาจต้องหาแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ที่สามารถลดความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ และให้ความรู้ในท้องถิ่นต้นทาง ในหมู่บ้าน ในโรงงาน ในเมือง ศูนย์กลางการท่องเที่ยว ซึ่งกรมพัฒนาสังคมน่าที่จะรับผิดชอบได้ เพราะส่วนหนึ่งก็ดำเนินการอยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะต้องประเมินประสิทธิผลที่ผ่านมา รวมทั้งสืบหาความต้องการของท้องถิ่น เพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางให้ทันสมัย และตรงกับความต้องการของท้องถิ่นมากขึ้น

อนึ่ง ที่ผ่านมาการทำงานพัฒนาประเทศมักประสบปัญหาในระดับโครงสร้างที่ไม่เอื้อต่อการลดความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ เนื่องจากระบบการเมือง การบริหารที่คอร์รัปชัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน สิ่งนี้คืออุปสรรคใหญ่ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งควรที่จะคำนึงถึงไว้ด้วยว่าจะแก้ปัญหาเหล่านี้อย่างไร

อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การรับรู้ และเข้าใจในสิทธิของผู้หญิง และการใช้สิทธิและปกป้องสิทธิของตนเองในฐานะแรงงานข้ามชาติ จากข้อมูลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงบางส่วนไม่รู้ถึงสิทธิของตนเอง ในประเด็นนี้ อาจต้องเป็นหน้าที่ของคณะทำงานเพื่อการดูแลแรงงานข้ามชาติ ที่อาจจะต้องร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการจัดทำเอกสารเผยแพร่ให้ความรู้แก่ผู้หญิงในเรื่องสิทธิ การใช้สิทธิ และปกป้องสิทธิของตนเอง ในระยะยาว อาจจะต้องสอดแทรกประเด็นเรื่องสิทธินี้เข้าไปในบทเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา สร้างหลักสูตรเกี่ยวกับประเด็นนี้ ให้ผู้หญิงได้รู้และเข้าใจถึงสิทธิของตนมิใช่เพียงรู้เฉพาะหน้าที่เท่านั้น ซึ่งอาจต้องเป็นภาระของกระทรวงศึกษาธิการ

3. ในเชิงแก้ไข ภาครัฐควรจัดสรรเงินทุน และวางนโยบายสร้างมาตรการเพื่อการช่วยเหลือคนไทย ในที่นี้ขอเสนอแนะลัดตามนโยบายของรัฐบาลชุดใหม่ที่มีแนวนโยบายในประเด็นนี้ ดังนี้

3.1. ส่งเสริมให้แรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศอย่างมีศักดิ์ศรี และมีคุณภาพชีวิตที่ดี กรมการจัดหางาน ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบ ควรที่จะประเมินการทำงานที่ผ่านมาว่าเกิดอะไรขึ้น ทำไมจึงยังมีคนงานที่เดินทางอย่างผิดกฎหมายอยู่ ทำไมจึงยังมีสำนักงานจัดหางานที่หลอกลวง ทั้งนี้อาจจัดทำการศึกษาเชิงปฏิบัติการ ร่วมกับกลุ่มเสี่ยงและแรงงานที่เคยไปต่างประเทศ เพื่อร่วมกันหาแนวทางในการป้องกัน รวมทั้งทดลองปฏิบัติในท้องที่ใดที่หนึ่งก่อน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการสร้างมาตรการใช้ทั่วประเทศ

การให้ความรู้จะต้องลงไปถึงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น นั่นคือ ในหมู่บ้าน ในโรงงานต่างๆ และสถานที่ประกอบการ เช่น บาร์ โรงแรม ร้านอาหาร เป็นต้น ที่อาจจะมีกลุ่มเสี่ยงที่จะเดินทางทำงานอยู่ การลงพิมพ์ข้อแนะนำในวารสาร ข่าวสารแรงงาน อย่างเดียวอาจจะน้อยไป ทั้งนี้อาจจะเป็นการเดินทางไปบรรยาย เป็นครั้งคราว ทำใบปลิวแผ่นพับ ไปแจกจ่าย เป็นต้น

กรมจัดหางานควรที่จะปรับ หรือสร้างนโยบายในการสร้างแรงงานมีฝีมือ หรือมีทักษะความชำนาญให้มากขึ้น ให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งแรงงานที่มีทักษะ มีความรู้ด้านประกอบวิชาชีพ เพราะในปัจจุบันประเทศที่ส่งแรงงานไร้ฝีมือ มีอยู่เป็นจำนวนมาก และไทยเองก็ยังเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับเข้าแรงงานไร้ฝีมือจากประเทศเพื่อนบ้านก็ควรที่จะพัฒนาแรงงานส่งออกของตนให้มีคุณภาพมากขึ้น เพื่อที่จะสามารถมั่นใจได้ว่า แรงงานไทยจะมีตลาดแรงงานในต่างประเทศ

การทำงานอาจจะต้องเร่งเชิงรุกมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งเสริมการมีงานทำ โดยประเมินความต้องการของตลาด เช่น ในขณะนี้ประเทศญี่ปุ่น และแม้แต่ประเทศในทวีปยุโรป กำลังต้องการแรงงานด้านอนุบาลผู้สูงอายุ อาจต้องเพิ่มมาตรการในการสร้างทักษะความเชี่ยวชาญ ในสาขาอาชีพดังกล่าว รวมทั้งสอนภาษา ทั้งนี้อาจร่วมมือกับหน่วยงานอื่นที่มีความชำนาญงาน และมีกำลังความสามารถในสาขาอาชีพนี้ เช่น กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น เพื่อที่แรงงานไทยจะได้เข้าถึงตลาดแรงงานนี้ เพราะหากไทยไม่เร่ง อาจพลาดโอกาสนี้ไป ซึ่งในขณะนี้แรงงานจากอินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ได้เริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงานด้านนี้ในญี่ปุ่นแล้ว

ในด้านการคุ้มครองแรงงานไทยในต่างแดน ควรที่จะประสานงานกับอาสาสมัครคนไทย ในการวางแผนงาน นโยบาย รวมทั้งจัดสรรเงินทุนสนับสนุนการทำงาน และกิจกรรมเพื่อการช่วยเหลือคนไทย อาจด้วยการตั้งกองทุนอาสาสมัคร เพื่อให้อาสาสมัครได้รับค่าใช้จ่ายในการทำงาน รวมทั้งการสร้างเสริมศักยภาพในการทำงานแก่อาสาสมัครไทยด้วย เช่น การฝึกอบรมให้ความรู้ในด้านที่จำเป็นแก่การทำงาน เป็นต้น

ในกรณีของแรงงานแอบแฝง หรือที่ พัฒนาดตนเองจากสถานภาพอื่นมาเป็นแรงงานข้ามชาตินั้น เท่าที่เป็นอยู่มักเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ดังนั้นควรที่จะมีมาตรการส่งเสริมให้แรงงานเหล่านี้สามารถยกระดับทักษะ ความรู้ ความสามารถในการทำงาน จากแรงงานไร้ฝีมือ เป็นแรงงานที่มีทักษะความรู้ หรืออาจจะเป็นผู้ประกอบการโดยอาจจัดการอบรมส่งเสริมให้ความรู้ในด้านต่างๆ ที่แรงงานต้องการ

3.2 **คุ้มครองและส่งเสริมสิทธิและผลประโยชน์ของคนไทย แรงงานไทย และภาคธุรกิจเอกชนไทยในต่างประเทศ และสนับสนุนการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนไทยในต่างประเทศ** ซึ่งจะมีกรมการกงสุลเป็นผู้รับผิดชอบ ในการวางแผนเพื่อสนับสนุนการสร้าง ความเข้มแข็งนี้ ควรที่จะให้ **ชุมชนไทยในต่างแดนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการร่วมแสดงความคิดเห็น เสนอแนะแนวทาง และดำเนินโครงการ** ชุมชนไทยในที่นี้อาจจะเป็นอาสาสมัครคนไทยที่ทำงานให้ความช่วยเหลือคนไทยในต่างแดน ซึ่งเป็นผู้ที่รู้ปัญหาค่อนข้างดี และจากความคิดเห็นของหญิงไทยที่สัมภาษณ์ในประเด็น ความต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล จะเห็นถึงศักยภาพการทำงานของชุมชนไทยและกลุ่มคนไทยเหล่านี้

ในระดับการวางแผนงานรายปีหรือในระยะยาว อาจจะทำประชุมระดมความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยมีกรมการกงสุล ผ่านสถานเอกอัครราชทูตไทยเป็นเจ้าภาพ มีอาสาสมัครและชุมชนไทยในต่างประเทศเป็นผู้เข้าร่วม ร่วมกันหารือ หาแนวทางในการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างชุมชนไทยให้เข้มแข็ง เช่น ในแต่ละปี ก่อนที่จะมีการเสนอโครงการต่าง ๆมายังกระทรวงการต่างประเทศ หรือ ก่อนที่จะมีการจัดทำโครงการบูรณาการเพื่อชุมชนไทยไปยังต่างประเทศ ควรที่จะมีการประชุมระดมความคิดเห็น ความต้องการของชุมชน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านสถานเอกอัครราชทูต และชุมชนไทย (อาสาสมัครไทย และหน่วยงานที่ทำงานกับชุมชนไทย)

แต่สิ่งที่เร่งด่วนที่สุด คือการสร้างฐานข้อมูลชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนงานและโครงการให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน โดยอาจมีวิธีการ คือ

ก. การจัดเก็บข้อมูลสถิติตัวเลขและสภาพปัญหาคนไทย ทุก ๆ 2 ปี เพื่อเกาะติดและรู้เท่าทัน สถานการณ์คนไทย และพัฒนาการ เพื่อการวางแผนโครงการที่มีประสิทธิภาพ

ข. จัดทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ร่วมกับชุมชนไทย เพื่อทดลองหาวิธีการ โครงการ และกิจกรรมที่สร้างเสริม ความเข้มแข็งของชุมชน

ในที่นี้กรมการกงสุลควรมอบให้สถานเอกอัครราชทูต หน่วยงานในสังกัดที่อยู่ประเทศปลายทาง เป็นผู้ดำเนินงานร่วมกับอาสาสมัครคนไทยที่ทำงานให้ความช่วยเหลือคนไทย

นอกจากนี้ในด้านการคุ้มครองป้องกัน คนไทยมิให้ตกเป็นเหยื่อของการค้าหญิง หรือ ในส่วนการให้ความช่วยเหลือคนไทยที่ประสบปัญหา ควรที่จะใช้ประโยชน์จากเครือข่ายอาสาสมัครคนไทยที่มีอยู่ ในการช่วยเหลือดูแล เพราะกำลังราชการอย่างเดียวยังคงไม่พอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่

มีคนไทยจำนวนมากเช่น เยอรมนี หรือญี่ปุ่น โดยอาจหารือร่วมกันวางแนวทาง และสร้างโครงการกับ อาสาสมัคร และจัดสรรเงินทุนในการทำงานแก่อาสาสมัครด้วย

แต่การทำงานต้องเป็นการทำงานร่วมกัน ในฐานะหุ้นส่วนที่เท่าเทียม มิใช่การสั่งงานจาก เบื้องบน (top down)

นอกจากนี้ควรที่จะสร้างเสริมศักยภาพในการทำงานของอาสาสมัคร ด้วยการจัดการอบรม แบบเข้มข้น และการจัดตั้งกองทุนอาสาสมัคร เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการทำงานของอาสาสมัคร เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น

และควรมีทุนสนับสนุนให้กลุ่มอาสาสมัครจัดกิจกรรมเพื่อการรวมตัว การใช้เวลาร่วมให้เป็น ประโยชน์ เสริมทักษะความรู้ เสริมอาชีพอย่างครบวงจร แก่คนไทยในต่างแดน

โครงการบูรณาการต่าง ๆ ที่จะลงไปดำเนินการควรที่จะได้รับการหารือกับชุมชนไทย หรือ อาสาสมัครคนไทยก่อน เพื่อดูความเหมาะสมว่า เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการจริงหรือไม่ หรือว่าจะก่อ ประโยชน์แก่ชุมชนหรือไม่ มิใช่ตั้งโครงการไว้แล้ว จึงเข้าไปหารือกับชุมชนเพียงเพื่อให้ช่วยหาผู้ร่วม โครงการหรือเข้าร่วมอบรมเท่านั้น การหารืออาจเป็นการส่งแบบสอบถามความคิดเห็น หรือการประ ชุมร่วมกันก็เป็นได้

3.3 จากผลพวงที่เกิดจากการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของหญิงไทย ซึ่งได้แก่ การย้ายถิ่นของ เยาวชนไทย (ลูกติด) ซึ่งบางส่วนไปประสบปัญหาในต่างแดน และ ปัญหาเด็กไทยไร้สัญชาติที่เกิดใน ประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งการย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาในวัยเกษียณของแรงงานข้ามชาติหญิงไทย ในประ เด็นเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว สมควรที่จะมีมาตรการมารองรับ

- กรณีเด็กลูกติด ควรที่จะมีการทำการศึกษาอย่างจริงจังถึงสภาพปัญหา เท่าที่ผ่าน มามักเป็นการสรุปจาก กรณีปัญหาเดียว ๆ ของ อาสาสมัคร หรือกลุ่มที่ทำงานให้ความช่วยเหลือ เพื่อที่จะหาแนวทางในการป้องกัน และแก้ไขได้อย่างถูกต้องจำเป็นต้องมีการศึกษา ในที่นี้ กรมการ กงสุลอาจร่วมกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านการย้ายถิ่นในพื้นที่ปลาย ทาง (ประเทศเยอรมนี และญี่ปุ่น) จัดทำการวิจัยเชิงปฏิบัติ (action research) ค้นหาความเป็นจริง พร้อมทดลองหาทางแก้ไขด้วยและอาจนำผลการค้นพบมาวางแผนป้องกันปัญหาการสูญเสียทรัพยากร มนุษย์ ต่อไป

- กรณีเด็กไร้สัญชาติ ก็ควรที่จะมีการศึกษาอย่างจริงจังเช่นกัน ในเรื่องนี้ เจ้าภาพ น่าจะเป็นกรมการกงสุล และกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งรับผิดชอบงานทะเบียนราษฎร และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องสัญชาติของบุคคล เพื่อหาแนวทางในการที่จะทำให้เด็กเหล่านี้ที่กำลังจะ เติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้ใช้ชีวิต ที่ตนเองเลือกได้ และดีกว่า ต้องกลายเป็นบุคคลที่ไม่มีใครต้องการ และ

เป็นปัญหาสังคมในประเทศปลายทางต่อไป ในการนี้อาจต้องประสานทำความเข้าใจกับหน่วยราชการญี่ปุ่นที่รับผิดชอบเพื่อหาช่องทางความเป็นไปได้ด้านกฎหมายของญี่ปุ่น

- กรณีย้ายกลับถิ่นฐานของแรงงานข้ามชาติ เมื่อเกษียณอายุ คนเหล่านี้ทำงานมากกว่าสิบปี ส่งเงินตราต่างประเทศกลับประเทศไทยเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว อันเป็นผลทางอ้อมให้ประเทศไทย มีเงินตราต่างประเทศ เมื่อคนเหล่านี้ต้องการกลับบ้านในวัยอันอ่อนล้า การกลับมานี้มิใช่มาเพื่อหาประโยชน์จากระบบสาธารณูปโภคของไทย คนเหล่านี้มาพร้อมกับเงินบำนาญ ซึ่งก็คือเงินตราต่างประเทศ มาพร้อมกำลังซื้อ ซึ่งจะเป็นผลกระทบกระตุ้นให้เกิดการผลิต ดังนั้นรัฐควรที่จะมีมาตรการรองรับบ้าง

ในเบื้องต้นอาจเป็นการให้ข้อมูลในเรื่องสิทธิพำนักระยะยาว เพราะบางรายสามีชายชาวต่างชาติจะตามมาอยู่ด้วย บางคนก็แปลงสัญชาติแล้ว ในประเด็นนี้อาจจัดทำโทรศัพท์ฮอตไลน์ในกรมการกงสุล หรือสถานเอกอัครราชทูต หรือสถานกงสุลใหญ่ เพื่อตอบปัญหาดังกล่าว ซึ่งขณะนี้เป็นการถามยอดฮิตที่อาสาสมัครไทยพบ รวมทั้งจัดทำเอกสารเผยแพร่ให้ข้อมูลด้านสิทธิ กฎระเบียบต่าง ๆ พร้อมทั้งสวัสดิการที่อาจขอรับได้

นอกจากข้อมูล อาจจะต้องมีการหารือระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง โดยกรมการกงสุลอาจเป็นเจ้าภาพ หารือกับกระทรวงยุติธรรมเจ้าของเรื่องสิทธิพำนัก เพื่อหามาตรการผ่อนปรนสำหรับการพำนักอยู่ในประเทศไทยของคนเหล่านี้

รวมทั้งประสานกับกรมพัฒนาสังคมฯ ในการที่จะนำประสบการณ์การย้ายถิ่นแรงงานของคนเหล่านี้ ซึ่งถือว่าเป็น resource persons มาใช้ให้เป็นประโยชน์ หรือเชิญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับ การใช้ชีวิตในต่างประเทศ ในโครงการเตรียมความพร้อม เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ชุมชนที่มีกลุ่มเสี่ยงที่จะเดินทาง

ข้อเรียกร้องต่อประเทศปลายทาง

3.4. รัฐบาลต้องเรียกร้องให้ประเทศปลายทางหันมาให้ความคุ้มครอง ช่วยเหลือแรงงานไทยข้ามชาติ ทุกรูปแบบ โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ การเรียกร้องนี้มีเหตุผลหลักสองประการคือ

ก. สนธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ และครอบครัว (International Convention on the Protection of All Migrant Workers and Members of Their Families) พิจารณาว่าหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองสิทธิในด้านต่าง ๆ ของแรงงานข้ามชาติและครอบครัว มิใช่เป็นเพียงหน้าที่ของประเทศต้นทางเท่านั้น หากเป็นหน้าที่รับผิดชอบของประเทศปลายทาง ด้วยเช่นกัน

ข. ประเทศปลายทางรับเข้าแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ รวมทั้งญี่ปุ่น และ เยอรมนี มิได้ลงนามในสนธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ และครอบครัว และมองเห็นว่า ปัญหาแรงงานไทย หรือชุมชนไทย ในประเทศของตนมิใช่ปัญหาสำคัญ โดยยังอาจมิได้ตระหนักถึงความสำคัญหรือ

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ผลพวงของปัญหาในระยะยาว ที่อาจจะก่อให้เกิดปัญหาสังคมในประเทศของตนในอนาคต ซึ่ง ณ ขณะนี้ก็ได้เริ่มส่อแววแล้ว เช่น ปัญหาเด็กไร้สัญชาติ ปัญหาเด็กเยาวชนลถูกติด เป็นต้น การที่จะให้แรงงานไทย หรือชุมชนไทยเรียกร้องต่อรัฐบาลของประเทศปลายทางแต่เพียงผู้เดียว อาจจะไม่มีความประสิทธิผลใด ๆ มากเท่ากับ การหารือ ประสานงานในระดับระหว่างประเทศ

หน่วยงานที่รับผิดชอบน่าจะเป็น กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ โดยอาจร่วมมือกับกรมพัฒนาสังคม เท่าที่ผ่านมามีความร่วมมือกับหลาย ๆ ประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์และเด็ก ในที่นี้ควรขยายประเทศปลายทางออกไปยังประเทศในภูมิภาคอื่นที่มีแรงงานข้ามชาติไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ญี่ปุ่น และ เยอรมนี การประสานความร่วมมือนี้จะกระทำในระดับ ทวิภาคี (bilateral) กับประเทศปลายทางหนึ่ง ๆ อาจเริ่มจาก ประเทศเยอรมนี และญี่ปุ่น

ข้อเรียนร้องมีดังนี้

- เรียกร้อง ทำความเข้าใจ ให้ประเทศปลายทางตระหนักถึงการดำรงอยู่ และความต่อเนื่องของการย้ายถิ่นแรงงานจากประเทศไทยไปยังประเทศปลายทาง รวมทั้งพัฒนาการของชุมชนไทยในประเทศปลายทางที่จะเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และชี้ให้เห็นปัญหาสังคมที่อาจจะตามมาหากไม่มีมาตรการใดรองรับ

- เรียกร้องให้รัฐบาลประเทศปลายทางหันมาให้ความคุ้มครอง ช่วยเหลือแรงงานงานหญิงไทย อย่างจริงจังตามกฎหมายสิทธิสัญญาคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ และครอบครัว

- เรียกร้องให้รัฐบาลประเทศปลายทาง ศึกษาถึงสาเหตุปัจจัยที่เอื้อต่อการเดินทางย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติของไทย เพื่อการสร้างนโยบาย และมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุอย่างถูกต้อง และป้องกันการมิให้เกิดขบวนการจัดพาที่ผิดกฎหมาย

- เรียกร้องให้ประเทศปลายทาง ให้ความสนับสนุน กลุ่มคนไทย และชุมชนไทยในการดำเนินโครงการเพื่อชุมชนไทยเข้มแข็งและโครงการเพื่อการช่วยเหลือหญิงไทยที่ประสบปัญหาทั้งในด้านทุน และอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน (2550)

วารสาร ข่าวสารตลาดแรงงานปี 2550

กัณณิกา อังคุณสมบัติ (2550)

“แรงงานไทย” วันนี้อยู่ญี่ปุ่น ใน ทรายแก้ว ทิพากร (บรรณาธิการ) ญี่ปุ่นศึกษา กรุงเทพฯ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 69-80

บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ (2548, 2549)

การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมในชนบทอีสาน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2548, 2549

พัทยา เรือนแก้ว (2541)

หญิงไทยในเยอรมนี : ศึกษากรณีการย้ายถิ่นโดยการใช้การแต่งงานเป็นเครื่องมือ ใน สตรีศึกษา โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ , 142-183.

วิจิตร ระวังค์ และ ภาวนา พัฒนศรี (2540)

การศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของสตรีไทยในญี่ปุ่น กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มาลี พฤษพงษ์สาวลี (2550)

สิทธิความเป็นคนของผู้หญิง: พันธกรณีระหว่างประเทศ กฎหมาย และข้อถกเถียง กรุงเทพฯ: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ยุพา วงศ์ไชย, เล็ก สมบัติ, นัทธิ จิตสว่าง, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และ สายจิตร์ สิงห์เสนี (2532)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการไปประกอบอาชีพค้าประเวณีของสตรีไทยในต่างประเทศ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2546)

แผนคุ้มครองและส่งเสริมแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

แนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

การติดตามประเมินผลการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8, 7, 6, 5

ทั้งหมดได้จาก <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/data/web/2.1.pdf>
เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2552

สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) (2551)

มาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิแรงงานข้ามชาติ กรุงเทพฯ : สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ

Caoette, Therese; Saito, Yuriko (1999)

To Japan and Back: Thai Women Recount Their Experiences. Geneva: IOM.

Char, Walter F. (1977)

Motivation for Intercultural Marriages. in: Tseng, Wen-Shing et. al. (Hg.): Adjustment in Intercultural Marriage. Honolulu: University of Hawaii Press, pp. 33-40.

Human Rights Watch. (HRW) (2000)

Owed Justice: Thai Women Trafficked into Debt Bondage in Japan. New York/ Washington/ London/Brussels: Human Rights Watch.

Japan Immigration Association (2001-2007)

Statistics on the Foreigners Registered in Japan (2001-2007)

Kannika Angsuthanasombat (2007)

Reintegration Program for Thai Returnees: A Case Study of Thai Migrants in Japan and Comparison with Filipino Experience. In: Reflections on the Human Condition: Change, Conflict and Modernity. The Work of the 2004-2005 API Fellows. The Nippon Foundation.

Lisborg, Anders (2002)

Bodies Across Borders: Prostitution-related-Migration in: in Susanne Thorbek/ Bandana Pattanaik (ed.) Transnational Prostitution. Changing Patterns in a Global Context, London/ New York: Zed Books, pp. 139-155

MacDonald, John S.; MacDonald, Leatrice D. (1964)

Chain Migration, Ethnic Neighbourhood Formation and Social Networks. Milbank Memorial Fund Quarterly, New York, Bd. 42, pp. 82-97.

Massey, Douglas S. et al. (1994)

An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case. In Population and Development Review 20 No 4.

Minister of Justice (2001-2008)

Annual Report of Statistics on Legal Migrants (2001-2008)

Panithee Suksoomboon (2007)

Remittances and 'Social Remittances': Their Impact on Lived Experiences of Thai Women in the Netherlands and Non-Migrants in Thailand. Paper presented at The International Conference on International Migration, Multi-local Livelihoods and Human Security: Perspectives from Europe, Asia and Africa. 30 and 31 August 2007 at The Institute of Social Studies, The Netherlands

Parnwell, Mike (1993)

Population Movement and the Third World. London, New York: Routledge.

Pataya Ruenkaew (2002)

Female Thai Migrants in Japan. in Journal for Gender Studies, Ochanomizu University, Tokyo, No. 5, pp.47-70.

Pataya Ruenkaew (2003)

Heirat nach Deutschland: Motive und Hintergründe thailändisch-deutscher Eheschließungen“ (Marriage to Germany: Motive and Background of Thai-German marriages), Frankfurt/ New York: Campus Verlag.

Phanee Chunjitkaruna (2000)

Pitfalls and Problems in the Search for a Better Life: Thai Migrant Workers in Japan. In Supang Chantavanich et al (ed.): Thai Migrant Workers in East and Southeast Asia 1996-1997, Bangkok: ARCM Publication Nr. 019, Bangkok, pp. 246-271.

Statistisches Bundesamt (2007)

Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Fachserie 1, Reihe 1.3 : Bevölkerungsfortschreibung 2006, Wiesbaden.

Statistisches Bundesamt (2007)

Bevölkerung und Erwerbstätigkeit Fachserie 1, Reihe 2: Ausländische Bevölkerung, Ergebnisse des Ausländerzentralregisters 2006, Wiesbaden.

Statistisches Bundesamt (2006)

Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, Fachserie 1, Reihe 2.1: Einbürgerungen 2005, Wiesbaden.

Statistisches Bundesamt (2006)

Strukturdaten und Integrationsindikatoren über die ausländische Bevölkerung in Deutschland 2004, Wiesbaden.

Suzuki, Yoko (2003)

The quiet encroachment of globalization in Japan : the increasing number of Thai women in Japan In Chulalongkorn journal of economics, Vol. 15, No. 2 (5. 2003), pp. 162-181

Troung, Thanh-Dam (1995)

Gender, International Migration and Social Reproduction: Implications for Theory, Policy, Research and Networking. In: International Peace Research Institute,

Zlotnik, Hania (1995)

Migration and the Family: The Female Perspective. Asian and Pacific Migration Journal, Vol.4, No. 2-3, pp. 253-271

อธิบายศัพท์ที่ใช้ในการศึกษานี้

หญิงไทย	หมายถึง หญิงที่เกิดในประเทศไทย ซึ่งได้ย้ายถิ่นไปพำนักอยู่ในประเทศเยอรมนี หรือ ญี่ปุ่น ในปัจจุบันอาจถือสัญชาติไทย หรือสัญชาติของประเทศปลายทางที่ตนอาศัยอยู่
การย้ายถิ่น (migration)	หมายถึง การเปลี่ยนแปลงถิ่นที่อยู่อาศัย อาจจะเป็นโดยถาวร หรือ กึ่งถาวรของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มของปัจเจกบุคคล จากถิ่นกำเนิด ไปยังพื้นที่ถิ่นปลายทาง (Parwell 1993:13)
การย้ายถิ่นแรงงาน	หมายถึง การเคลื่อนย้ายจากถิ่นหนึ่งไปยังอีกถิ่นหนึ่ง เพื่อการทำงานอาจเป็นในช่วงสั้น ๆ หรือตามฤดูกาล หรือแรงงานที่ย้ายถิ่นฐานอย่างเป็นทางการถาวร ทั้งนี้รวมถึงการทำงานขายบริการทางเพศ ซึ่งในปัจจุบันในหลาย ๆ ประเทศ โดยเฉพาะในยุโรปถือว่าเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง
การย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติ	หมายถึง การเคลื่อนย้ายของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มของปัจเจกบุคคล จากประเทศที่ตนถือกำเนิด ไปยังประเทศปลายทางเพื่อการขายแรงงาน รวมถึงการขายบริการทางเพศ
ประเทศต้นทาง, ประเทศส่งออก	หมายถึงประเทศที่ปัจเจกบุคคลมีถิ่นกำเนิดอยู่ หรือมีถิ่นพำนักก่อนที่จะเคลื่อนย้ายถิ่นไปต่างประเทศ ในที่นี้คือ ประเทศไทย
ประเทศปลายทาง หรือ ประเทศรับเข้า	หมายถึงประเทศที่ไม่ใช่ถิ่นกำเนิดของปัจเจกบุคคล แต่เป็นประเทศที่ปัจเจกบุคคลเดินทางเข้าไปอยู่ เพื่อขายแรงงาน ในที่นี้ คือ ประเทศเยอรมนี และ ญี่ปุ่น
ผู้ที่ย้ายถิ่น	หมายถึง ผู้ที่ย้ายออกจากถิ่นกำเนิด ไปอยู่ที่พื้นที่ปลายทาง
แรงงานย้ายถิ่น	หมายถึง บุคคลที่ออกจากถิ่นกำเนิดเพื่อไปทำงานนอกบ้านเกิด
แรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติ หรือ แรงงานข้ามชาติ	หมายถึง บุคคลที่ออกจากถิ่นกำเนิดเพื่อไปทำงานในต่างประเทศที่ไม่ใช่ประเทศที่ตนเกิด
แรงงานนอกระบบ	หมายถึง แรงงานที่ไม่สามารถแสดงหลักฐานได้ว่า เดินทางเข้ามาทำงาน โดยถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถทำสัญญาการจ้างงาน และไม่สามารถได้รับสวัสดิการต่าง ๆ เหมือนแรงงานในระบบได้ อาจเป็นแรงงาน

	“ไม่จดทะเบียน” (irregular หรือ unregistered) หรือ “ไม่มีเอกสาร” (undocumented)
แรงงานแอบแฝง	หมายถึง แรงงานที่เดินทางเข้าประเทศในฐานะอื่นที่ไม่ใช่แรงงาน แต่มีความตั้งใจที่จะทำงาน และได้ทำงานเมื่อเดินทางเข้าประเทศแล้ว เช่น หญิงไทยที่เดินทางเข้าประเทศโดยการแต่งงาน แต่เข้าไปหางานทำ หรือ ได้ทำงานต่อมา
สแน็คบาร์	หมายถึงร้านที่ขายเครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์และอาหารเบาๆ มีหญิงสาวคอยบริการชนวนแชคดื่ม และบางแห่งแขกสามารถซื้อบริการทางเพศจากผู้หญิงได้ โดยพาออกไปที่อื่น
แท็กซี่	หมายถึง คำห้ว หรือ ค่านายหน้า ในการจัดหาเข้ามาทำงานในต่างประเทศ ทั้งงานค้าบริการทางเพศ และงานอื่น ๆ อาจจ่ายครั้งเดียวก่อนเดินทาง หรือ ผ่อนใช้เป็นรายเดือน เมื่อเดินทางมาถึงประเทศปลายทางแล้ว โดยนายหน้าจะให้แรงงานเป็นหนี้ เป็นจำนวนเงินเท่ากับจำนวนเงินค่านายหน้า หนี้นี้จะเรียกว่า แท็กซี่ แรงงานจะต้องทำงานให้หนี้จนกว่าจะจ่าย ค่าแท็กซี่นี้หมด
แม่แท็กซี่	หมายถึง นายหน้าที่จัดหาแรงงานเข้ามาทำงานในต่างประเทศ ในวงการค้าบริการทางเพศ มักจะเป็นผู้หญิง จึงเรียกกันว่า แม่แท็กซี่
ระบบนายหน้า	หมายถึง ขบวนการข้ามชาติที่จัดหา จัดพาแรงงานไปทำงานในต่างประเทศ ทั้งงานค้าบริการทางเพศ และงานอื่น ๆ
บอส	หมายถึง นายหน้าที่จัดพาไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะงานค้าบริการทางเพศ อาจเป็นหญิง หรือ ชาย ก็ได้
ใบ	หมายถึง ธนบัตรใบละ 10,000 เยน 180 ใบ จึงเท่ากับ 1,800,000 เยน

